

Vámbery Antológia

2011

Pro cultura 2011

VÁMBÉRYI POLGÁRI TÁRSULÁS

Összeállította
HODOSSY GYULA

Vámbéry Antalógia 2011

Vámbéry Polgári Társulás
Dunaszerdahely
2011

Tartalom

- [7] Angyal Sándor: A Lírikus
[10] Angyal Sándor: Ilony néni se szereti a meleget...
[11] Balázs F. Attila: Randevű az olvasóval
[15] Balázs F. Attila: A semmi hullámain
[16] Lucian Blaga: Az olvasóhoz
[17] Bobory Zoltán: FÁK
[18] Bodnár Gyula: Anyai örökség
[21] Csóka Ferenc: Változz meg, kérlek!
[26] Dömény Andrea: Még akármilyen lehetnél
[28] Duba Gyula: Esik a hó
[37] Fellinger Károly: Akvarell
[38] H. Nagy Péter: Tudomány és piac (Hawking – Hypatia)
[44] Harasztí Mária: Nosztalgia
[47] Hodossy Gyula: Szabadok vagyunk?
[50] Koncsol László: Rádöbbenés
[51] Kovács Attila: Géppisztoly és Korán:
Erőszak és dzihád a palesztin iszlám mozgalomnál
[63] Ködöböcz Gábor: „Isten hatalmas verse a teremtett Világ”
A szakralitás mint megtartó és megtisztító erő
Nagy Gáspár kései költészetében
[73] Kulcsár Ferenc: Túl a halálon, túl az életen
[74] Lacza Tihamér: A fromborki remete
(Nikolaus Kopernikusz)
[87] Liszka József: Ceruzával a kézben...
[111] Nagy Erika: Tűzimádó
[113] Tadeusz Rózewicz: A ló is kacagott volna
[114] Szalai Zsolt: aska og ryk
[115] Szalay Zoltán: Turista
[118] Szondi György: Vonósegyes
[119] Tóth Elemér: Tudod?
[122] Tóth László: Az egész a részben
Magyar könyvkiadás Szlovákiában 1989–2009
(Beszámoló egy tanácskozáshoz)
[132] Vida Gergely: A kapus

- [134] Sue Wootton: Mágneses dél
[135] Z. Németh István: CyberDoktor
[136] Zirig Árpád: Hihetem...
[138] Zsávolya Zoltán: "Westelnémasága"
[139] Életrajzok

ANGYAL SÁNDOR

A Lírikus

Mindenütt azok a rózsaszín állatok voltak felakasztva, és a hideg futkározott a hátamon a látványtól. Apámnak húsboltja volt a belvárosban, és kisgyerekként sokat nyüzsögtem körülötte. Na, nem mintha érdekelt volna a húsfeldolgozás mechanizmusa, hanem mert folyton azt hallgattam: „Hentes lesz belőled is, fiam!”. Apám hatalmas ember volt, hatalmas tenyérrel megáldva. Ahányszor elhangzott a szájából ez a mondat, minden egyes alkalommal azt feleltem, „Igen!”, és bólogattam is hozzá, holott teljesen máshol jártam már akkoriban is. Más terveim voltak. Repülni szerettem volna, gondolatok hátán lovagolni a messzeségbe, és nem törődni a világ dolgaival. Mindenekfelett létezni.

Már negyedszer ejtettem ki a kezemből a bárdot, és ismét behúztam a nyakam, mint az előző két alkalommal, de így sem kerülhettem el a nyaklevest. Újra nagyot csattant és égett a helye, a tenyér lenyomata.

– Figyelj oda jobban, mihaszna kölyke – üvöltött a mester újfent –, soha nem lesz belőled igazi hentes, ha így folytatod. De az én gondolataim máshol jártak, és egyáltalán nem szerettem volna halott állatokkal foglalkozni. Úgy éreztem, hogy nem ez való nekem, ráadásul ügyetlen is voltam hozzá. Inkább elbújtam esténként a fészkerben, és fűztem egymásba a sorokat. Apám egyszer rajtakapott, és rettentően megvert. Azt mondta, hogy írásból nem lehet megélni, és hogy nézzem meg az írókat. Egyik napról a másikra élnek, és sosem tudják előre, hogy mit hoz a holnap. Csak tengnek-lengnek, haszontalan részesei „konvenszionális” társadalmunknak. Szerette használni az ilyen erős kifejezéseket, még akkor is, ha helytelenül mondta ki őket, és valószínűleg a jelentésükkel sem volt tisztában. De mintha megcsillant volna a szeme olyankor. Hentes volt, és nem szerette az „firkászokat” – ahogy ő fogalmazott. Miután megvert, egy ideig nem tudtam dolgozni, ezért naphosszat csak írtam, mikor ő munkában volt, és csak édesanyámnak mutattam meg a verseimet. Szükszavú, mosolygós asz-

szonyság volt, és szerette, ahogy írtam. Gyakran felolvastam neki a konyhában, miközben az ebédet készítette.

Ő is félt apám haragjától.

– Gyere fel hozzám, és írok rólad egy verset – mondta a költő.

– Komolyan rólam írnál verset? – vigyorgott a lány, és szinte lefolyt a székről örömeiben. Szép volt. Hetykén álló mellei átsejlettek a lenge nyári anyagon, amelye a testét takarta. A kávézó szinte üres volt, csak egy idős házaspár szürcsölte a feketét, meg a pincér szorgoskodott a pult mögött.

– Feljössz? – kacsintott a költő.

– De ahhoz miért kell felmennem hozzád, hogy rólam írj? – kérdezte félszegen a szőkeség.

– Azért, hogy lássalak, miközben papírra vetem gondolataimat és végtelen metaforák képében köszönsz vissza rám onnan. Ha nem látlak, miközben soraimat fűzöm, nem biztos, hogy olyan gyönyörű szóképeket alkothatok, mint jelenlétedben – imponált neki.

– Komolyan? – kérdezte sugárzó tekintettel a lány. – Tehát ilyen fontos vagyok számodra?

– Nélküled az életem semmit sem ér. Te vagy a múzsám, az ihlető démonom – mondta a költő.

– Mit is írtál eddig pontosan? – sandított rá a lány.

– Sok mindent. Pár éve kiadtam az első kötetem, és úgy érzem, hogy a következő rólad szól majd – áradozott.

Ősz szakállát simogatta a kocsmá hátsó asztalánál a férfi, mikor reszkető lábakkal állt meg előtte egy fiúcska, papírlappal a kezében. Ő ránézett békés tekintetével, és mosolyra húzta a száját.

– Mondd – szólt a fiúnak.

– Mester, megtenné, hogy elolvassa ezt a versemet, és véleményt mond róla? – kérdezte megszeppent hangon a papírt mutatva.

– Tedd ide az asztalra, és ülj le – a fiú leült, és ő a kezébe vette a papírt, majd úgy csinált, mintha rettentően belemerülne az olvasásba, de igazából csak átfutotta a szöveget. „Büntetni kéne azokat, akik ilyet leírnak” – gondolta.

– Egész jó – mondta végül –, de van még mit tanulnod. – Amikor befejezte a mondatot, hirtelen lebukott, és a fiú nem tudta, mire vélje ezt.

– Mi a baj, mester? – kérdezte az asztal alá nézve.

– Ülj rendesen, és csend legyen – rivallt a fiúra, aki mikor kiegyenesedett, valamiféle veszekedést hallott a háta mögött. A pultos egy idős asszonnyal szólalkozott össze, de nem lehetett kivenni a szavaikból, hogy miről is van szó. A nő még utoljára körbefuttatta a tekintetét az asztaloknál ülőkön, majd távozott. Ekkor a költő előbújt az asztal alól, és a fiú felé fordult:

– Ha valaha költő leszel, soha ne mondd egyetlen nőnek sem, hogy verset írsz róla.

ANGYAL SÁNDOR

Ilony néni se szereti a meleget...

...főleg az ilyen forró nyári napokat,
mikor a nap bőségesen szórja sugarait
irodája ablakára, rája,
s haját copfba fogja:
– Nem érdekel, ki mit mond – mondja,
mert neki kényelmes egy kupacban,
nem a vállára omolva,
csak libegve, nyugalomban.

Legyezőt vásárol a boltban,
tellegeti magát vele, hűsüljön a lég,
de jobban esne, ha négerek legyeznék,
szőlővel kínálnák, s kényeztetnék.

Legyen nyár és jó idő,
de ne dögöljön meg az irodista,
ki székében naphosszat az üvegházat érzi,
mert olyan az a szoba, mintha globális
és fölmelegedett volna, ahol
Ilony néni se szereti a meleget.

BALÁZS F. ATTILA

Randevú az olvasóval

Nagyálmos Ildikó harmadik verseskötete, úgy érzem, jelentős állomás a költőnő alanyi és a körülötte lévő világra női érzékenységgel reflektáló költészetében.

A tetszetős kötet 44 rövidebb-hosszabb verset tartalmaz. A költő a szűknek érzett és olyannak is ábrázolt világban próbál a létezésről hol éles, hol elmosódott pillanatképeket készíteni, néha (ön)íróniával, máskor a szentimentalizmus határán egyensúlyozva.

Összkomfort című verse akár a városi lét karikatúrájaként is felfogható lenne ha a vers vége nem fordulna komolyra.

**Álmodtam szobát, lakhatom,
ha lesz rá mód vagy alkalom,
elnyúlnék naponta, s ha lehet,
bámulnám sokat az eget,
hallgatnám, hogyan fűr a szomszéd,
legyen karácsony vagy éppen húsvét,
ágyam is lesz, ablakon keret,
havonta szeretkeznék veled.**

**Szobám most itt van, benne élek.
Éppen megfelel a méret.
Ágyam is van, keretes ablak.
Elmennék hajléktalannak.**

A *kisház* című versében a múltat idézi fel, de nem idillként, hisz „hideg a fal, alszik a tűz”, mégis „a kisház apró ékszerdoboz, örömet szerez, bajt okoz.” Annak ellenére, hogy látszólag teljes a harmónia, és „melegítelek bőrömmön”, az együttlét végességét negatív képek jelzik: „Kezünkben összetört pohár.”, és a befejező rész igazolja, kibontja a baljós jeleket:

Mementó

**A kisház ma olyan távoli.
Nem lakik benne senki sem.
Messzire búzlik a hús szaga.
Vérben fürdik a bálterem.**

A fal, a szoba, a ház, a kisház, szinte minden versében kísért. Hol a magány, hol a reménytelenség, hol a végzetten terhes együttlét tölti ki ezeket a szűk tereket. Az ablakon át a természet tükrözi a szerző lelkiállapotát.

A vágy versről versre bujdosol, keresve tárgyát, és mindannyiszor le is mondva róla. „*Csak te tudod a vágy nehéz / A kő a sár nem nehezebb!*” (Reinkarnáció)
„*alig melegszik meg ágyad! a sors keze már ki is rángat!*” (Az ezerhetedik)

Az *Emlékek nélkül* c. versben, játékosan jelenik meg újra a vágy:

**„Emlékek nélkül, alig-veled,
talán sohasem láttalak,
de legbelül a vérerek
továbbítják a vágyakat,”**

A valóság, amit a szerző konstruál a kötetében, a 21. század életérzésétől terhes, a városi életképek, a meggyötört természet, a külső és belső falak ridegsége, az elszemélytelenedett tárgyak, a szavak nélküli együttlétek, a kiüresedett szavak, a felelőtlen ígéretek, a mámor, a testek hazug érintkezése mind-mind a magányt bátyázzák körül.

A versekben a Nő, a szerető szólal meg lírai reflexiók és önreflexiók formájában, finoman adagolt, gúnyos csavarai viszont nem jellemzőek a női költészetre, inkább Orbán János Dénes iróniával fűszerezett, álszerelmes verseire emlékeztetnek.

**Légy primitív, ösztönös,
ha nő kell, rajta, hátha
szeretnek majd, mint én teszem.
Nekem ez úgyse fájna.**

mondja *Nyomok* című versében, majd így zárja *Az önelégültségről* című versét:

**és nem vagy nagy, ím beleférsz e versbe,
s mi összetart, csupán a keret,
ne mondj semmit, ha egyszer rám találsz,
örülök, hogy levethettek.**

A magány, a csalódás, a várakozás, a lemondás, a reménytelen szerelem úgy mutatkozik a versekben, mint egy színház kelléktárában a szétszórt kacatok.

A költő nem vár csodát, nem reméli a dolgok jobbra fordulását. A múlt kellékeivel rendezi be szobáját, a múlt emlékeibe botlik a természetben is.

**s amikor reád gondolok,
kivirágzik a meggyfaág,
a pázsit nászágyára hull
a bíbor, mélyvörös brokát.
(Emlékek nélkül)**

Az olvasó szimpátiáját, együttérzését, szolidaritását, megértését úgy hagyja szétporladni az utolsó versben, mint a megunt vagy meggyűlölt szeretők emlékét.

Jó tanács

**Én már nem tudok szeretni.
Sose szerettem. Mozdulat
volt csupán, mit adhattam nektek,
fölny és gög és indulat.**

Sorolhatnám időtlen időkig,
míg lassan beérik a nyár,
így jár az, aki betoppan,
ki véletlenül rám talál.

Szitkozódhatsz, csupán ennyi,
jót ne várj tőlem sokat.
Kerülj hát el! Hiába óvom
az átutazó bolondokat!

Nagyálmos Ildikó ebben a kötetében, melyben megtalálta igazi hangját, nem próbál létfilozófiai kérdéseket feszegetni, a költészet értelméről elmélkedni, a címben jelzett módon randevúzik régi szerelmeivel, egykori és mai önmagával és természetesen az olvasóval, akit csöppet sem untat ez az együttlét, és sokáig emlékezni fog erre a találkozásra.

BALÁZS F. ATTILA

A semmi hullámain

Adinának

„Vágy nélkül csak az Isten tud szeretni.”
Mégsem foglak vadul vágyam elé vetni.
Ha testem börtöne nem tartana vissza,
véreDET szívna, ki a szavaidat issza.

Tobzódik fű, zene, látomás és vers,
beszélgetések, viták, gyanakvás és nyers
gesztusok – halálfélelem, borzongás.
Nem tudok derűsen gondolni rád, rátok

vasat görbít a féltés, a bekódolt átok.
A buja parton holnap nem marad más:
elmélkedni kudarcon, a tegnapin, a main -

nézni, hogyan bukdácsol – mint részeg kamasz –
a magad elé motyogott csöndes panasz,
hogy tűnik tova a vers a semmi hullámain.

50 éve halt meg a nagy román költő,

LUCIAN BLAGA

Az olvasóhoz

Ez az én házam. Odaát napfényes kert, kaptárakkal.
Ti az úton haladva, benéztek a kapu résein
és várjátok, hogy szóljak. – Hol kezdjem?
Higgyétek el nekem,
bármiről lehet beszélni, bármennyit:
a sorsról és a jószág kígyójáról,
az arkangyalokról, akik felszántják
az emberek kertjeit,
az égről, mely felé minden nyújtózik,
a gyűlöletről és kudarcról, szomorúságról és keresztire feszítésről
és mindenekelőtt a nagy átkelésről.
De a szavak azok könnyei, akik sírni szerettek volna sokszor,
de nem tudtak.
Minden szó megkeseredett,
ezért – engedjétek,
hogy némán járkaljak köztetek,
és behunyt szemmel fogadjalak benneteket.

Balázs F. Attila fordítása

BOBORY ZOLTÁN

Fák

Dőlnek, dőlnek ki
kis ligetem fái sorba.

Barátaim;
sokszínű, sokillatú fák.
Mindegyik belőlem!
Tanúim, díszleteim,
titkok őrizői s
most elvivője mind.

Viharnak, forróságnak
nem számítanak
a csillámló emlékek,
a láncfűrész kedvét
leli az elmúlásukban...

helyükön csonk
vagy gödör marad,
koronáikat kétségbeesett
madarak keresik:
hol vannak fészkeik...

Alattuk a padokon
álmok dideregnek.
S fájnak.
Fáj a fák halála:
koporsó lesz-e belőlük
vagy gerenda?

Kérgüket érzem
tenyeremben, combomon,
árnyékuk fölöttem marad.
Sikoltásukat belefojtották
a kiszakadó gyökereikbe...

Dőlnek, dőlnek ki
kis ligetem fái sorba...

Anyai örökség

Húsz évig hűségesen szolgált százötös Škodánk. Soha nem hagyott cserben – mintha csak meg akarta volna hálálni, hogy lakást kapott tőlünk, vagyis garázst, s hogy vigyáztam rá, törődtem vele, képzelvén érző lénynek az első perctől kezdve. Bár már korábban rozsdafoltok tűntek fel a testén, váratlanul robbant le, így egy napon emberek jöttek, köteleket kötöttek rá, és száguldvá elhúzták. Lassabban, kiáltottam volna, több tisztelettel, á... Esztendőök múltán is maradt utána ez-az, nagy szekrényben kopott alkatrészek, dobozába keményedett festék, gitt, dísztárca, olaj, már évekkal ezelőtt lejárt mindenféle spray. Tavasszal úgy terveztem, a nyáron megszabadulok tőlük, kitakarítom, rendbe teszem a garázst, jóllehet a helyzet nem annyira veszélyes, csak újabb, fiatalabb Škodánk is érezze, hogy őt ugyanúgy megbecsüljük, otthonát tisztán tartjuk. Aztán jött a nyár, s ahogyan jött, úgy távozott, a garázs pedig maradt változatlan állapotában, illetve mostanában, amint szélesre tárom ajtaját, az őszi fák leveleit kavarja belsejébe a szél.

Próbálok keresni a választ a kérdésre, miért nem takarítottam, szabadultam meg a sok fölösleges holmitól, ahogy terveztem, és oda lyukadok ki – elég későn –, hogy anyámra ütöttem. Ugyanis azt veszem észre magamon, egyre nehezebben válok meg olyan tárgyaktól is, amelyek fölött nemcsak hogy eljárt az idő, de egyenesen hasznavehetetlenek, torzók, roncsok, nincs az a mester, aki meg tudná őket reparálni, vagy ha mégis, minék. Magyarán, úgy gondolkodom, miként anyám, legyen az bármi, egyszer még jó lehet valamire. Csakhogy mikor jön el az az egyszer? Anyám életében soha nem jött el, pedig nyolcvanhat évesen távozott, három esztendeje. Néhány hónappal a halála előtt még maga ment a piacra, de – annak ellenére, hogy mindig a házit kedvelte mindenben, főként a sonkában, borban, disznózsírban –, jobban szeretett a multi üzletközpontban vásárolni, ahol kedvére turkálhatott a színes zöldség-, gyümölcs- és egyéb élelmiszerhalmokban. A tapasztalatainak és elképzeléseinek megfelelő legszebb sárgarépát, petrezselymet, krumplit, narancsot, hagymát, paradicsomot, cit-

romot, néha almát, körtét tett a táskájába, általában ebből is, abból is egyet-egyét, a fagyasztott csirkéből ugyanúgy, amelyet azonban két vasárnap között osztott el. Soha nem szóltak rá, mit válogat annyit, elnézték anyámnak, hogy nem váltott ki kocsit, a pénztárnál öreg öblös táskájából – melyhez ragaszkodott – rakta a futószalagra, amit összegyűjtött, megfontoltan: kevéske nyugdíjából, évtizedeken át megspórolt pénzéből jusson valami az unokáknak.

Amikor meghalt, rengeteg ruha maradt utána, százéves darabok, melyeket soha nem hordott, de makacsul őrizte őket, sose lehet tudni... Stószokban megannyi szövet, melyekből mindig varrni akart, hol ezt, hol azt, magának, a családnak, de az egykoron modernnek számító, ám még lábbal hajtható varrógépéhez jószerével már régóta csak akkor ült, ha cipzárt kellett cserélni, esetleg javításra szorult szoknya, blúz. És mennyi öreg tárgy, konyhai eszköz, edény, bádogpohár, kép, nipp, csecsebecse, szerszám, kalapács és harapófogó, melyek mind-mind már a gyermekkoromat is végigkísérték! És idézték, valahányszor átmentem hozzá lakótelepi garzonjába. Porcelán hamutartó jegesmedvével, benne cérna, gomb, gyűszű, mikor mi. És az a halom újság, újságoldal, kivágott cikk ágyneműtartóban, szekrényben, dobozokban! Még a hatvanas-hetvenes évekből is, Új Szó, Vasárnapi Új Szó, Hét, Nő, Új Ifjúság. Mindent elrakott, megőrzött negyvenegy éves korától özvegy anyám, aki könyvek szenvedélyes olvasója is volt. Szerelme Jókai, így aztán minden karácsonyra Jókaival leptük meg, csak egyszer egy lexikkal, mely kimondottan keresztrejtvényfejtőknek készült. Örült neki, merthogy az olvasás, a rádióhallgatás, a tévénézés mellett a keresztrejtvényfejtés töltötte ki életét, oldotta önként vállalt magányát. De azért boldogan jött velünk horgászni, és boldog volt, hogy legalább egyszer az életében, annak is az utolsó negyedében, valóra vált nagy álma – örökös rohanó fia miatt ha csupán sebtében is –, láthatta Budapestet. Egy-egy napra Bécset és a Balatont ugyancsak.

Szóval, el lehet képzelni, hogy anyu hagyatékából mi mindent hordtunk a kukába hatalmas műanyag zsákokban. Miközben maradt is. Ezt ne, mondtam, azt sem, még jó lesz valamire, pedig dehogy. Tudom, csak a tárgyakban rejlő vagy hozzájuk kötő múlt, s ilyenképpen a gyermekkoromhoz, anyámhoz fűződő emlékeim

beszéltek belőlem. És beszélnek, merthogy a garázzsal együtt a pincét szintén ki akartam takarítani, ahol anyu megmentett dolgain kívül családom, gyermekeink korai éveit idéző, régen fölöslegessé vagy használhatatlanná vált tárgyak foglalják a helyet, síléc, hordó, plüssmackó – de valami itt is visszatart. Az emlékek foglatában azok a fránya érzelmek. Meg tudják nehezíteni az ember életét. Pedig nincs mese. Takarítanom kell, rendet teremtenem magam körül. Hatvan után illik. Ha a tél közeledik is már. Vagy éppen azért.

CSÓKA FERENC

Változz meg, kérlek!

Béla hosszasan tanulmányozta alvó felesége arcát. Gyengéd pillantása végigszaladt húsos, ernyedte ajkán, pisze orrán, lisztféhér szemhéján; ráncocskák után kutatott az egészséges, üde bőrön. Sikertelenül. Emma szinte semmit sem változott az elmúlt öt év alatt. Teste, lelke éppoly fiatalos maradt, mint amilyen megismerkedésük idején volt. Mily nagy hévvel, könnyezettető bizakodással ölelte őt magához, amikor kilépett azon az ocsmány vaskapun! Megfogadtatta vele, soha többé nem tesz semmi törvénybe ütközőt. És ő esküdött, holott tudta, nem fogja betartani a szavát... Mit is kezdhetne ebben az elvadult világban pucér fenékkal? Becsületes munkával, harmincöt évesen, lehetetlen új életet kezdeni! Mire összejönne a kellő tőke, tipegő nyugdíjasok lennének... Ő nem akar várni, gyereket szeretne, kacagást, jóléttől csillogó szemeket! Kielvezni az élet minden örömét! Lebonyolítja az utolsó bulit, aztán ő lesz a legbárányabb barátnyója a világnak! Messziről elkerül minden bűnre csábító havert, helyzetet. A lenyúlt pénzt valami jövedelmező üzletbe fekteti, melynek hasznából életük végéig éldegélhetnek Emmával és a születendő gyermekekkel. Elvégre ki kérdezheti meg manapság, honnan van az ember tőkéje? Ilyen alapon a fél országot börtönbe csukhatnák... Mindenesetre úgy kell véghezvinni a betörést, hogy Emma ne tudjon róla. Belebetegedne szegény, ha rájönne, mit tervez... A börtönbe küldött szerelmes levelei öt hosszú éven át reménnyel, jövőbe vett hittel voltak átitatva. Jó volt tudni, hogy a felesége vár rá. Hogy hű hozzá. Még a látogatást is megtiltotta neki, mert nem bírta volna elviselni, hogy az ő ártatlan virágszála azon az undorító helyen lássa őt...

Emma halk hangja szakította félbe gondolatmenetét.
– Miért nem alszol? Mi jár a fejedben? A benti szenvedéseket éled újra... – Megsimogatta a férfi arcát. Béla zavartan elmosolyodott. Megpróbálta leplezni iménti gondolatait.
– Behegednek a sebek... Melletted. Jó, hogy vagy nekem... – suttogetta az asszony fülébe.

Egy hét múlva, szerdán, Emma elkéredzkedett munkából. Nőgyógyászhoz ment, aki csodálatos hírt közölt vele. Lélekszakdva rohant haza, hogy boldogságát a lehető leggyorsabban megossza Bélával. Este ünnepelnek! Készít valami ínycséséget, nézik a tévét, babusgatják egymást.

Nem csengetett, tudta, belülről üres a zár. Mindig is kulcsot használtak, hogy ne ugráltassák egymást feleslegesen.

Fogasra dobta a kabátját, lerúgta a cipőjét, és dobogó szívvel, a jó hírt hozó büszkeségével az arcán, elindult a becsukott ajtajú szoba felé. Már fogta a kilincset, éppen lenyomni készült, amikor durva, mély tónusú férfihang ütötte meg a fülét. Dermedten hallgatózott.

– Hidd el, ez egy prima buli! – mondta az idegen. – Kihalt környék, este a kutya se jár arra. Ha gond nélkül lerendezed az ügyet, fél áron átveszem az egész cuccot! Az efféle holmikát manapság jól el lehet adni. Egy vacak kis üzletecske nem egy bank! Nem nagy ügy! A zsaruk se veszik túl komolyan az ilyesmit. Rendben? Megegyeztünk?

– Rendben – hallotta Béla kellemes baritonját. – Hozom az árut!

Emmát szédülés környékezte, a hirtelen rátörő izgalomtól, csalódástól elszorult a torka, és sós könnyek buggyantak elő a szeméből.

– Akkor pénteken várlak! – dörmögte a férfi magabiztos, öntelt hangon. Tudta, gyenge jellemű áldozata bekapta és lenyelte a horgot. Minden arra vallott, hogy indulni készül.

Emma a hálósobába szaladt, hanyatt dőlt az ágyon, és csendesen pityergett. Az elképzelt jövőkép darabokra szakadt, a vágyak semmivé foszlottak.

Hamarosan csapódott a bejárati ajtó, majd a szobába lépett Béla.

– Szia, drágám! – mondta tettetett derűvel. – Én vagyok a betörő, és te játszod a besurranót? Ejnye, ejnye... Hogyhogy ilyen korán megjöttél? – Leült Emma mellé, lágyan megcirógatta a kezét. – Hűha! Itt egérintetés esete forog fenn! Mi bántja az én ártatlan virágszálamat? A melóban történt valami? Mondj egy nevet, és én letekerem a fülét az illetőnek!

Emma kétségbeesetten nézett fel rá. Aztán hirtelen erőt vett magán: elmosolyodott.

– Az örömtől sírok... Terhes vagyok... – szipogta.

A férfi szeme csillogni kezdett.

– Apa leszek! Gyerekem lesz! Hát ez csodálatos! Köszönöm neked, drágaságom! Apuka leszek! Apuka! – ujjongott elérzékenyülten, miközben bohóckodva körbetáncolta az ágyat.

– Vendéged volt? Idegen férficipőt láttam az előszobában... – vetette közbe csak úgy mellékesen Emma. Béla felesége felé hajló, ölelő mozdulata elakadt a hirtelen megfagyott levegőben.

– Igen... Egy régi barátom volt itt. Ne ijedj meg, nem azok közül való! Nagyszerű munkahelyet kínált nekem! Képzeld, elárúsító leszek egy zöldségesboltban! – Önmaga is nevetésesnek találta az ijedtében elhadart ostobaságot. Még hogy eladó... Ráadásul egy zöldségesnél...

– Nem szeretem a régi barátaidat... – fordította el a fejét Emma.

– Remélem, nem valami mocskos ügyön töröd a fejed ismét! Fél évtizedet vártam rád, számoltam a napokat, mint az ovisok a karácsonyig hátralévő időt, hittem, ha kijössz, megváltozol... Bíztam benned, mert tudtam, mindenképp jobban szeretsz. És én is így vagyok ezzel... De nincs már erőm tovább rettegni! Gyerekem lesz, s ha török, ha szakad, becsületes embert faragok belőle! És ezt megtehetem szegényen is... Nem akarom, nem tűröm, hogy egy bűnöző nevelje! Ha nem tudsz megváltozni, menj el most!

Béla döbbenetesen kereste az érveket. Mindig is okos nő volt a felesége.

– Hogy gondolhatsz ilyet? Hiszen... Hiszen megesküdtem! Nem emlékszel? Betartom a szavamat!

Emma letörölte könnyeit, és a férje szemébe nézett.

– Vigyázz magadra és ránk, kérlek! Ne tedd tönkre az életünket!

– Ilyesmi meg sem fordult a fejemben...

Az asszony fáradtan elfintorodott.

– Akkor jó... Hiszek neked...

Csütörtökön, úgy hat óra tájban, Béla azzal állt a felesége elé, hogy el kell mennie, mert találkát beszélt meg az egyik barát-

jával. Azzal, aki a munkát szerzi neki. Csak késő este tér haza, mondta. Emma elmerengve rábólintott.

– Jól gondold meg, mit teszel! – fenyegette meg ujjával a férfit.

Béla szórakozottan megpaskolta az arcát.

– Ne félts te engem! Helyén van az eszem!

És becsukódott mögötte az ajtó.

A férfi lesietett a pincébe. A kacatok közül előkereste a betörés kellékeit. Csupán feszítővasat, kesztyűt és egy összehajtogatható hátizsákot vitt magával. A villamoson magába mélyedten gubbasztott a hátsó ülésen. Csak ezt az egyet, csak ezt az egyet, aztán soha többé... – nyekeregte szánalmasan a lelkiismerete.

A jármű cammogva araszolt a külváros felé. Az utcák egyre kihaltabbakká váltak, járókelő csak elvétve koptatta a gyenge fényben fürdő járdákat.

A megfelelő helyen szállt, és óvatosan körbepillantott. Nem érzett veszélyt. A környék kihalt mozdulatlanságba dermedt, csupán egy magányos taxi fordult be alig hallható berregéssel egy mellékutca. Sötétedésig cukrászdában üldögélt, mert úgy gondolta, a nyomozóknak a buli után eszükbe sem jut sütemények közt kérdezősködni. Tíz körül lépett ki a helyiségből. Két perc múltán már a kiszemelt bódé előtt állt. Még egyszer körülkémlelt, majd eltűnt a sötétben. Tudta, a házikó ajtaja hátul van. Mozdulatain nem látszott, hogy öt éve nem gyakorolta a szakmát. Pillanatok alatt végzett a zárral. Zseblámpát nem hozott magával, a fény felesleges kockázat. Kitapogatta a márkás holmikkal megrakott polcokat, és ami a keze ügyébe került, behányta a zsákba. Miután végzett, alaposan átnézett mindent, nehogy árulkodó nyom maradjon utána. Majd komótosan, laza járással elgyalogolt egy ötutványival odébb lévő villamosmegállóhoz. Fő az elővigyázatosság! – vigyorgott boldogan.

Éjfél körül ért haza. A szajrét és a betörés kellékeit a pincében rejtette el. Még arra is ügyelt, hogy a felvonóban felszabadultra, felhőtlenre igazítsa vonásait. Füttyörészve lépett a lakásba. Feleslegesen, mert Emma már aludt. Letusolt, és imádott asszonykája mellé bújt, aki erre nyomban felriadt.

– Megjöttél? – érdeklődött álmosan, de Béla meglepetésére mást nem kérdezett.

Egész éjjel szerették egymást. Emma minden eddiginél odaadóbb volt.

Másnap az asszony nem ment munkába. A délelőttöt az ágyban töltötték, ebédre zsíros kenyeret majszoltak, mint a régi időkben. Béla még sose volt ilyen boldog. Bízott a jövőben. Éppen ezért érte villámcsapásként a rendőrség érkezése. El nem tudta képzelni, miként akadtak a nyomára! A nyomozó, aki beszélt hozzá, jókedvűen mosolygott.

– Fáradjon velünk, kérem! – mondta egyszerűen, sallangmentesen.

A férfi levegő után kapkodott.

– Mit követtem el, ha megkérdezhetem?

– Kirámolt egy butikot...

– Erre önöknek nincs bizonyítékuk! – kiáltotta Béla kétségbeesetten.

– Ugyan már... Már miért ne lenne? – vigyorgott a rendőr. – Nem hiányzik véletlenül a zseblámpája, maga balek?

– Dehogy hiányzik! – könnyebbült meg a férfi. – Mindjárt hozom!

– Rákacsintott merengve álldogáló feleségére, és rohant a lámpáért. Néhány másodperc múltán holtápadtan tért vissza.

– Nem találom...

– Ez természetes, hiszen nálunk van! Ott hagyta a tett színhelyén... Az ujjlenyomataival együtt...

Béla semmit sem értett. Azt biztosan tudta, hogy nem vitte magával a lámpát! Hogy kerülhetett mégis oda? Vagy blöff az egész? Így akarják vallomásra kényszeríteni? De hogy jutottak el hozzá? Mindegy, nem mond semmit, kivárja, mi sül ki a dologból!

Felvette a cipőjét, magára öltötte a kabátját, és megcsókolta Emmát. Közben a fülébe súgta:

– Féltreértés az egész, drágám... Hamarosan jövök! – Az ajtóból még visszapillantott, biztatóan, magabiztosan, mit sem értő tekintettel.

Emma magára maradt. Egy ideig álmatagon nézte a csukott bejárati ajtót, majd váratlanul elmosolyodott. Csillogó szeme a hasán állapotodott meg.

Ugye kicsikém, nem kell neked bandita apuka... – lehelte alig hallhatóan.

Még akármilyen lehetnél

Mi leszel, ha nagy leszel?

Nem, nem jártam még Rómában. A fellinis *dolce vita*-t sem ismerem, persze, ezt te úgyse értheted.

Olaszországban, ott már voltam egyszer. Ültem abban a templompadban, melynek frissen lakkozott tetején aranylemezbe vésvé áll, hogy a Fellini család vasárnaponként itt imádkozott ihletért.

Ki az a Fellini? Igazad van, miket beszélek.

No, dolgozzunk serényebben, gyúrjál galacsinokat abból a zöld krepp-papírból. Ideragasszuk őket, így készül a virág szára. Tavasz virágcsokor lesz belőle, mivel lassanként ebbe a falucskába is beköszönt a tavasz. Te meg, lányom, a pirosból gombolyítsd a gurigát, te meg a sárgából. Igen, nárcisz lesz, ha el nem rontjuk, hogy te milyen okos vagy.

Most végre elcsendesedik a három gyermek. Mégsem. Delfinekkel álmodtam, ki-be ugráltak a vízbe. Jól van, lányom, inkább csak a papírgolyókra összpontosíts. Nem készülünk el vele az óra végére. Különben is. Álmodozás az élet megrontója, ezt nálam okosabb emberek is megmondhatják – ha az álmainkról fogunk locsogni, sose fejezzük be a virágcsokrot. Ki kell cserélnünk a téli faliújságon a rajzaitokat. Elvégre lassanként ebbe a falucskába is beköszönt a tavasz. Ezt már mondtam volna? Bocsnát, biztosan annyira belefeledkeztem a labdacok gyártásába. Így van, ez engem szintén megnyugtat. Nem baj, hogy ragasztós lett a kezed, van itt szappan, lemossuk.

Jól van, lányom, téged anyád beletesz a mosógépbe. Ha ezt szeretnéd. Kérlek.

Mi van veletek? Nem bírtok elszakadni Rómától. Hogy mi van ott? Rengeteg szökőkút, s ott lakik a pápa. És az olasz fagyai nagyon finom. Na, halld csak, ezt te honnan tudod, fiam? Pedig még nem is beszéltem nektek arról az olasz fagyaltárusról.

Akkor meséljen, lécci meséljen, tanító néni.

Azt azért mégse mondom el nekik, honnan a történet. Olyan kedves embertől hallottam, hosszú szakálla van, bár az álmokban talán ő se hisz. Két pipálás közben füstölte el, sok más érdekesebbnél érdekesebb és még azoktól is érdekesebb...

Akkor meséljen, lééécci, meséljen.

Jó, jó, nem bóbiskoltam el, ez csupán a tavaszi fáradságnak tudható be. Szóval, amikor a ti születek születtek, azokban az időkben élt Rómában egy fagyaltárus férfi. Hát azt nem tudom, olyan bajucca volt-e, mint az apukádnak, ezt nekem se árulták el. Rendben, képzeld azt, hogy olyan volt.

A fagyaltos kocsija mögött egy hatalmas szekrény állt, telis-tele kis fiókokkal, a polcokon pedig üvegcsékkal. Az üzlete előtt mindig hosszú sor kígyózott. Nem igazi kígyó, ne féljete. Sokan vártak az üzlete előtt. Most figyeljete! Akármilyen fagyit tudott készíteni. Igen, valóban létezett, mikor hazudtam én nektek? Nem tudom, apukád miért szokott hazudni, de így sosem érek a történet végére.

Amint bárki odament hozzá és elmagyarázta, hogy ilyen meg olyan ízű fagyaltot szeretne – igen, akár csokis pudingosat is –, ő rögtön azon kezdett gondolkodni, miként készíthetné el. Megrendelésre csinálta a fagyit, csak a tejszín volt készen, abba keverte a többi hozzávalót. A vevőnek azonban türelmesen ki kellett várnia, bizony néha fél órát is, amíg gondosan kimérte ezeket a hozzávalókat. Friss és szárított gyümölcs, csokoládédarabkák, mogyoró, fűszerek, s amennyiben a végeredmény magának a mesternek nem tetszett, kidobta és újból kezdte. Soha nem volt egyetlen egyforma fagyalt se, mint a jó pszichológus, belelátott minden ember lelkébe, és aszerint készítette el az egyén által óhajtott fagyit. Ki az a pszichológus? Jaj, szentem, tudod, az a bácsi, akihez te is jársz, aki a gyógyszert szokta adni.

Nemsokára híres lett, és mind többen látogatták meg. Igen, valószínűleg sok pénzt keresett vele, de tanuljátok már meg végre, a pénz nem számít. A fagyaltárus is azért vált sikeressé, mert szívből csinálta, amivel foglalkozott. Ez volna a történetem tanulsága, hogy az is legyen, ha már egyszer iskolában vagyunk.

Mi leszel, ha nagy leszel? Ez van a munkafüzetembe írva.

Sokadszorra tette fel a kérdést az osztály másik feléből egy fiú. Téged kérdeztek, fiam, illene felelned. Mutasd, letörlöm az álladon csorgó nyáladat, így ni, most már válaszolhatsz.

Fagyaltárus leszek. Úgyes vagy, úgyis szereted az édeset.

Én meg lehetnék angyalka?

Ránézek a kislány csonka kezére, görbe hátára, hibádzó értelmére gondolok. Hát persze hogy!

Te leszel, életem, a legszebb angyalka itt a Földön.

Esik a hó

Morvai szerkesztő megsejtette az öregséget. Az érzés nem szokatlan, felkészítették rá a magányban múltó évei. Természetesnek vette. Bár furcsaságok kíséretében érte, s így mégis mintegy meglepte. Már egyre kevesebbet dolgozott, közben nyugtalanul érezte, hogy még rengeteg tennivalója van. Mintha állandóan valamit elmulasztana. Az étkezésre szánt időt is pazarlásnak vélte. Egyszerű étkeit sietve fogyasztotta el, megkönnyebbülten kelt fel az asztaltól, és gyorsan elmosta tányérját, evőeszközét. Hogy minél hamarabb elmélyülten töpreghessen, mit is kellene tenni. Lefekvés előtt olvas, egyre kevesebbet. A könyvek sem nyújtják egykori olvasmányélményei izgalmát, felkavaró mélységeit. Mintha lélekben megtelt volna. Mintha mindent tudna, ami számára megadatott és elérhető. Olyan szövegeknek, melyekkel először találkozik, akárha már olvasta volna őket, megérzi a lényegét, sejtí végső kicsengését. Nem kötik le, nem szórakoztatják, inkább untatják, feleslegesen pazarolja rájuk az időt. Ahogy hajdanán nagyanyja mondta volt: csömör. Pedig nem lankad benne az emésztő tudásvágy. Csak talán átalakul. Márai naplójában olvassa, hogy az író naponta kézbe veszi kedvenc könyveit, idegenben is hű a klasszikusokhoz. Főleg esténként rendszeresen olvassa műveik emlékezetes részletét, fontos szövegeiket. Az ő dolga, gondolja Morvai. Talán az idegenség miatt, melyben él, felüdülésből, feltöltődésből teszi, ily módon él át hasznos szellemi erőket, felidézi stílusa forrásait, a magyar nyelverő kincseit. Termékeny sókkal, tápdús vitaminokkal pátyolgatja tehetségét. Benső szükséglete az olvasás, az érzékiség tréningje és hatásos agytorna, lelki nyugtató. Morvai egy esszével viaskodott. Intellektuális fejlődése pályáját, gondolkodása ívét akarja felvázolni. Minden nap a tudós – vagy ahogy néha véli: tudálékos! – szöveggel bajlódik, vannak napok, amikor csak néhány sort, egy-két rövid szakaszt, csenevész bekezdést ír, máskor oldalnyi gondolatot szül, szerencsés alkalmakkor akár két-három lapnyit is. De ahogy régen, tucatnyi oldalt, egész fejezeteket sosem ír. Csak erőlködik, szenved. Nem tudja, mi kínozza: hogy nem képes dolgozni, ahogy

szeretne, vagy a sajnálat, hogy haszontalanul múlatja az időt. A meddőség kínja kibírhatatlan, lélekölően fárasztó. Ki kell törnie belőle! Tehát a városba indul. A belváros vén utcáin jár, „gyalogolni jó”, mondta volt Móricz Zsigmond. A mozgás a szervezet motorjának fűtőanyaga, jó, ha az emberrel szembejön a valóság, a filmszerű látványtömeg a képzelet megtermékenyítője lehet. S közben a gondolat sem áll le, fortyog önmagában, lustán kapkod a való-ságelemek felé. A tárgyi és képi valóság megelevenedik, a látvány-kultúra erői életre kelnek. Morvai a városi természet eleven részese lesz, az állandó mozgás kicsiny atomja, önállóan is közös energiák tartozéka, mint a zubogva forró vízben a buborékok és molekulák. A lakásban csak önmaga, az utcán valaki más is lehet! S hogy eszéje gondolatmenete akadozik és szövete tépett, lyukacsos, mint a szakadozó rétestészta, ez a nyomasztó érzése nem múlik el, de kissé megenyhül és háttérbe szorul, némileg felenged. Az idő meddő múlása is természetesebb, bizonytalanabb, mint a kutya vacsorája. Majd csak lesz valahogy. Február második hetében, történetünk napján délután négy óra körül szürkülni kezdenek az utcák, s a városra bizonytalansággal terhes homály ereszkedik. Az esti fények kigyulladnak, az érezhető, ám közelről sem csipős hidegben esni kezd a hó. Nem nagy, ritka pelyhekben hull, melyek tömege egyre szaporodik, mint tél elején szokott, karácsony estéjén, amikor a család az ünnepi vacsora után az éjféli misére indul, és a mozgalmas utcákon, a lány hóesésben mesebelinek tűnik fel a templomba igyekvők halk járása, csendes beszélgetése, hanem apró szemű, sűrű hótömegek ömlenek a szürke égből, finoman homokszerű, bár lágyabb érintésű és puhábban hűvös havazás kezdődik, mintha nagy szemcsés, energikus köd volna, szél kavarta februári számum, kavargó hóvihar, mégis meseszerű. Az egykori lány hóhullások ridegebb és idegesebb változata. Talán éppen ezért idézi Morvaiban egykori karácsonyok emlékét, melyek azóta elmúltak. Nosztalgikus hangulatában elhatározza, hogy betér az olcsó ruhaboltba, a Second Hand kínálatában találhat valamit, s megveszi. Vásárolni mindig szeretett. Jó érzés sel tölti el, hogy amire szüksége van, megveszi. Gyakran azt is, amire nincs ugyan szüksége, de örömet szerez magának vele, hogy birtokolja. Van valami sajátos erő a birtoklás tényében, elégedettséggel tölti el, megnyugtatja. Az érték

tulajdonlása jó öröm. Korábban, egész életében könyveket vett, szépirodalmat, elméleti műveket, tudományos és ismeretterjesztő irodalmat. Többnyire kíváncsiságból, mohó tudásvágyból, legszívesebben minden ismeretet felhabzsolt volna. Gyakran azért vásárolt, hogy a mű meglegyen. Jó, ha megvan. Nem olvasta el azonnal, inkább csak belelapozott, ismerkedett a művel, mintegy viszonyt kezdett vele, aztán a polcra tette a többi közé, egyszer majd tüzetesen áttanulmányozza. De amíg ennek eljön az ideje, addig is kéznél legyen, bármikor hozzáférhessen. Megnyugtatja, hogy ott van a könyvespolcon. Álmatag öncsalással úgy vélte, hogy amenynyiben megveszi a művet és „viszonya” van vele, már a tartalmát is megszerezte, egészében birtokolja. Később műtárgyakat vett, képeket és szobrokat, népi faragásokat és festett tányérokat, anyja tányérjait idézték fel, ahogy a pitvarban színes sorban lógnak a falon. De füzeteket és noteszeket is beszerzett, irodai papírt vásárolt bő mennyiségben, sok kéziratpapírt, hogy el ne fogyjon. Eszébe jutottak az ínséges háborús évek, amikor a „tisza papír” fogalom volt számára, szedett-vedett régi falinaptárak lapjainak hátuljára jegyzett fel fontos dolgokat, fecnikre írta, melyek azóta elkallódtak. A „secondhand”-ben való vásárlásai véletlenül kezdődtek. Külön történet lehetne, mily nagy szerepe van életében a véletlennek! Felfigyelt az angol feliratra, világi fuvalatok, globális ízek lengik körül, hallotta, hogy „turkálónak” is hívják, de a „secondhand” szebb, betért, hogy vesz egy nadrágot. Sokáig válogatott a bő kínálatban, potom áron végül kettőt vett, egyiket azonnal hordhatta, a másikat le kellett rövidíteni, vadonatúj mindkettő. Árleszállítás volt, szinte ingyen kapta meg őket. Idegen áruk, feltűnt a cégjelzésük, nagyvilági minőségi adataik, megérezte rejtett egzotikumukat, képzelete belekóstolt valamiféle messzi idegenség varázsába, melyet megszerez magának és birtokol. Az ismeretlen eredetű anyag titka lehetett, ki és hol varrta őket? Felidéződtek emlékei a háború utáni nadrágjairól, anyja a térdnadrágjait toldotta meg más anyaggal, esetlen, madárijesztőre való ruhadarabok lettek, de a kamasznak megfelelő, vasalt él nélküli „pantallók”. Az újonnan vett nadrágokat mintha divatszalonban varrták volna. Legközelebb zakót vett, és két inget. A jó minőségű tweed anyagú kabát bélésén francia cégjelzés van, bizonyos Jean

Pierre műhelyéből vagy gyárából való, a csíkos kék ingek színéhez hasonló pedig még nem is látott, a mediterrán tenger meleg opálja az óceánok fenyegető sötétkékjével vegyült benne, a jelzésük John Baner cégét hirdette. Áruk bagatell, szinte nevetséges. Morvai rákapott a „secondhand”-re. Szenvedélyes vásárlási hóbort fogta el. Zakókat és nadrágokat vett, meg kész öltönyt és szokatlan mintájú, idegen anyagú ingeket, divatlapok képeihez hasonlókat, pulóvert is néhányat. Gondosan ügyelt rá, hogy az olcsó árun európai és amerikai cégjelzés legyen, de közel-keleti dolgok is kezébe akadtak, török és egyiptomi áruk, majd dél-amerikai ingek és skandináv zakók, a múltból maradt ruhái, öltönyei mellett új egzotikus ruhatár sorakozott szekrényében. Különféle anyagok és szokatlan színek seregszemléje, nemzetközi divatkavalkád, ám szolid, kimondottan konzervatív értelemben. Barátainak s a hozzá közel állóknak cinkos mosoly kíséretében elmondta, hogy ruháit nagyvilági szalonokból szerzi meg, repülőgépen hozzák számára az árut, s már el sem kell utaznia a világvárosokba, mert mindenütt ismerik a méreteit. De mindezt tréfálkozó beszélgetések alkalmával adta elő, s mindig kedélyes mosoly kíséretében, mert ha komoly arccal s tényként közölné, gyanakodva bámulnának rá, és alighanem ütődöttnek vélnék. Morvai hát az egykori Fejér utcán a Kő tér felé indult, a Ferencesek terén vadul arcába csapta a havat a szél. Majd átvágott a Kórház utcán, és alig néhány perc múltán, kellemes melegben nevetségesen olcsó ruhadarabok közt válogat. Szemüvegét is előveszi, sorra megnézi a cégjelzéseket, és megállapítja az áruk minőségét, összetételét. A műanyagokat nem szíveli, jó minőségű szöveteket, gyapot- és gyapjúanyagokat keres. S a szövetek és kelmék anyagában érzi az idegenség varázsát, távoli országok és messzi népek kézzel fogható közelségét, valamiféle vonzó nagyvilági aurát. Hosszú, szórakoztató válogatás során, amely a képzeletbeli, játékos kalandozás elemeit sem nélkülözi, ám a felelős mérlegelés fegyelmezett gyakorlatiasságát is bírja, kiválasztott egy egészen sötét, Wrangel jelzésű nadrágot meg egy halványkékrózsaszín árnyalatokban pompázó csíkos inget, melynek jelzése egyetlen titokzatos szó: Nautica. Euróval fizetértük, új anyagi időszámítás kezdete! Az üzletből kilépve látja magát képzeletben, ahogy fél óra múlva a televízió előtt ül új sötét nadrágjában

és pompás ingében, mit jelenthet a Nautica?, és nézi, ahogy Rex négy lábú rendőrfelügyelő és gazdája, Moser detektív elfogják a gyilkost, a felső tízezer söpredékét, a mindenre elszánt playboyt, aki a pénzéért meggyilkolta idősebb feleségét, bár az asszony szerette őt.

A végzet közönyére és a sors álszent természetére utal, hogy a lelki megrázkódtatások, súlyukhoz méltó előzékenységgel nem jelzik közeledésüket. Morvai a szerencsés vásárt követően, műanyag táskájában Wrangel és Nautica, betér a Tesco nagyáruházba, vacsorát vásárol. Felvágottat, ömlesztett sajtot, joghurtot, kiflit és tejet, s az este különösségére való tekintettel két kerek csomag fügét, keleti tájak, andalúziai dombok biblikus gyümölcsét. Az áruházból kilépve a klimatizációs berendezés meleg levegővel fújja le, majd azonnal a kinti hideg vágja arcon, végletek változatossága. A városban féktelen indulatú desperádóként kalandozik a szél, bőszen szemébe vágja a porhavat. A szélrózsa minden irányába vezetnek nyomok a hóban. Morvai megérzi, hogy a jobb lábán meglazult a cipőzsinór, majd kioldódik, a nadrágszára körül minden lépésénél két hosszú keskeny kígyó kalimpál. Kezében immár két táskával megáll az embertömegben. Körülötte mindenki siet, rohan, Szent László temploma előtt villamos csilingel, desperádó szél és szeszélyes hókavargás, porka havak dévaj viháncolása...

Kellemetlen érzés, nem feszes a cipője, egészen laza, mintha készülné elrepülni. A járda szélén egy beton virágtartó mellett hozzálát, hogy megkösse a cipőzsinórt. Nehézkesen, hosszan piszogat vele, mindkét kezét használja, bár a két táska a bal csuklóján lóg, egyszer úgy érzi, mintha meglazulna rajta valami, nem ügyel rá, leköti nagy igyekezete, a térségen zajlik a forgalom és szeszélyesen kavargó a szél. A zsinór végre kettős csatba rendeződik, feszesre húzza, ismét szorít a cipő! Jó érzése visszatér, a Jesenský utcában villamosra száll. Képzetele jókedvűen csapong, könnyűnek, elégedetten várakozónak érzi magát. A villamoson a legendás író, Szomorj Dezső jut eszébe, és magában elmosolyodik. Többet olvasott róla, mint tőle, de A párizsi regényt nem felejtje el. Sem az Író a toronyban című életrajzát Kellér Andortól. Tisztelte Szomorjot következetességéért, és csodálta bogaraiért. Furcsa szokásai, gögös személyessége előtt elismeréssel adózott. Önző egyé-

niség, ám annál érdekesebb. Mintha a magabiztos alkotó öntudatot testesítené meg. Írói magányában, nagyúri lakásában sajátos szokásoknak, végletesen egyéni életérzésnek engedelmessé válik. Viselkedése kihívó, szertartásosan öltözik. Keleti ruhákat, egzotikus kacabajkát visel, fején turbán, mágikus pózokat vesz fel és zenei bővületbe temetkezik. Egy váratlan látogatónak állítólag meztelenül nyit ajtót, beszélnek, hogy néha hódoló nők hevernek lába előtt. Szenvedélyesen élő példája az öntörvényű alkotónak, akiben túlzott méltósága mellett annyi az esendőség, a gyermeketeg vonás! Teremtő bigottságában, már-már szerzetesi magányában komikus badarságok foglalkoztatják, szükségszerűen, hogy ily módon önmaga lehessen. Morvai így derül magában: a jelek szerint hát én is alkotó vagyok! Hazáérve magamra öltöm új cuccaimat, Wrangel nadrágban és színpompás Nautica ingben feszítek a televízió előtt, Rex rendőrkutya pompás munkáját és Moser felügyelő zseniális teljesítményét élvezem. Közben török fügét majszolok és könnyű vacsoraként joghurtot és egy kiflit fogyasztok, pompás mulatság lesz! Kinéz a villamos ablakán, figyel a kavargó hóesést, meleg lakására gondol, elemi békehangulat, majd ismét a hóesés... „Porca havak esedeznek, de, hó rem róma...”, dúdolja elégedetten. Néhány perc múlva az előszobában áll, télikabátját készül levetni, gyanútlan, nem sejt semmit. A bal kezére pillant, s csak egy táskát lát benne, az élelemmel teli Tesco-táskát. A másikat, a világoskéket az új cuccal nem látja, semmi kétség, kettő helyett egy, hogy lehet ez? Annyira váratlan élmény, hogy meg sem lepődik, félreértés, a jelentését sem fogja fel. Villámcsapás, derült égből. Megbénult tudata sem mozdul, „megállt az ész!” Felfedezése annyira abszurd, hogy nem világos, mit kezdjen vele. Öntudatlanul a semmit birtookolja! Az Úr lehetett ilyen abban a pillanatban, amikor megszólalt és kimondta: legyen világosság! A mind jobban derengő homály mélyéről pislákolni kezd, majd váratlan erővel feltör és rázúdul a felismerés, melytől pánikba esik: elveszítette a másik táskát! Szinte lehetetlen, mégis igaz, a kezéből veszítette el! Első érzése a csodálkozás, hogyan veszíthet el valamit a kezéből egy mentálisan egészséges, felnőtt és épesztű ember? Aztán megvilágosodik a csapás mérete, villanásszerűen átéli vesztesége tragikumát. Mélysége kiszámíthatatlan, súlya mérhetetlen.

Nem a dolgokról van szó, a néhány euróról, nem az anyagi károsodásról. Valami a lényéből kallódott el, önmagából veszített el egy részt. Az elégedettségéből, ami fogyóban van, az önbizalmából, mely egyre kevesebb, elveszített egy szép nagy szeletet – tortaszeletet – a nyugodt életörömből, amelyben még része lehet. Rop-pant kétségbeesés fogja el, az önmagában való csalódás oly óriási súlya, hogy szinte a tér határtalanságával és az idő végtelenjével, tehát az abszolút semmivel azonos. A hiány teljes és tökéletes fokát sugallja: elveszítette egyáltalán azt a táskát? Volt ilyen táska? Vagy megbomló képzeletének gonosz játéka az egész? Talán nem is volt a világoskék táska, ez valamiféle döbbenetes tudatzavar. S eszébe jut, voltak olyan pillanatai, amikor arra gondolt, hogy talán nem épelméjű. Ahogy egykor anyja mondta: ne gondolkozz annyit, mert megbolondulsz... A pillanat oly váratlan és annyira életidegen, hogy úrnek tűnik fel, valamiféle fekete lyuknak, mely elnyelheti.

A dolgozóban áll a vacsoratáskával, és úgy érzi, figyelik. Nézik őt a dolgok, a tárgyak. Szinte kíváncsian, várakozóan lesik a könyvei. A polcokról sok könyv nézi, súlyos gondolatokat rejtő, fontos művek, összevásárolta őket, egyszer majd szüksége lesz rájuk. Klasszikus művek figyelő tömege nézi, melyeket már soha nem olvas el, három élet kellene hozzá, hogy át tanulmányozza őket. A falakról olajképek tekintenek rá, jeles mesterek munkái, közelihez hozzá, szereti őket, mégis mennyire közönyösen, részvétlenül várják, mit tesz. A korábban elképzelt helyzet, ül a képernyő előtt és elégedetten figyeli Rex és Moser felügyelők immár sokadik győzelmét, az idill romokban hever. S mintha helyette, valahol mélyen, a tudatalattija bugyrában felvillanna egy pillanatnyi emlék, a cipőzsinórját köti a Kő téren, s a bal kezén valamiféle apró mozgást, finom súrlódást érez, mintha csúszna valami, de ő a zsinórral bajlódik, a kettős csattal bibelődik, nem figyel oda... igen, a táskát ott és akkor ejtette el... fél órával ezelőtt történhetett...

Azóta megtalálta egy járókelő, hazavitte, talán éppen próbálja Wrangel nadrágját meg a Nautica inget, éppen jók, mondja magának elégedetten. Morvait rettenetes tehetetlenség érzése fogja el. Látni véli, ahogy egy fiatalember felemeli a táskát, belenéz és meggyorsítja lépteit. A tehetetlenség egyben bénultság is, ilyen a

megsemmisülés előtti pillanat, a mindennapi elmúlás helyzete, számos hasonló pillanat ilyen életünkben, túléljük őket, mégis majdnem elpusztítanak. Aztán a jótékony életöszönrel feledtetni velünk, több is vészett Mohácsnál! De a tüskéje bennünk marad, mi okozzuk, nem más szúrja belénk, a magunk tüskéje, belülről szúr, olyan tőlük a bensőnk, mint egy furcsa sünn, tüskéi befelé nőnek, idők során eltokosodnak, már nem is sajognak, apró forradások, gyógyult sebhelyek maradnak, a lemondás hegei. Nem tarthat sokáig ilyen üresség, mert elnyelné Morvait. Mintha rejtélyes energiák szelleme kurjantana, ismét az életeről, akárha a régi énje szólna határozottan, ellentmondást nem tűrően, bár némileg kételkedőn; nem is biztos, hogy megtalálták, talán még mindig ott hever. Kallódó tárgy, belepte a hó... vissza kell menni és megnézni... megbizonyosodni... A kétely önpusztító, a bizonytalanság öl... a csalódás is jobb, mert lezárja az ügyet. Közben órányi idő telik el, védekezik lemondóan, valaki elvitte rég. Gyáva vagy, ne légy kényelmes, mondja a belső hang, ne legyél önként vesztes, ne add meg magad! Eldobott táska a hóban, kit érdekel? Amikor hajléktalan vagy részeg hever az utcán, az sem állít meg senkit. Megalkuvó lettél, lemondani egyszerű, szállj szembe a véletlennel! Húsz perc, míg visszaérnék, sóhajt lemondóan, nagyon fáradt vagyok, nincs értelme... semminek!

S a hang csúfondáros: egykor nem lett volna gond! De hát... jobb heverni a képernyő előtt. Öregszel, Morvai... már csak vesztes lehetsz! Az öntudatlanság másik pillanata, szinte robbanásszerű, kapkodva ajtót nyit, rohan a lépcsőkön, már villamoson ül, heves szél kavargatja a porhavadat. „Porka havak esedeznek, de, hó rem róma...”, dúdolja magában, lemondó, de elégedett, nem adta meg magát, oktanul is megteszi, reménytelenül és hiábavalóan is megteszi, amit lehet. Biztos kudarc, érzi aztán, bánt majd, hogy visszamentem. Némileg bízott, de nem hitt már, valami játszott vele, nem tudjuk, mi az, az emberben rejtezik, a kudarc és közöny egyvelege, a belenyugvás kényelmesebb, de megaláz, passzívan is lehet élni, de minek... Érzései és gondolatai viaskodnak, megragadják és leterítik egymást, de megnyugszik közben, ez már az egyensúly állapota, a kialakuló belső béke pillanata, minden a véletlenül múlik, kettőn áll a vásár! A véletlentől függ, rejté-

lyes hatalom, nincsenek törvényei, sem kiszámítható esélyei, csak megjelenési formája és következményei. A villamos nem siet, bár rohanhatna, a Šafárik téren álldogál, majd a Manderlánál a Kórház utcába kanyarodik, adrenalintermő pillanatok. Morvai a bentöntömböket nézi, tekintete keres, gonosz szelek söprik a havat, egyik tömb mellett táskaszerű kupacot vél megpillantani. De látomás is lehet, érzéki csalódás, a vágy és képzelet víziója. A megállónál emberekbe ütközik, áttöri magát a felszállók között, és rohan visszafelé. A járdaszigetről látja a táskát, egy férfi tart arra, mi lesz, ha felveszi? De továbbmegy, most egy másik tart arrafelé, ha felvinné, Morvai kénytelen hozzálépni és azt mondani, én veszítettem el, az enyém! S kivenné a kezéből, összetűzésbe keveredne, bizonyítéka nincs. Mindenre elszánt s szinte kétségbeesett, a szíve összeszorul, s a következő pillanatban: kezében a táska! Benne az ing és a nadrág. Nem szeretném tudni, mennyi a vérnyomásom, gondolja, száguld a pulzusom, mint egy versenyló. Betojtam, de nem adtam meg magam. S a kóbor szelek kisöprik belőle a történetet, már nincs is jelentősége. Mire hazaér, emléke is megfakul. Sötét nadrágban és tengersiz ingben ül a televízió előtt, fűgét majszol, és Rex éppen a bestiális gyilkosra veti magát, még elérte a történet végét. Aztán más gondjai lesznek, híreket néz. Nagyvilági gondok és politikai abszurdítások érintik, közéleti gyötrelmek boszszantják, fontosak, mégis egyszerűbbek a táska történeténél, felingerlik, de nem alázzák meg, túlteszi magát rajtuk. Kibírhatók. A dolgozóban meleg nyugalom van, könyvek és képek félhomályba vesznek, s az ablakon túl az utcákon hóbertos szél fúj, és porka havak esedeznek.

FELLINGER KÁROLY

Akvarell

a vadonatúj
fészekben
tavalyi gallyak
lentről a porhadó avarról
ugyanabból az időből
ugyanarról a fáról

a fészekben
idegen gallyak
egy másik fáról
egy köztes bokorról

homokszemek
megtapadva hajban
bőrön és mellkason
akárcsak a bogáncs
az anyaszűz meztelen
tapasztalat lábnyomait
követő hófelhők
a hűség tölcsérviharában

csöpögő jégcsap
már-már szótagolva
kibetűzve örökös jussát
titkait

Tudomány és piac (Hawking – Hypatia)

Egyszer Nathan Myhrvold azt mondta a mesteréről, hogy több könyvet adott el a fizikáról, mint Madonna a szexről. Az összehasonlítás megállja a helyét, hiszen Stephen Hawking (természetesen ő a mester) *Az idő rövid története* című alapműve nemcsak megváltoztatta a bestsellerről (és az univerzumból) kialakult képünket, hanem azt is bizonyította, hogy a tudomány eladható, ha megfelelő módon találják. Vagyis még a legnehezebben befogadható természettudományos kérdésekről is írható olyan könyv, amely elegánsan, érthetően fogalmazza meg az adott problémákat, miközben nem számolja fel azok összetettségét. Hawking valóban mestere a tudomány népszerűsítő irodalomnak, amit *Az idő rövid története*nek újabb kiadásai is maximálisan alátámasztanak.

A cambridge-i tudós persze bizonyos szempontból nincs egyedül, s itt egy hosszú felsorolás következhetne azokról a művekről, melyek az utóbbi évtizedekben tovább gazdagították az említett műfaj hagyományát. Egy huszárvágással azonban nem ezekre utalnék a továbbiakban, hanem egy olyan filmre, amely történelmi távlatba helyezi azt a magatartásformát és gondolkodásmódot, melyre akár éppen Hawking lehet az egyik legjobb példa napjainkban. Ez a film az *Agora*; nézzük tehát röviden, miről is van szó.

Alejandro Amenábar (rendező) alkotásának cselekményét a következőképpen foglalja össze a produkció DVD-kiadásának hátlapja: „A Római Birodalom utolsó napjaiban mindent elsöpörő lázadás készül kitörni, amellyel veszélybe kerül az örök tudás fellegvára, az alexandriai Könyvtár. (...) A birodalmi központot egy éles eszű asztronómus, Hypatia (Rachel Weisz) és tanítványai hivatottak megvédeni. A feszültséggel teli cselekményt bonyolítja, hogy Hypatia két férfi, Orestes (Oscar Isaac) és hű rabszolgája, Davius (Max Minghella) szerelme között örlődik. Az elszánt és merész nő vezette ellenállás dacára a civilizáció elérkezik a végze-

téhez, és az emberiség története visszafordíthatatlanul megváltozik.”

Nagyon leegyszerűsítve tehát, és eltekintve a szerelmi konfliktustól: Hypatia az elvetemült (fanatizált) vallási ideológiák közepe megpróbálja megmenteni az alexandriai Könyvtár örökségét. Ami itt nem más, mint a tudományos gondolkodás. Hypatia ugyanis nem hajt fejet az igazolhatatlan tanok előtt, nem hódol be a fikcióra épülő hatalomnak, tántoríthatatlanul kitart a gondolkodás szabadsága mellett. „Mindössze” arra a kérdésre keresi a választ, hogy miért nem stimmel az univerzum Ptolemaiosz-féle modellje. Valami baj van a körpályákkal? Hypatia a film végén rájön a megoldásra: igen, baj van, a bolygók ugyanis nem tökéletes kör-, hanem ellipszispályán mozognak.

Az *Agora* tehát azzal a lehetőséggel játszik el, hogy a 4. században egy alexandriai tudós nő már rájött arra, amit majd 1609-ben Kepler számít ki, és tesz közzé. A történet szépsége azonban nem pusztán ez, hanem az, ami mögötte van. Hypatiának ugyanis ehhez a felfedezéshez el kellett vetnie a körről mint a legkötelesebb síkbeli alakzatról szóló mítoszt. Ahogyan tehát a cselekmény szintjén elutasítja a vallási fanatizmust, úgy veti el a kör vallásos dogmáját is (hiszen a kör tökéletességét isteni eredetűnek tartották). Megjegyzendő, hogy a bolygópályák rejtélyének megoldása elképesztő szellemi teljesítmény eredménye, mert bár egyszerűnek tűnik (innen a 21. századból nézve legalábbis), még Kepler korában sem támogatta a kultúra, annyira erősen élt a kör tökéletességének elve. (Ráadásul a szabad szemmel megfigyelhető bolygók pályája alig tér el a kör alaktól.)¹ Hypatia (illetőleg Kepler) ide vonatkozó következtetései tehát a tudományos megközelítés igazi diadalaként értékelhetők.

A film másfelől egy állandó kételyek közt örlődő figurát mutat be, aki természetesen nem tévedhetetlen. Ám pontosan az különbözteti meg a környezetétől, hogy tanul a hibáiból, képes a tévedéseit korrigálni. Erről a magatartásról Stephen Hawking így ír *Az idő rövid történetében*: „Mit tegyen az ember, ha rádöbben, hogy (...) hibát követett el? Egyesek sose ismerik el tévedésüket, mindent megtesznek, hogy újabb, és esetleg egymásnak is ellentmondó érvekkel támasszák alá eredeti állításukat. (...) Mások ki-

jelentik, hogy már eredetileg sem támogatták komolyan a helytelen nézetet, s ha mégis megtették, az csak azért történhetett, hogy rámutassanak ellentmondásos voltára. Számomra sokkal tisztábbnak és jobbnak tűnik, ha az ember nyomtatásban is elismeri, hogy tévedett.”² Nos, Hypatiától sajnos semmilyen írás nem maradt ránk, de Amenábar filmjét nézve biztosak lehetünk benne, hogy megfelelt volna a Hawking által mondottaknak. Rokonlelkek...

De nem csak ebben... 1981-ben egy kozmológiai konferencia után a résztvevőket audiencián fogadta a pápa, aki azt javasolta a szakértőknek, hogy ne feszegessék az Ősrobbanás kérdését, mert az a Teremtés pillanata volt, azaz Isten műve. Hawking így emlékszik vissza az esetre: „Örültem, hogy a pápa nem tudta, miről tartottam előadást éppen ezen a konferencián – arról a lehetőségéről, hogy a téridő véges ugyan, de határtalan, akkor pedig nincs kezdete, tehát a Teremtés pillanata se létezhetett.”³ A tudós az eset kapcsán egy igen fontos gondolatot fogalmazott meg, amelynek lényege, hogy az egyház egyszer már súlyos hibát követett el, amikor Galilei idejében törvénybe próbált iktatni egy tudományos kérdést, és kijelentette, hogy a Nap kering a Föld körül. Az ilyen jellegű tévedéseket a tudomány képes leleplezni; akkor is, ha – mint Hypatia esetében – a vallás igaz tanokként forgalmazza azokat, és megpróbálja kisajátítani a róla való beszédet.

Tudomány és vallás kapcsolata számos érdekes dilemmát vet fel, melyekre most nem térnek ki; folytassuk inkább az *Agorában* megformált alak egy következő adottságával. Ez első közelítésben szintén egyszerű ügynek tűnik, de nem biztos, hogy az: Hypatia nő volt... A film óhatatlanul emléket állít azoknak a tudós hölgyeknek is, akiknek élete összefonódott a tudománnyal, de tragikus körülmények között veszítették életüket, ezért nem részesülhettek méltó elismerésben. Két ilyen esetre utalnék röviden, a sok közül...

Az 1920-as években Hilde Mangold bekapcsolódott az akkori időszak legjelentékenyebb embriológiai kutatásába. Különösen érzékeny ujjaival képes volt elvégezni egy hihetetlen precizitást igénylő kísérletet: egy másfél milliméter átmérőjű szalamandra-embrióból kicsippentett egy túhegynyi darabot, és átültette azt egy másik faj embriójába. Meglepő módon az embriók továbbfejlőd-

tek, az átültetett darabkából pedig egy új test jött létre, amelynek megvolt mindene. Vagyis Mangold felfedezte azt a szövettarabot, amely képes más sejteket rávenni arra, hogy egész testszerkezetet építsenek föl. Ezt az összes információt tartalmazó, rendkívül fontos régiót azóta is organizátornak nevezi az embriológia. Mangold meg is írta disszertációját a jelenségről, de sajnos a Nobel-díjat nem ő kapta az eredményekért. Az értekezés publikálása előtt ugyanis Hilde Mangold elhunyt: kigyulladt a konyhai olajtűzhelye. Ezért a Nobel-díjat főnöke, a laboratórium vezetője vehette át „az organizátor s annak az embrionális fejlődésben játszott szerepe fölfedezéséért”.⁴

Az 1950-es évek elején Rosalind Franklin a King's College-ben kezdett el dolgozni, s részt vett a korszak egyik legjelentékenyebb felfedezésében. Olyan röntgenfelvételeket sikerült készítenie a DNS molekulaszervezetéről, amelyeken világosan látszott, hogy a DNS spirál alakú, hélix. Ő készítette azt a képet is, amelynek megtekintése után Watson és Crick elhatározták, hogy kidolgoznak egy olyan DNS-modellt, amely összeegyeztethető a röntgen szerkezetelemzés eredményeivel. A modell 1953-ban megszületett, s ezzel megválaszolhatóvá vált a biológia egyik központi kérdése: „Nem került-e el a figyelmünket, hogy a speciális párok, melyeket feltételeztünk, másolási mechanizmust feltételeznek” – írták a szerzők a *Nature* folyóiratban publikált cikkükben. Megoldódott tehát az örökítőanyag rejtélye, a gének másolódási mechanizmusának mikéntje. Kilenc évvel később Watson és Crick átvehették a Nobel-díjat, s mivel időközben Rosalind Franklin rákban meghalt, a harmadik díjat egyik kollégájának ítélték (akinek módszerét a tudósnő használta).⁵ Watson azóta is emlegeti, hogy ha Rosalind élt volna, a Nobel-bizottságnak bizony nem lett volna könnyű dolga...

Nos, Mangold és Franklin tehát Hypatia utódainak tekinthetők, de bizonyos szempontból annak tekinthetők azok a tudósok is, akik – mint Hawking – elfogulatlanul kutatják a kozmosz titkait. *Az idő rövid története* egy kis kozmológiatörténettel indul, melyben természetesen szóba kerül az ellipszispályák leírásának háttere is (Kepler hipotézise). Hawking egy ponton hangsúlyozza, hogy miben ragadható meg a tudományos gondolkodás lényege:

„Az elmélet mindaddig érvényben marad, belévetett bizalmunk mindaddig nő, amíg az új kísérletek eredményei megfelelnek az előrejelzéseknek; egyetlen, ellenkező értelmű megfigyelés után azonban kénytelenek vagyunk elvetni vagy módosítani teóriánkat.”⁶ Erre valóban nem mindenki képes, ám éppen ez viszi előre a tudományt. Ugyanakkor mindez nem jelenti azt, hogy ne volnának olyan elméletek, amelyek biztos tudásról adnak számot. Az ellipszispályák hipotézise például kiállta az idő próbáját, jól illeszkedik a megfigyelésekhez.

Ha továbbolvassuk *Az idő rövid történetét*, szembetűnővé válik egy további lényeges mozzanat. Sokan gondolják azt a tudományról, hogy mivel emberek „csinálják”, ezért ugyanúgy működik, mint bármi más a kultúrában. Holott ebből inkább az következik, hogy a tudomány eredményei nincsenek köztáblába vésve, kismillió ellenőrzésen mennek keresztül, illetve az, hogy ha valamit az egyik tudós nem fedez fel, megteszi azt egy másik. Minderre Hawking könyve nemcsak tematikus példák sokaságát hozza, hanem összefügg magának a műnek a kiadástörténetével is. Nevezetesen azzal, hogy *Az idő rövid története* folyamatosan kész megújulni: az utóbbi években felújított és átdolgozott változata készült el (hiszen a fekete lyukak fizikája vagy a húrelmélet stb. dinamizálódó területek), majd megjelent illusztrált kiadása is, mely ragyogó képanyaggal szemlélteti a szövegben foglaltakat, s remekül követi a kultúra számos területét érintő vizualitás térnyerését is. (Ami persze tovább növeli az esélyét annak, hogy Hawking kiváló teljesítménye még több helyre juthasson el, és többszörösen lekörözhesse Madonnát.)

Valószínűleg az eddigiekből kiderült, hogy senkit nem beszélnek le arról, hogy megtekintse az *Agora* című filmet, és hogy olvassa el újra *Az idő rövid történetét*. Nem állítom, hogy az egyik nélkül a másik érthetetlen, de érdemes eljátszanunk azzal a lehetőséggel, hogy ha Hawkinggal együttgondolkodhatunk ma, azt többek között a Hypatia-szerű elméknek köszönhetjük. Az a minimum tehát, hogy ezt észben tartjuk, amikor azzal szembesülünk nap mint nap, hogy a tudomány megint diadalt aratott...

¹ Vö. Simon SINGH: *A Nagy Bumm. Minden idők legfontosabb tudományos felfedezésének története*, ford. Szécsényi-Nagy Gábor, Park Könyvkiadó, Bp., 70–77.

² Stephen HAWKING: *Az idő rövid története*, ford. Molnár István, Egri Győző, Akkord Kiadó, Bp., 201. (A felújított kiadás illusztrált változata.)

³ Uo., 153.

⁴ Vö. Neil SHUBIN: *A belső hal. Utazás az emberi test 3,5 milliárd éves múltjába*, ford. Kállai Tibor, Vince Kiadó, Bp., 113–115.

⁵ Vö. Claudia EBERHARD-METZGER: *Az élet molekulája. Bevezetés a genetikába*, ford. Draskóczi Piroška, Tudományok kiskönyvtára 1., Dialóg Campus Kiadó, Bp.–Pécs, 34–39.

⁶ Stephen HAWKING: *I. m.*, 25.

Nosztalgia

– Veled nem is lehetne lopva szeretkezni – szolt a férfi, ahogy ott mentek, kipp-kopp, kipp-kopp, a nyár reggeli köves úton –, olyan az orgazmusod.

„Miért kéne lopva? Hisz egymáshoz tartozunk, nem?” – gondolta a lány.

– Azért csukta be az ablakot? – ennyit kérdezett csak, bár úgyszólván tudta a választ. Nem nézett a férfira, az utat figyelte a lába alatt – egy kissé szégyenkezett, egy kissé büszke is volt.

– Azért.

– Pedig az a kapusfülke nincs is olyan közel.

– Ebben az utcában éjszaka mindent hallani, mert rettentő a csönd. És tudod, hogy fülelnek...

„Tudom – gondolta a lány. – De nem bírom már ezt a bujkálást, megőrjít. Szeretnék veled kézenfogva menni az utcán, ahogy amott, a másik városban, és szeretnék...”

– Sietnünk kell, már így is elkéstem.

A lány megszorította a kezét, és beszélni kezdett valami hétköznapi és cseppet sem fontos dologról, nagy hévvel, hogy elhessintse kellemetlen érzéseit.

– Ne gesztikulálj! – szolt rá a férfi.

– Gesztikulálok? Nem vettem észre – mondta a lány, és belül oszloppá nőtt benne a kétségbeesés. „Ha tudnám, hogy más nőnek milyen az orgazmusa, de sose akarsz erről beszélni. Csak annyit mondtál: »Ilyen nőm még nem is volt, akinek ilyen az orgazmusa.« De milyen az az ilyen?! Jó-e vagy rossz, mármint számodra. Igen, kedvesem, tudom, hogy hangos vagyok, mert néha, mikor föleszmélek, majd megsüketülök magamtól. Fogjam be a számat, vagy mit tegyek?” – akarta kérdezni, de csak rámosolygott egy ismerősre, akit a férfi üdvözölt. – „Emlékszel, amikor... – akarta kérdezni, de aztán megint nem szolt. – Azt mondaná, érzélgős vagyok” – gondolta elkeseredetten.

– Délben érted jövök – mondta a férfi. – Elmegyünk ebédelni.

– Jó – mondta a lány, és hálásan mosolygott a férfira. – Várlak.

– De hisz oly kevés elég lenne ahhoz, hogy meg tudjon téged tartani. A szerelmedet – mondta Erzsók. – Csak jó kell legyen hozzád, és te bármit megteszel érte, látom. És ez semmibe se kerülne neki.

„Ő jó – gondolta a lány. – És türelmes. És kitartó. Kitartóbb nálam. Hányszor föladtam volna, megfutamodtam volna már rég, de ő mindig, mindig meg tud győzni. Szeretem.”

– Szeretsz-e? Miért szeretsz? – játszott a férfi.

– Mert olyan randa dög vagy – bújt hozzá a lány.

– Randa dög? Undog? – és megcsókolta.

– Irigyellek, hogy te megkérdézheted tőlem – mondta később a lány. – Én nem merlek kérdezni.

– Miért? – kérdezte a férfi. A lány csipetnyi félelmet érzett a hangjában. – Mert nem vagyok beléd szerelmes? Én szeretlek, kicsikém, és ez sokkal tartósabb, mint a szerelem.

„Megértem én – gondolta a lány. – Tudom, hogy igazad van, de ez az egész olyan szörnyen racionálisnak hat. Olyan jó lenne, ha szenvedélyesen szeretnél, ha majd megvesznél érttem, ha érezném, hogy kívánsz, ha...”

– Félek – suttogta.

A férfi ideges lett.

– Volt rá elég idő, hogy ezerszer is meggondold. Ha nem akarsz, mondd, de ne csináld azt, hogy a célegyenesben visszakozol...

„Az orvos is azt mondta: volt ideje meggondolni. Ha elhatározta magát, akkor most már ne sírjon – villant a lány agyába. – Mert akkor veled mi lesz? – törölte a másik gondolat. – Te erre a lapra tettél fel mindent... De miért éppen én? Miért velem? Szeret-e, vagy csak eszköz vagyok...” – sírt.

„Megint sír – gondolta a férfi. Jó neki. Minden csepp könnye nekem egy tüske...”

– Jó neked, ha sírsz?

A lány bólintott.

– Megkönnyebbülsz?

– Igen – suttogta.

– Én nem tudok sírni. Bár tudnék. Neked jó, kisírod magad. Bennem meg ott marad a tüske, sokáig, nagyon sokáig...

„Megint hülye vagy – szidta magát a lány. – Mimóza. Mintha csak

te lennél a világon. Értsd meg. Ideges. Beteg. Neked könnyű: te hazamehetsz, és azt teszel, amit akarsz. De ő? Megfullad, elmerül, ha elengeded...”

Két ujjával megcsíppentette a férfi mellét.

– Hopp! Most kihúztam – mosolygott rá. Megölelte.

– Te gyermek – mosolyodott el a férfi. Kissé megkönnyebbült, de a keserűség ott maradt a szája szögletén.

„Másképp meg – robogtak tovább a lány gondolatai – te itt éled a világod, ki tudja, kikkel... ha belegondolok, kiráz a hideg.”

HODOSSY GYULA

Szabadok vagyunk?

1982-ben, az akkori kommunista hatalom kitiltott szülővárosomból, Dunaszerdahelyről, és Önök befogadtak. Itt voltam, itt lehettem, éltem Érsekújvárott közel hat esztendeig. Voltak jó és rossz pillanatok, de nagyon termékeny és tanulságos évek voltak ezek.

Megtanultam sok mindent elviselni és sok mindent megbecsülni. Úgy tekinteni a világra, hogy az számítson, annak legyen súlya, amit letesz az ember az asztalra, hogy az alkotás, a teremtés számítson, hogy amit létrehozol, azt ne csupán önmagad örömeire, meglelégedésére tedd, hanem magáért a gondolatért, az eszméért, a kultúráért, a közért, ha úgy tetszik, az Istenért! Hölgyeim, uraim, nekem ünnep, ha azokra az évekre gondolok. Köszönöm ezt az ünnepet, mint ahogy köszönöm a szervezőknek, hogy újra itt lehetek Önökkel, és közösen ünnepelhetjük az 1848-as márciusi napokat. Az ezeréves magyar történelem talán legfelelősebb napjait, amikor szegény és gazdag, nemes, polgár és paraszt, magyar vagy épp szlovák egyként, nem egymás ellenébe tudta feltenni a Petőfi által megfogalmazott kérdést: „Rabok vagyunk vagy szabadok?” Ó, tudom, sok más kérdés, talán ennél még súlyosabbak is megfogalmazódtak akkortájt. Megfogalmazódott a nemzet óhajlásának 12 pontja, megszületett a Nemzeti dal, Petőfi, Kossuth, Wesselényi, Jókai, Széchenyi és a többi szellemi nagyság csak úgy ontották magukból a szebbnél szebb, országot építő, nemzetmegtartó gondolatokat. Hirdették az anyanyelv fontosságát, az anyanyelven való oktatás és igehirdetés megerősítését. Küzdöttek a magyar nyelvű tudományos élet megszilárdításáért, a magyar nyelvű lap és könyvkiadás természetessé tételéért. Harcoltak a magyar közéletért, mert tudták és hitték, egy nemzet ereje attól függ, mennyire képes a közös anyanyelven a közös akarat megfogalmazására. Ennek ellenére, tudván mindezeket, én mégis, egy első hallásra idejemúlt, kissé patetikus, anakronisztikus kérdésre keresem a választ: „Rabok vagyunk vagy szabadok?”

Kossuthék szabadságot hirdettek, így nem véletlen, hogy el-

sóként a politikai nézeteiért a pesti fogdában raboskodó Táncsics Mihály szabadlábra helyezését követelték. És a monarchia rendíthetetlennek tűnő hatalma meghátrált. Táncsicsot kiengedték. Petőfi kérdésére utalva próbáljuk meg értelmezni azt, hogy egyáltalán mi is az a szabadság? Mi szabadok vagyunk? Mivel nem tudunk olyan esetről, hogy valaki közülünk, apáink vagy fiaink közül például az illavai börtönben raboskodna, mert nem ért egyet a Radičová-kormány politikájával, úgy tűnik, szabadok vagyunk. De a szabadságnak sok olvasata van. A lelkünk mélyén, döntéseink alkalmával, mindennapi viselkedésünk közben szabadok vagyunk?

Ünnepelni jöttünk a forradalmat, amely egyenrangúvá tette a magyart. Nemzetiszínű kokárdát tűztünk zakónkra, hogy emlékezzünk és emlékeztessünk a sokakra, az ezrekre, akik a vérüket, az életüket adták Perednél, Izsánál, Komáromnál, Pozsonynál vagy épp itt Érsekújvárnál. Emlékezni jöttünk azokra az anyákra, akik a különböző nyertes vagy vesztes csatákban elvesztették férjüket, fiukat, hogy mi, méltatlan utódok szabadok legyünk. És akkor most még egyszer kérdem, ha mi itt mindnyájan fájdalmas, de mégis felemelő módon megkaptuk a szabadság lehetőségét, mi szabadok vagyunk? A szabadság árát elődeink drágán megfizették, élünk vele? Élünk az Isten nagy kegyelméből megadatott és a földi hatalmasságoktól megszerzett jogainkkal? Ha élünk velük, akkor miért van az, hogy egyre több magyar gyermek jár szlovák iskolába, miért van az, hogy alig ezren vagy még annyian sem kérték – miután a törvény lehetővé tette – nevük visszamagyarosítását? Miért van az, hogy otthon magyarul beszélünk, de munkába menet nem Új Szót, hanem Nový čas vásárolunk, miért van az, hogy a hivatalokban, a rendőrségen, a postán, az orvosnál és a munkahelyen sokszor eleve szlovákul szólalunk meg. Mi az a belső kényszer, ami nem engedi, hogy bátran, természetes módon használjuk őseink nyelvét. Sokszor ki sem próbáljuk, magyarul nem értenénk-e szót. Mintha szégyellnénk Kossuth nyelvét, vagy „csupán” félünk azt használni, s aki fél, az lehet szabad? Hogy félreértés ne essék, nem a szlovák nyelvvél van bajom, vagy a szlovákokkal szemben volna valami neheztelnivalóm, de az angol, a spanyol, a francia mindig az anyanyelvén próbál szót érteni a másikkal, legyen bárhol is a világban, még itt Szlovákiában is, s ha nem megy, csak

akkor keres valami más nyelvet, egy közösen ismert nyelvet, és így van ez jól. Az angol minden esetben angolul kéri ki a sört, itt, Újvárbán is, s ha nem megy vele semmire, csak utána mondja: „Prosím si pivo!” Ettől a magatartástól a mi identitástudatunk, a mi anyanyelvünkbe vetett hitünk fényévnnyi távolságra van. Miért? Pedig a magyar a világ egyik leggazdagabb, legnehezebb nyelve. Tudjuk azt is, hogy minél gazdagabb egy nyelv, annál gazdagabb, mélyebb, árnyaltabb a gondolat is. És ezt a kivételes örökséget, ezt a nagymamáinktól, édesanyáinktól kapott felbecsülhetetlen kincset akarjuk, hagyjuk elveszejteni? Hamarosan népszámlálás lesz Szlovákiában. Vajon hányan fogják magyarnak vallani magukat Rákóczi Ferenc, Szenci Molnár Albert, Pázmány Péter, Csontváry Kosztka Tivadar, Jókai Mór, Vámbéry Ármin, Madách Imre vagy épp itt, Czuczor Gergely, Kassák Lajos szülőföldjén? A népszámlálási kérdezőbiztosok, amikor azt a kérdést fogják feltenni, melyik az első nyelv, például a hivatali érintkezésben, vagy mondjuk a munkahelyen, hányan fogják beírni a magyart? Az ünnep kötelez. Dicső elődeink öröksége, hagyományunk, kultúránk köteleseket ró ránk. Nem bújhatunk ki a felelősség alól, mindnyájunk közös felelőssége a jövő milyensége. Járjunk jó példával elől, ne csak itt az ünneplésben, e zárt falak között, de kint az utcán, a hétköznapokon is. A politikai foglyot, a magyart engedjük ki lelkünk mélyéről. Kossuth megálmodta a Duna menti országok unióját, és lett belőle egy nagyobb, Európa Unió. Próbáljunk örülni neki, és hinni a demokrácia erejét, hogy hihessük a szabadságot. Azt a szabadságot, amelyben természetes az elődök szokásainak, kultúrájának megőrzése, megismerése és tovább fejlesztése, a szabadságot, amely nemcsak hogy engedi az anyanyelv használatát, de meg is követeli.

A '48-as forradalom üzenete, a „Legyen béke, szabadság, egyetértés és testvériség!” hassa át szívünket, lelkünket, és hiteltel teli szívvel vívjuk meg saját belső forradalmainkat; és ha úgy érezzük sok-sok vesztes csatát kell is elszenvednünk, akkor se adjuk fel. Most immáron nem én, hanem a két legnagyobb magyar hazafi, Kossuth és Széchenyi kér Önöktől, örökbefogadást!
(Elhangzott Érsekújvárott, március 15-én)

KONCSOL LÁSZLÓ

Rádöbbenés

Oldódni kezd az álmom.
Szemem még zárva.
Ki kellene menni, gondolom,
de inkább ne, mert megzavarnálak.
Átnyúlok, hogy megérintselek,
mint mindig,
de nincs ott a kezed.
Szemhéjam fölpattan, odanézek,
s látom, üres az ágyad.
Rádöbbenek: hisz elmentél,
három hete zárták rád a koporsót.
Kihűlt ágyadat simogatom meg,
kezem hűvös lepedődön hagyom,
és elbögöm magam.

KOVÁCS ATTILA

Géppisztoly és Korán:

Erőszak és *dzihád* a palesztin iszlám mozgalmaknál

Összehasonlító vallástörténet tanszék
Comenius Egyetem, Pozsony

„*Alláh* a célunk, a Próféta a példaképünk, a Korán az alkotmányunk: a *dzsihad* az utunk, és a halál az *Allához* vezető úton kívánságaink beteljesülése”¹ hangzik a palesztin *Hamász* mozgalom egyik jól ismert jelszava. Felvetődik a kérdés, mennyire jellemző ez a jelszó, valamint hogy a palesztin iszlám mozgalmak gyedül az erőszakot tartják-e az ún. palesztin kérdés megoldásának. A válasz talán kicsit bonyolultabb lehet, mint az elsőre egyértelműnek tűnhet.

Az erőszak maga egy vallástól sem idegen, és minden vallás már a keletkezésekor vagy később a történeti fejlődése folyamán szembesül az erőszak kezelésének, ill. felhasználásának dilemmájával. Fokozottan igaz ez a vallás egyes elemeit egy radikális politikai ideológiában újraegyesítő, a vallási színezetet nemegyszer figyelemre méltó pragmatizmussal fel-, ill. kihasználó és azt a saját céljai érdekében nagyban átértelmező, ill. átformáló mozgalmak, pártok, frakciók esetében. Az iszlám esetében szinte iskolapéldái ennek a palesztin radikális mozgalmak elsősorban a *Hamász* és a palesztin iszlám *dzsihad*.²

A palesztin iszlám mozgalmak gyökerei

A *Hamász* az egyik legfiatalabb a számos palesztin szervezet között.³ Az Iszlám ellenállási mozgalom (*Harakat al-muqawwama al-iszlámíja*) formálisan csak az első *intifádával* születik meg a szervezet alapokmányának (*míthág*)⁴ 1988-es megjelentetésével. De ezt a deklarációt egy hosszas fejlődés előzte meg. A *Hamásznak* is,

mint annyi más radikális iszlám szervezetnek, a Muszlim Testvérek Társaságában (*Dzsamá'at al-ichwán al-muszlimín*) keresendő a gyökerei. Ennek az 1928-ban Haszan al-Banná által az egyiptomi Iszmá'ílíjában alapított szervezetnek az eszméi már a XX. század 30-as éveiben eljutottak az akkori brit mandátum alatt létrejött Palesztinába. Történt ez pedig néhány, főleg az *al-Azharon* tanuló palesztin fiatal révén, akik 1945 októberében Haifában megalakították a szervezet palesztin részlegét.⁵ A *Hamász* szempontjából döntő fordulat volt Izrael állam 1948-as megalakulása, mikor menekültek nagy tömegei árasztották el – többek között – az egyiptomi fennhatóság alá került Gázai övezetet. Ezek közül a palesztin menekültek közül kerültek ki az „iszlám ellenállás” (*muqawwama iszlámija*) későbbi tömegbázisa és vezető rétege is. Köztük a legjelentősebb kétségkívül a *Hamász* későbbi „szellemi vezetője” és mentora Ahmad Jászín sejk (1937–2004).⁶

A *Hamász* létrejöttét és fejlődését az alapító személye és tevékenysége messzemenően meghatározta egészen annak 2004-es meggyilkolásáig, de nem kis mértékben még azután is. Jászín egy Askelón melletti faluban látta meg a napvilágot 1937-ban egy mérsékelt paraszti családban. A család 1949 tavaszán emigrált a Gázai övezetbe, és a palesztin történetírásban csak „a Katasztrófa” (*an-Nakba*)⁷ néven ismert Izrael állam megalakulásához és a palesztinok tömeges és részben erőszakos kitelepítésével kapcsolatos eseménysorozat mély benyomást tettek az akkor 12 éves Ahmadra. A menekülttáborban eltöltött nehéz gyermekkor valamint az iskolai évek alatt őt ért radikális iszlám propaganda hatására már korán a palesztin kérdés iszlám megoldásának elkötelezett hívévé tették. Ezt a kezdődő iszlám aktivista életpályát még az a szerencsétlen baleset sem törte ketté, ami az ifjú Ahmadot 16 évesen érte, és élete végéig kerekesszékhöz kötötte. Sőt, ez a testi fogyatékoság még megsokszorozta a lelkesedését, szorgalmasan látogatta az Isteni Egység Társaságát (*Dzsamá'iat at-tawhíd*), egy Korán-olvasó önképzőkör üléseit. Tanulmányainak befejeztével Korán- és hittantanárként folytatta tevékenységét a Dzsabalija menekülttáborban. Ott érte az egyiptomi kormánynak a Muszlim Testvériséget sújtó megtorláshulláma 1965-ben. Börtönbe került, és onnan, paradox módon, az 1967-es izraeli bevo-

nulással („a Kudarc”, *an-Naksza*) szabadult. Az izraeli megszállás és a 70-es évek az iszlám mozgalom általános fellendülését hozta Gázában. Az izraeli hatóságok az iszlám palesztin szervezetekben a PFSZ lehetséges ellenzékét látták, ezért nemhogy nem gátolták azok fejlődését és működését, de még – nemritkán anyagilag is – támogatták is azt. 1973-ban Jászín sejk és mások megalapították a gázai Iszlám Központot (*al-Madzsmá' al-iszlámí*), amit 1978-ban az Iszlám Egyetem (*al-Dzsámí'a al-iszlámíja*) létrehozása követte. Ez a két intézmény vált a Jászín sejk és követői által kialakított radikális iszlám hitszónokok és az azok által működtetett alapítványi mecsetek köré szerveződő laza, de jól működő hálózatrendszer központjává.

Az *intifáda* kitörésének előestéjén a Jászín sejk által vezetett iszlám mozgalom mondhatta magáénak az egyetlen jól működő és kiterjedt palesztin infrastruktúrát az Izrael által megszállt területeken. Ekkor a Jászín sejk által vezetett szervezeti struktúra négy szegmensből állt: az elsőt „a sejkek” alkották, a másodikat az úgynevezett „vallási aktivisták”, a harmadikat az iszlám szakmai- és civil szervezetek képviselői, a negyediket pedig az egyes helyi szervezetek tagjai. A sejkek élükön Jászínnal a mozgalom vezetéséért és ideológiájáért feleltek, és vezették a szervezet konzultációs testületét (*madzslisz as-súrâ*). Az *intifáda* kitörésekor megalakult a szervezet belügyi és külügyi, valamint katonai részlege, az 'Izz ad-Dín al-Qasszám mártír brigádok (*Katâ'ib as-sahíd 'Izz ad-Dín al-Qasszám*).

A *Hamász* ideológiája először a szervezet alaptörvényében fogalmazódott meg, amit az *intifáda* kezdetén publikált a szervezet. Ebben megfogalmazza azokat az alapelveket, amelyek meghatározták a mozgalom alapvető ideológiáját. E szerint a *Hamász* „iszlám ellenállási mozgalom, amelyik semmi más palesztin mozgalomra sem hasonlít, csak *Alláhnak* tartozik felelősséggel, az iszlámot életmódnak tekinti. A [*Hamász*] célja, hogy kitűzze az iszlám zászlaját egész Palesztina felett”.⁸ Az alaptörvény a jövődö muszlim Palesztinát iszlám alapítványként (*waqf*) képzeleli el, amire törekedni minden muszlim vallási kötelessége (*fard*) akár a fegyveres harc (*dzsihad bi 's-sajf*) eszközével is. „A *Hamász* magasra fogja emelni az iszlám egység zászlaját, és igyekezni

fog a Korán és a *szunna* érvényesítésére.”⁹ Az első *intifáda* alatt a szervezet igyekezett érvényt szerezni ezeknek az alapelveknek. Az 1993-as palesztin–izraeli béketárgyalásokkal véget ért az első *intifáda*; a *Hamász* nem fogadta el a békefolyamatot¹⁰, hanem taktikát változtatott és megkezdődött az „öngyilkos merényletek” időszaka.¹¹ 2000 októberében Ariel Saronnak a Templom-hegyen (Moria / *Harám as-saríf*) tett látogatása után kitért a második *al-Aqsá intifáda*, ami a *Hamász* által folytatott erőszakkampány eddig sosem látott elharapódzásához vezetett. A második *intifáda* öt éve alatt (2000–2005) a *Hamász* mintegy félszáz „öngyilkos merényletet” és számtalan más fegyveres akciót követett el, s válaszul az izraeli hatóságok a szervezet mintegy száz tagját és vezetőjét ölték meg, köztük 2004. március 22-én Ahmnad Jászín sejket is, majd alig három héttel később a szervezet új, elsőszámú vezetőjét, dr. ‘Abd al-‘Azíz ar-Rantiszt.¹² Azóta a mozgalmat Gázában a pragmatikus mérsékeltként ismert dr. Mahmúd az-Zahhár irányítja, míg a Damaszkuszban székelő politikai szárny a radikális Khálid Mas‘ál vezetése alatt áll.¹³ A mozgalom Mas‘ál által vezetett minél inkább radikalizálódó politikai szárnyával párhuzamosan, illetve helyette Gázában kialakult egy, elsősorban Zahhár és a jelenlegi palesztin miniszterelnök, Iszmá‘íl Hanníja által fémjelzett, pragmatikusabb politikai platform, amely aztán a 2006. januári választások előtt állt össze a Változás és Reform (*at-Taghajjír wa 'l-Iszláh*) koalíciós tömörülésben.¹⁴ Így a *Hamász* gázai tevékenységének hangsúlyai fokozatosan az erőszakra a politikumra tevődött át. Ezzel párhuzamosan a szervezet radikális szárnya Damaszkuszban Mas‘ál és a szervezet volt ammáni rezidense, Muhammad Nazzál¹⁵ körül összpontosult. Erősen befolyásolta ezt a szíriai csoport radikalizálódása vendéglátóiknak Izraellel szemben képviselt, megalkuvást nem ismerő politikája, valamint a libanoni *Hizballáh* sí‘ita mozgalommal fenntartott szívélyes viszonyuk is. Míg a *Hamász* politikai szárnyán belül az új ezredév a jelentős változások jegyében telt, addig a Qasszám brigádokat, illetve a szervezet más fegyveres testületeit kikerülték a szervezeti átalakítások. A fegyveres szervezetek működése továbbra is konspiratív alapokon áll, és hagyományosan a legradikálisabb véleményt képviseli a mozgalmon belül.

Ez az általános radikalizálódás fokozottan érvényes az Iszlám *dzsihadra*. Ez a második számú, deklaráltan is a radikális iszlám politikai ideológia alapjain nyugvó szervezet, teljes nevén Az iszlám dzsihad mozgalom Palesztinában (*Harakat al-dzsihad al-izslámi fi Filasztin*), a *Hamásztól* eltérően egy sokkal kisebb, de annál radikálisabb tömegbázist és ideológiát magáénak mondható, konspiratív alapokon nyugvó és kompromisszumokat nem ismerő csoport. Gyökerei szintén a Muszlim testvériségben keresendők, a *Hamásztól*, ill. más szervezetektől az első *intifáda* előestéjén különült el, és az ‘Abd al-‘Azíz ‘Awda sejk és dr. Fathí as-Siqáqí alapította Iszlám *dzsihad* (*Dzsihad al-izslámi*) és a 60. -as és 70. -es évek fordulóján a hebroni radikális sejk, Asz‘ad Bajjúd at-Tamímí alapította A szent ház iszlám *dzsihadja* (*al-Dzsihad al-izslámi al-Bajj al-muqaddasz*) mozgalmakból alakult ki.¹⁶ A *Hizballáh*, ill. más radikális sí‘ita mozgalmak és az iráni iszlám forradalom eszméivel erősen szimpatizáló mozgalmat Siqáqí 1995-ös máltai meggyilkolása után a Damaszkuszban székelő Ramadán ‘Abdalláh Salláh és a hebroni Abdalláh as-Sámí sejk vezetik. A szervezet fegyveres szárnyát a Jeruzsálem egység (*Szarájá al-Qudsz*) alkotja.

Mártíromság, „öngyilkos merényletek”, erőszak és *dzsihad*

A palesztin és az egész arab, ill. iszlám közvéleményt elevenen foglalkoztatja az öngyilkos merényletek, ill. ahogy a radikális iszlám politikai zsargon fogalmaz, a „mártír cselekmények” (*‘amaliját isztishádíja*) problémaköre. Persze nemcsak a palesztin radikális iszlám mozgalmakhoz köthetők az ilyesfajta cselekedetek.¹⁷

Maga a mártíromság (*siháda*) fogalma már a Koránban is nyomon követhető (2:157, 169, 195; 3:169-170; 47:4-6), és az első mártírok (*sahíd*, pl. *suhadá*) Mohamed próféta társai közül kerültek ki. A fogalom legszélesebb értelmezése szerint *sahíd* az, aki az iszlám hitvallással (*saháda*) az ajkán hal meg. A szűkebb értelmezés szerint azonban a *sahíd* elsősorban az a muszlim, aki „az iszlám ügye” érdekében („Alláh útján”, *fi sabíl Alláh*) leli halálát. A gyakorlatban ez sok mindent jelenthet. Mártírnak számítanak az idegen agresszió, a palesztin esetben pl. az izraeli biztonsági erők (a palesztin radikális szóhasználatban „cionista megszálló

erők”, *quwwát tablilija sahjúniya*) ún. célzott támadásainak áldozatai és az utcai összecsapások ártatlan vagy kevésbé ártatlan áldozatai ugyanúgy, mint azok akik, „aktív igyekezetet” (a *dzsihad* legszélesebb értelmezése) fejtenek ki az iszlám valós vagy vélt érdekében. Ezek a mártírelöltek (*isztisahádijún*) a *mudzsáhidok*, akik a fegyveres *dzsihad* (*dzsihad bi sz-szajf*) útján járnak, és hajlandók ezért az általuk igaznak tartott ügyért feláldozni akár az életüket is. Szükséges azonban leszögezni, hogy ez egy nagyon érzékeny és sokat vitatott kérdéskör, mivel a „nemes önfeláldozást” (*fidá*) nem könnyű elválasztani az egyszerű öngyilkosságtól (*intihár*), s ez utóbbit az iszlám hagyomány egyértelműen elutasítja. Persze a többségi elutasítás mellett mindig akadnak olyan iszlám vallási tekintélyek, akik készségesen legitimálják a palesztin és más radikális iszlám aktivisták öngyilkos akcióit a mártírság cselekedeteiként.¹⁸ A mérvadó iszlám hagyomány szerint a *sahíd-mudzsáhid-istasahádínak* a következő feltételeknek kell megfelelnie: az iszlám ügyével szembeni feltétlen odaadás, nagykorúság, testi és lelki egészség, szabad elhatározás; a mártírelöltnak biztosítania kell családjá anyagi és erkölcsi jövőjét.¹⁹

Kivételesen fontos szerepet játszik a mártíromság a sí'íta iszlámban, ahol a szent imámok főként Huszein példáját tekintik mérvadónak. A mai radikális iszlám gondolatkör – akár sí'íta, akár szunnita – szintén ebben az értelmezésben gyökerezik. Az első öngyilkos merényletek a térségben nem véletlenül a libanoni *Amal* és *Hizballáh* mozgalmakhoz köthetők. Egyes elemzők közvetlen összefüggést látnak ezen libanoni szervezetek tevékenysége és a *Hamász*, ill. Iszlám *dzsihad* hasonló akciói között. Bizonyítékként a radikális palesztin mozgalmak vezetőinek az izraeli hatóságok általi Libanonba való kitoloncolását hozzák fel a 90. -es évek elején, akik ott a *Hizballáh* szíves vendégszeretete mellett megismerkedtek volna a hasonló akciók részleteivel is, és a hazatértük után megkezdték a hasonló irányú tevékenységüket. Ez vezetett aztán az erőszakhullám elharapódzásához a térségben, főleg az 1994-es hebroni mészárlás után, ami aztán a második, *al-Aqsza intifáda* alatt csúcspontot ért el, amikor 2001 augusztusa és 2005 júliusa között mintegy 250 ilyen akció történt. A mártírelöltek általában férfiak, de a palesztin radikális szervezetek különösen büszkék női

mártírjaikra²⁰, és a palesztin területeken, főként Gázában egyfajta „mártírkultusz” alakult ki az elmúlt két évtizedben.²¹

Kilátások és jövőképek

A 2006-os januári palesztin választások, amelyek után a *Hamász* alakított kormányt, egy időre véget vetett az erőszaknak. A mozgalom már a választások előtt, 2005 nyarán határt szabott az erőszak alkalmazásának, megszűntek a bomba- és rakétatámadások, és a *Hamász* egyoldalú stratégiai fegyverszünetet (*hudna*) hirdetett. De ez az erőszakmentes *intermezzo* nem tarthatott túl soká. Miután Izrael és a Nyugat, de más palesztin frakciók is kategorikusan elutasították a *Hamász* alakította kormányt és a vele folytatandó lehetséges együttműködést, megint az erőszak került az előtérbe. Az izolacionista politika a mozgalom radikálisainak megerősödéséhez vezetett. A fegyveres frakciók, valamint a *Hamász* Khálid Mas'ál vezette radikális politikai szárnya győztek a pragmatikus megoldások hívei felett, amit közvetlenül követett az izraeli erők 2006-os nyári – a libanonival párhuzamos – gázai offenzívája, majd 2007-ben a *Fatah-Hamász* polgárháború s végül a Gázai övezet elleni blokád.

Ezeknek eredményeképpen megint csak az erőszak került előtérbe. Mind a Gázában uralkodó *Hamász*, mind az ott működő, a *Hamász*szal is rivalizáló kisebb *dzhihadista* vagy más radikális csoportok²² az erőszakot részesítették előnyben. Ez a stratégia azután a 2008–2009-es masszív és brutális izraeli katonai offenzívához vezetett, amely bár a legnagyobb és legpusztítóbb volt a maga nemében, mégsem eredményezte a palesztin iszlám mozgalmak erőszakorientált stratégiájának végét. Épp ellenkezőleg, sok addig jelentéktelen csoport radikális iszlám hadsereggé avanszált, majd a *Hamász* volt az a csoportosulás, amely szintén erőszakot alkalmazva véget vetett ezeknek az *al-Qáida* által ihletett radikálisok tevékenységeinek. Aztán a *Hamász* megint stratégiát váltott, és a 2009-es háború utáni blokádtörési kísérletekkel – pl. az *al-Marmara* vezette török flotta tragédiája – tarkított hektikus időszakban visszatért a kompromisszumkeresés útjára. Ez vezetett a legújabb, 2011 tavaszán megkötött palesztin nemzeti kibékülés-

hez, ami visszaállította a *Hamász* és a *Fatah* közt 2007-ben meg-
bomlott palesztin egységet.

Ez az új helyzet új stratégiákat, így az erőszak új megítélését is
jelentheti a legjelentősebb palesztin iszlám mozgalom működésé-
ben, s bár több mint valószínű, hogy a *Hamász* sosem mond le tel-
jesen az erőszakra mint legitim politikai eszközként, azt az aktuális
politikai viszonyok döntenek el, hogy az erőszakot mellékvágányra
terelő mérsékelt-pragmatikus irányzat vagy a militánsok és radi-
kálisok kerülnek majd fölénybe. Ami a palesztin Iszlám *dzsihadot*
illeti, ott a változás legkisebb jelei sem mutatkoznak, számukra az
egyetlen legitim útnak továbbra is csak az erőszak mutatkozik.

¹ Eredetiben: „*Alláh ghájátuná, ar-raszúl za'imuná, al-Qur'an dustúrúná
al-dzsihad szíráturná, al-mawt fí szabíl Alláh gasduná*”, megtalálható a
szervezet „alaptörvényében” (*míthág*) is. Lásd: *Míthág al-Harakat al-
muqawwama 'l-iszlámija (Hamász)* Filasztín, 1409. muharram 1. H., 1.
fejezet, 9. paragrafus. A dokumentum hivatalos angol nyelvű fordításá-
nak kiadása: „Charter of the Islamic Resistance Movement (Hamás) of
Palestine”, *Journal of Palestine Studies*, vol. 22 no. 4 (Summer 1993),
122–124.

² Az erőszak vallási értelmezéseiről az iszlám radikalizmusban lásd: BAR,
Shmuel, “The Religious Sources of Islamic Terrorism”, *Policy Review*, no.
125 (June & July 2004), 27–37.

³ A szervezettel foglalkozó fontosabb munkák: AL-BARGHÚTHÍ, Íjád,
al-Harakat al-iszlámija al-filasztinija wa 'n-nizám al-'álami 'l-dzsadíd (A
palesztin iszlám mozgalom és az új világrend), al-Quds, Passia 1992;
RASHAD, Ahmad, *Hamas Palestinian Politics with an Islamic Hue*,
Anandale, United Association for Studies and Research, 1993; ABU-
AMR, Ziad, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza: Muslim
Brotherhood and Islamic Jihad*, Bloomington-Indianapolis, Indiana
University Press, 1994; AHMAD, Hisham H., *From Religious Salvation
to Political Transformation: The Rise of Hamas in Palestinian Society*,
Jerusalem, PASSIA, 1994; AL-HURÚB, Chálid, *Hamász: al-fikr wa
'l-mumarrasza asz-szijásztija* (Hamász: politikai gondolkodás és gyakor-
lat) Bajrút, Mu'asszasz li-dirászat filasztinija, 1996; LITVAK, Meir, *The
Islamization of Palestinian Identity: The Case of Hamas*, Tel Aviv, Moshe
Dayan Center Middle Eastern and African Studies - Data and Analysis

Series, 1997; MISHAL, Shaul & SELA, Avraham, *Hamas: A Behavioral
Profile*, Tel Aviv, Tel Aviv University – The Tami Steinmetz Center for
Peace Research 1997; NÜSSE, Andrea, *Muslim Palestine: The Ideology of
Hamas*, Amsterdam, Harwood Academic Publishers, 1998; MUSLIH,
Muhammad, *The Foreign Policy of Hamas*, New York, Council on Foreign
Relations, 2000; KOVÁCS, Attila, „Between Nationalism and Islamic
Fundamentalism: Some Aspects of Hamas Movement / Medzi nacio-
nalizmom a islamským fundamentalizmom: niektoré aspekty hnutia
Hamás”, *Medzinárodné otázky*, vol. 11, no. 1 (2002), 65–79; KOVÁCS,
Attila, „Hamász a XXI. század küszöbén. Egy palesztin radikális mozga-
lom kihívásai a modern kor kihívásaira”, In: DOBROVITS, Mihály (ed.),
Az előkelő idegen, Dunaszerdahely, Liliium Aurum, 2006, 114–129.

⁴ *Míthág harakat al-muqawwama 'l-iszlámija (Hamász)*, Filasztín, 1409.
muharram 1. H.

⁵ Lásd: ASZ-SZIBÁÉÍ, Muhammad, *al-Ikhwán al-muszlimún fí Filasztín*
(A Muszlim testvériség Palesztinában), h.n., Dár al-nadhír, 1985, 12–18;
AL-UBAJDÍ, Dzamal, *Dzsamát al-ikhwán al-muszlimín fí 'l-Urdunn
wa Filasztín* (A Muszlim testvérek társasága Jordániában és Palesztiná-
ban), ‘Ammán, k. n., 1991, 14–19.

⁶ A részletes életrajzhoz lásd: ABU-AMR, Ziad, „Shaykh Ahmad Yasin
and the Origins of Hamas”, In: APPELBY, R. Scott (ed.), *Spokesmen
for the Despised: Fundamentalist Leaders of the Middle East*, Chicago,
University of Chicago Press 1997, 225–256; ‘ADWÁN, ‘Átif, *as-Sajkh
Ahmad Jászín, hájátuhu wa dzsihaduhu* (Ahmad Jászín sejk élete és har-
ca), Bajt Hánún, al-Dzsámi‘a al-iszlámija, 1991.

⁷ KOVÁCS, Attila, „Katastrofa a islamské alternativy návratu“, *Sociální
studia*, Special Issue: Displacement, no. 2 (2004), 171–181.

⁸ *Míthág harakat al-muqawwama 'l-iszlámija (Hamász)*, 1. fejezet, 2. pa-
ragrafus.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Lásd: MILTON-EDWARDS, Beverley, „Political Islam in Palestine
in an Environment of Peace?“, *Third World Quarterly*, vol. 17 no. 2 (June
1996), 199–225 o.; MILTON-EDWARDS, Beverley & CROOKE,

Alistair, "Elusive Ingredient: Hamas and the Peace Process", *Journal of Palestine Studies*, vol. 33 no. 4 (Summer 2004), 39-52 o.; NÜSSE, Andrea, *Op. cit.*, 125–140 o.

¹¹ Az elsőre 1993. szeptember 14. -én került sor. A témához lásd: ISRAELI, Raphael, „Islamikaze and their Significance”, *Terrorism and Political Violence*, vol. 9 no. 3 (Atumn 1997), 96-121 o.; MOGHADAM, Assaf, *Suicide Bombings in the Israeli-Palestinian Conflict: A Conceptual Framework*, Fletcher School of Law and Diplomacy - Tufts University, 2002; KHASHAN, Hilal, „Collective Palestinian Frustration and Suicide Bombings”, *Third World Quarterly*, vol. 24 no. 6 (2003), 1049–1067 o.; BLOOM, Mia M., „Palestinian Suicide Bombing: Public Support, Market Share, and Outbidding”, *Political Science Quarterly*, vol. 119 no. 1 (2004), 61-88; ESPOSITO, Michelle K., „The al-Aqsa Intifada: Military Operations, Suicide Attacks, Assassinations, and Losses in the First Four Years”, *Journal of Palestine Studies*, vol. 34 no. 2 (Winter 2005), 103–110.

¹² A fontosabb meggyilkolt más *Hamász* vezetők: Mahmúd Abú Hanúd (2001. november 23.), Szaláh Siháda (2002. július 22.), mindketten a Qasszám brigádok vezetői, valamint Iszmá'íl Abú Sanab (2003. augusztus 22.) a politikai vezetők közül. A teljes listát lásd: ESPOSITO, Michelle K., *Op. cit.*, 111–122.

¹³ Lásd: HROUB, Khaled, „Hamas after Shaykh Yasin and Rantisi”, *Journal of Palestine Studies*, vol. 33 no. 4 (Summer 2004), 21–38.

¹⁴ A mozgalom választási programja: *al-Barnámidzs al-intikhábí al-qá'ima at-Taghajjir wa 'l-Iszláh li-intikhábát al-madzslisz at-tisr'í al-filasztíní* (A Változás és Reform tömörülés választási program a Palesztin törvényhozó tanácsba), h. n., Harakat al-muqawwama al-islámíja – Hamász, 2006; a *Hamásznak* a választáshoz való viszonyáról: LANGOHR, Vickie, „Of Islamists and Ballot Boxes: Rethinking the Relationship between Islamism and Electoral Politics”, *International Journal of Middle Eastern Studies*, vol. 33 no. 4 (November 2001), 591-610; HILAL, Jamil, „Problematizing Democracy in Palestine”, *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, vol. 23 nos. 1-2 (2003), 163-172; DARWISH, Adel, „The Palestinian Elections: The Triumph of Moderation”, *Palestine-Israel Journal*, vol. 11 no. 3-4 (2004/2005), 100-103; OMER, Mohammed, „Hamas Scores Majorities in Gaza Municipal Council

Elections”, *The Washington Report on Middle Eastern Affairs*, vol. 24 no. 5 (July 2005), 14.

¹⁵ A *Hamászt* 1999-ben a jordán hatóságok látványos körülmények között kiutasították a hásimita királyságból. Lásd: KUMARASWAMY, P. R., „The Jordan-Hamas Divorce”, *Middle East Intelligence Bulletin*, vol. 3 no. 8 (2001), 3–8.

¹⁶ A mozgalomról szóló alapvető munka: HATINA, Meir, *Islam and Salvation in Palestine: The Islamic Jihad Movement*, Syracuse, Syracuse University Press (The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies), 2001. Lásd még: ABU AMR, Ziad, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza: Muslim Brotherhood and Islamic Jihad*, Bloomington – Indianapolis, Indiana Universty Press, 1994; MILTON-EDWARDS, Beverly, *Islamic Politics in Palestine*, London – New York, 1996.

¹⁷ A téma gazdag irodalmából a palesztin vonatkozású írások közül a legfontosabbak: MOGHADAM, Assaf, *Suicide Bombings in the Israeli-Palestinian Conflict: A Conceptual Framework*, Fletcher School of Law and Diplomacy at Tufts University, 2002; ISRAELI, Raphael, „Islamikaze and their Significance”, *Terrorism and Political Violence*, vol. 9 no. 3 (Atumn 1997), 96–121; PAPE, Robert A., „The Strategic Logic of Suicide Terrorism”, *American Political Science Review*, vol. 97 no. 3 (August 2003), 1–19; BEIT-HALLAHMI, Benjamin, „The Return of Martyrdom: Honour, Death and Immortality”, *Totalitarian Movements & Political Religions*, vol. 4 no. 3 (Winter 2003), 11–34; STRENSKI, Ivan, „Sacrifice, Gift, and Social Logic of Muslim 'Human Bombs' ”, *Terrorism and Political Violence*, vol. 15 no. 3 (Autumn 2003), 1–34; KUSHNER, Harvey W., „Suicide Bombers: Business as Usual”, *Studies in Conflict & Terrorism*, vol. 19 (1996), 329–337; KHASHAN, Hilal, „Collective Palestinian Frustration and Suicide Bombings”, *Third World Quarterly*, vol. 24 no. 6 (2003), 1049–1067; COOK, David, „The Implications of “Martyrdom Operations” for Contemporary Islam”, *Journal of Religious Ethics*, vol. 32 no.1 (2004), 129–151; MALKA, Haim, „Must Innocents Die? The Islamic Debate over Suicide Attacks”, *Middle East Quarterly*, vol. 10 no. 2 (Spring 2003), 19–28; EUBEN, Roxanne L., „Killing (for) Politics. *Jihad*, Martyrdoom, and Political Action”, *Political Theory*, vol. 30 no. 1 (February 2002), 4–35; GOVRIN, Michal, „Martyrs or Survivors? Thoughts on the Mythical Dimension of

the Story War”, *Partisan Review*, vol. 70 no. 2 (Spring 2003), 274–297; BERKO, Anat & EREZ, Edna, “‘Ordinary People’ and ‘Death Work’: Palestinian Suicide Bombers as Victimizers and Victims”, *Violence and Victims*, vol. 20 no. 6 (December 2005), 603–623; KOVÁCS Attila, „Šuhadā’. Cesty palestínských „mučovníků“ na druhý svět“, In: KOVÁČ, Milan & KOVÁCS Attila & PODOLÍNSKA, Tatiana (eds.), *Cesty na druhý svět*, Bratislava, CERES, 2005, 148–170.

¹⁸ Például a radikális iszlám hitszónok Júsuf al-Qaradawí, lásd: „The Qaradawí Fatwas”, *Middle East Quarterly*, vol. 11 no. 2. (Summer 2004), 78–80.

¹⁹ AL-LUHAJDAN, Sza‘íd, *al-Dzsihád fi ‘l-izlám bajna ‘t-talab wa ‘d-difā’* (A dzsihád az iszlámban az aktív igyekezet és védelem között), Rijád, Dár al-liwá, 1978, 58.

²⁰ ISRAELI, Raphael, „Palestinian Women: The Quest for a Voice in the Public Square Though ‘Islamikaze Martyrdom’“, *Terrorism and Political Violence*, vol. 16 no. 1 (Spring 2004), 66–96; HAMMER, Juliane, “Prayer, Hijab and the Intifada: The Influence of the Islamic Movement on Palestinian Women”, *Islam and Christian–Muslim Relations*, vol. 11 no. 3 (October 2000), pp. 299–320.

²¹ KOVÁCS Attila, “Hrdinovia z plagátov a z graffitov“, *Anthropos - Časopis pre humánne a sociálne poznanie*, no. 3 (2005), 21–24.

²² Pl. az ún. Iszlám hadserege (*Dzsajs al-izlám*), a Közösség hadserege (*Dzsajs al-umma*), az Igazhívók hadserege (*Dzsajs al-mu‘imín*) és a Népi ellenállás csoportjai (*Dzsamát al-muqáwwama as-s‘abíja*).

KÖDÖBÖCZ GÁBOR

„Isten hatalmas verse a teremtett Világ” A szakralitás mint megtartó és megtisztító erő Nagy Gáspár kései költészetében

„Személyisége, művészete tisztaságot sugároz és követel”¹ – írja Nagy Gáspárról monográfiusa, Görömbei András. Amikor tehát a költő szakralitásáról beszélünk, elsősorban és mindenekelőtt a tisztaságára gondolunk. Nagy Gáspár esetében ez az emberi, erkölcsi, művészi és gondolati tisztaságot jelenti. Mintegy eleget téve a példaadó költőelőd testamentumának („tisztának a tisztát őrizzük meg és oltalmazzuk az időben”), valamint a szülői ház és a pannonthalmi szellemiség által kondicionált evangéliumi üzenetnek: „Tiszta szívet teremts bennem, és az erős lelket újítsd meg bennem!”

„Ha Nagy Gáspár költészetére gondolunk, egyúttal egy hajlíthatatlan és példázatosan következetes erkölcsi magatartásra is gondolunk. Kivételes jellem volt”² – mondja az életmű avatott ismerője, Pécsi Györgyi. Magam is azt vallom, hogy a tanulhatatlan talentumokkal rendelkező, elhívottsággal és elhivatottsággal megáldott Nagy Gáspár egészen különleges tüneményként ragyog azon a csillagtérképen, amit egyetemes és kortárs magyar irodalomnak hívunk. Amikor tanulhatatlan talentumokról beszélek, akkor a kimagasló költői tehetségen túl az érzelmi intelligenciára, az erkölcsi érzékre és a személyiség alapmotiváltságát meghatározó keresztényi értékrendre gondolok leginkább. A Nagy Gáspárról alkotott művészi-emberi portré ezáltal keltheti sokakban a sértetlenül ép, a példaszerűen egész, vagyis a hamleti módon integer lírai személyiség képzetét.

A költőt pályakezdésétől jól ismerő Vasy Géza a Czine Mihály-díj átadásakor elhangzott laudációjában (2006. szept. 28.) alkat, sors és történelem összefüggéseiről szólván kétségkívül a lényegről beszél: „Nagy Gáspár született költő, akinek az istenek azt rendelték, hogy a Parnasszus letaszíthatatlan lakója legyen.(...) Bérbaltavárról indulva, Pannonthalma szellemiségét magába szívta tudatosult benne, hogy múlt nélkül nincs se jelen, se jövő.(...) Nagy Gáspárt 1968, a csehszlovákiai megszállás végérvényesen felnőtte tette, s már ekkor

eldöntötte, hogy nem lehet csak költő.(...) Nagy Gáspár a meghamisított történelemkép idején fellázadt a történelemszünet ellen, és a cenzúra időszakában kereste a sajtószabadságot.(...) Ezért vált október költőjévé. Pontosabban: október ígézetében november költője lett: a vérbefojtás, a megtorlás, a kötelező feledtetés és felejtés évtizedeinek krónikás költője.(...) Olyan tanú, aki többszörösen érzi önmaga felelősségét: az igazat ki kell mondania a legvidámabb barakk zsarnokságáról.(...) 1990 óta jövőképe, reménye egyre inkább eszmében, ideában, hitben talál fogódzót; a betlehemi jászol minden szalmaszála a reményt közvetíti. (...) Nagy Gáspár életműve is ékes példája annak, hogy az esztétikailag megformált mű etikumot is közvetít.”³

Az „evidenciális értékekben, erkölcsi axiómákban” gondolkodó költő számára „a költészet töretlen gerincek kopogtatása”, ezért aztán a versírás erkölcsi kérdés, miként a szókimondás is az. És ha a költészet bármi oknál fogva hallgat a lényegről, akkor a még oly omnipotens nyelv is vajmi keveset ér. A költő pedig a teremtés rendjében ráosztott szerepét s feladatát megtagadva méltatlanná válik arra, hogy költőnek neveztessek. A hetvenes évektől gazdagon sorjázó s mindvégig makulátlan tisztaságot sugárzó ars poeticák is ezt támasztják alá: „Lefokozott szívűeknek/ valami szabadítót mondani/ a kapuk alatt/(...) kell valami szabadítót mondani/ a kapuk alatt/ mielőtt tompán becsukódnak” (*Szabadítót mondani*); „írni/ a szó egyetemes súlytalansági állapotában/(...) hinni/ a mérleg kristálykrisztusában// halni/ redukált időben fölszabadítva a lelket/ élni/ átzubogni az összes szennycsatorna/ cserepes torkán” (*Hétparancsolat*); „Hogy fényesednek az éjszakák!/amint élesednek a kések,/ de a félelmes penge-arsenált/ kicsorbíthatja az É N E K.// Aki a félelmen túli tartomány/ dalokra elszánt kölyke, jól tudja miért e földi ágy/ s miért a csillagok – fölötte.” (*Félelmen túli...*); „A tehetség semmi, elrontható, elpazarolható./ Ami az egész életben számít, az a jellem./ Tanulom ezt Magától nemes úr holtában is/ ahogy élteben a testtartás bátor egyenesét/(...) lám Cogito úr – éppen húsz év után – most már bizonyosság/ hogy a halál mindent elrendező geometriája szerint/ a hűség és jellem párhuzamosai beérik egymást... Ámen.” (*Zbigniew Herbert emlékére*); „... és él kebelemben annyi függetlenségi vágy/ mely midőn kell, ha nem is felül,/ de legalább

kívül tud ragadni a pártok gőzkörén’/ olvasom téli, zimankós napokon/ a Korkívánatokból Kemény Zsigmond uram/ szigorú dörmögéseit... s kicsit fölmelegszem,/ hogy lám, mennyivel bölcsebb,/ mint a mai ilyen meg amolyan’gyújtó sajtószövének’.../ Meg is rettenek: hol élek én most,/ farsangoló homály-erdőben?./ és milyen szürke, alacsony ég alatt?/ ahol a napvilágot is tán lekapcsolták/ a vén Európa-flitteres első bálozók...?” (*Kívül a farsangi körökön*).

A határozott értékrenddel és gazdag poétikai eszköztárral bíró költői világ hatalmas dilemmákkal szembesült a rendszerváltozás idején és az utána következő években. Nem kis dicséret, hogy a bizvást rendkívülinek, sőt példátlanak mondható időszakban is töretlenül helyt tudott állni; emberként és magyarként is hű maradt önnön eszményeihez és a mindenkori magyar progresszió példaszerrű alakjaihoz. Költészetét ekkor két fontos élmény- és érzékenységsforma uralja: a közösségi felelősségérzet motiválta közösségi verseké és egyre nagyobb mértékben és sokféle változatban a létfilozófiai számvetéseké. A kordokumentumként és közérzetjelentésként is olvasható művek költői énje a hamleti típusú lírai személyiség Nagy Lászlónál is megfigyelhető integritásával és etikai szigorával mutat rokonságot. Ennek megfelelően az árulás, hazugság, a maszatolás és a kollektív amnézia (s mindezek könyörtelen kritikája) igen fontos jellemzője az ekkortájt született műveknek. A rendszerváltozás furcsa koreográfiájú éveiben ugyanis a már-már eufórikus várakozást nagy-nagy kiábrándulás és csalódottság követte. Nagy Gáspár az illúzióvesztésnek, a sokszorosán megcsúfolt hiteknek és meghazudtolt reményeknek is hitelesen adott hangot. A *Fölös ébrenlétem* című kötet (1993) afféle lírai naplóként mutatja be a rendszerváltozás anomáliáit, a hatalmi versengés és politikai acsarkodás nyomán leépülő és kiüresedő emberi kapcsolatokat (*Följegyzés; Az áttelekesült tartomány; Május meddő felhői alatt; Ragozások az ún. puha diktatúra emlékkönyvéből*). A *Magyar karácsony* című vers Antall József siratója, melyben a megbecsülés és a fájdalom mellett a megrendültséget ellenpontozó ironikus, számon kérő gesztus is jelen van. Azoknak címezve, akik mindent megtettek, „– bedobtak ezeregy gáncsot –/ hogy sietessék elését!” Az *Álom-appendix a 93-as esztendőhöz* című versben a költő az álom segítségével emelkedik fölül a kor szennyeségén: „...hagyd meg Uram/ havadnak álomban-/ esését/ tétova

hullását/ szép vonulgatását/ erdeid határán/ hogy mindent takarjon/
maga világoljon/ sebesült Földednek/ egyedül lehessen/ Menny-bi-
zonyosságá/ add meg Uram/ add meg/ ébredésig essen.”

A költő egyik legkedvesebb köteteként számon tartott *Tudom, nagy nyári délután lesz* (1998) verseinek is egyik központi motívuma az erkölcsi romlottság, különösen az értelmiség felelőtlen és méltatlan viselkedése. „Ki fecsegésbe/ ki hallgatásba/ menekül” – mondja a két versben megfogalmazott látlelet (*Versék egymás közt; Nem ismered*). A kötetnek erkölcsi, eszmei szempontból is egyik legfontosabb darabja az önerősítő vallomásként fölfogható *Magamtól félttem* című vers: „Magamtól félttem eleitől fogva.../ magamtól/ és soha senki mástól/ a magamba való szörnyű némulástól/(...) Uram – bár rendesen vakulगतok –/ kegyelmedből talán marad belül/ a látás/ s kívül – ha így akarod –/ a kegyetlen nézés.” A többféle magyar irodalmi előzménnyel párbeszédet folytató költemény utolsó strófájának Fennvalóra hagyatkozó szelíd vallomása erősen emlékeztet *A Fiú naplójából* záró sorára: „míg a szem él látni kell fele-Barátaim!”. A kegyetlen nézés a tisztánlátás és az erkölcsi megítélés programját is jelenti. Ennek imába foglalása azt jelzi, hogy Nagy Gáspár versvilágában a közéleti cselekvések, illetve küzdelmek is a szakrális igénynek és világtörvénynek rendelődnek alá. *Az Esztergomi apokrif* című kettős portré is e magatartás jegyében értelmezhető. A haláltusáját vívó Balassi Bálint szavaival szóló és Nagy László azonos élménykörben fogant versével dialogizáló gyönyörű imádság a szolgálat elvét és az Istenre hagyatkozás alázatát egyszerre fejezi ki: „katonád voltam itt/ angyalaid kürtszaván/ táborodba megtérek”.⁴

Az *Ezredváltó, sűrű évek* (2003) kötetben *A vak látnok monológia* félelmetes alakoskodásnak, nagy színjátéknak látja és láttatja a mai kort. *A vak látnok folytatja a monológot* – az előző vers ikerdarabjaként – szinte végeláthatatlanul sorolja a pálfordulások, a cégérátfestések, az önmegtágadások és általában a felejteni tudás példáit, hiszen „hihetetlenül nagy és távlatos/ a mi metamorfózis-kultúránk”. Ezekben a jellemhibákat és emberi gyengeségeket leleplező művekben az ironikus és szarkasztikus hangvétel a költő legfőbb fegyvere. Nagy Gáspárnak saját értékrendje szerint kellett szembesülnie azzal is, hogy évtizedeken át minden lépését ügynökök figyelték, minden megnyilvánulását jegyezték és jelentették. Az egykori ügynö-

kök, besúgók és megbízóik még csak erkölcsi megrovást sem kaptak. *Szigorúan titkos állambiztonsági barlangrajz* című kompozíciójában ezzel a társadalmat megosztó és lelkeket mérgező problémával vet számot.⁵

A rendszerváltozás utáni magyar történelem legsúlyosabb terhététele és legnagyobb rákfenéje ugyanis a besúgó- és ügynöklis-ták folyamatos, szisztematikus kiszivároztatása és ennek destruktív, köznyugalmat romboló hatása az emberi kapcsolatokban, illetve a társadalmi és kulturális közéletben. A három találomra kiragadott példa (Tar Sándor, Szabó István, Szilágyi Domokos) természetesen csak a jéghegy csúcsát jelzi. A szekrényből váratlanul kizuhanó és múltat megmászító csontvázakat persze nemcsak a magas kultúra világában, hanem a saját környezetünkben, példának okáért a munkahelyünkön is ismerhetünk. Jelen sorok írójával együtt gondolom sokan meglepődnének, ha törvény adta jogukkal élve kikérnék a róluk szóló aktákat a Történelmi Hivatalból. Életutak és emberi kapcsolatok egész sora kerülhetne ezáltal teljesen újszerű megvilágításba. Bizonyos nagy hatalmú urak és úrnők esetében utólagosan értelmet nyernének (érthetővé válnának) a meredek ívű pályák, méltatlanul betöltött pozíciók, zsíros állások, érdemtelen kitérítések, vezetői beosztással való sorozatos és következmények nélküli visszaélések, a törvénytelenég határát súroló, sőt azt kimerítő botrányos cselekedetek. S mindezek ismeretében talán Nagy Gáspár bizonyos verseit, a fentebb említettek mellett például az *Előkészület az imához* című költeményt is másfajta konnotációval, érvényesebb jelentéssel, pontosabb hangsúlyokkal fogadhatnánk be. Utóbbi verset teljes egészében idézem: „Mondj egy imát értük/ mert nagyon is tudták/ hogy mit cselekszenek/ kit figyelnek/ kit jelentenek/ és mennyiért/ bár nagyon nehéz/ az öklendezést visszatartanod/ hiszen a hihetetlen tartományban/ fantáziátlan fedőnevekkel/ másutt meg befeke-tített/ letakart óvott-védett nevekkél/ ők vannak ott/ akikről azért nem hitted volna el/ s akikről persze mégis tudtad/ hogy többnyire gyöngé rongyok/ (ez most így túlzás)/ ergo: nem nem így igaz/ csak sejtetted inkább// amikor már lehetett/ minden kockázat nélkül/ akkor a szabadság bajnokaiként/ oly harsányan kiabáltak/ már ezért is gyanút foghattál volna/ s mi mindenre jogot formáltak/ még arra is talán/ hogy te kérj tőlük bocsánatot/ ... most mégis/ mondj ér-

tük egy imát/ (megérdemlik)/ rájuk fér nagyon!” Az undorral vegyes csalódottságot evangéliumi gesztusokkal ellenpontozó műalkotás nyelvi minimalizáltsága, feszes formarendje és lebírhatatlan döbbenete csöndes eszmélkedésre és mértéktartó reflexivitásra készíti az olvasót.

A kilencvenes években Nagy Gáspár létfilozófiai költeményeiben fölerősödik a már korábbi verseiben is viszonylag gyakran megjelenő – halálélmény. „A meghalás aktusa, az emberi létformából egy másik, teljesebb világba való áttűnés lesz a vers tárgya. Szembenéző, várakozó, elégikus vallomásai (*Tudom, nagy nyári délután lesz; Amikor vége; Még szeretném elnapolni; H-versek*) ezt a leendő élményt, drámai pillanatot járják körül. Nem önkínzóak s nem lázadóak e versek, hanem a metafizikai végtelenség tudásának a belátásai és elfogadásai.”⁶ A költő hangja éppen ezért nem tragikus, hanem elégikus; olykor ironikus, önironikus, játékos, könnyed hangütést is megenged – írja az ide tartozó versekről Görömbei András. A változatos hangvétel és sokféle partitúra szerint felépülő, konfesszionális mélységekben mozgó számadások üzenete számos létfilozófiai tanulással szolgál. A halál azon túl, hogy földi fogalmak szerint nullára redukálja az ember szabadságfokát, át is lendíti a meghalót egy másik, bizonyosan tágasabb, félelem nélküli dimenzióba, mintegy jóvátételként azért, hogy a porhüvelyéből távozó lélek a lehető legnagyobb árat fizeti, vagyis meghal amiatt, hogy valahány évig a véges világban emberként élhetett az emberek között. Nagy Gáspár egyik különösen emlékezetes, nyolcvanas évek végén született artisztikus szépségű verse (*Ott fõnn*) ezt az élményt a metafizikai távlat többletével fejezi ki: „Szabad vagyok már/ mindenektõl/ barátaimtól/ ellenségeimtõl/ akik ha vesztem/ is akarják/ a beborult égre/ nevem írják/ s eljövök onnan/ esõnek hónap/ vígasztalanokat/ vígasztalónak/ az ég szürke lapján/ ott fõnn – tûnõdöm/ mennyei betûkõn.”

Nagy Gáspár az 1998 márciusától 2003 márciusáig írt száz *versét Ezredváltó, sűrű évek* címmel foglalta kötetbe. Ezt a kötetet öt esztendő lírai naplójaként olvashatjuk. Az 1998. március 15. dátumot viselő *Valahol örökké* úgy áll ennek a kötetnek az élén, mint több kötetében a kiemelt mottóvers. Besugározza az egész versvilágot, a szabadság értéke mellett tesz tanúságot: „Valahol mindig eltűnik/ valahol mindig megtalálják/ valahol mindig temetik/ valahol mindig ex-

humálják// és// örökké nekünk szegezik/ örökké fényes ellenpélda/ örökké rajtunk keresik/ örökké mégis bennem él ma!” A költő előző kötetében is hangsúlyos létfilozófiai érdeklődés itt egyre többször az emberlét végső kérdéseinek vizsgálatát jelenti. Bármiről szól, a létezés egésze fölül szemléli azt. Versvilágában „Isten hatalmas verse/ a teremtett Világ” (*Isten költeménye*). Nagy Gáspárnak természetes törekvése az, hogy ott legyen az ő grafitpora Isten hatalmas költeményében, „akár csak egyetlen betű hurkában is”.⁷ Nagy Gáspár költészetét áthatja a megváltás fényének, a mély hitnek a misztériuma. Ennek az élménynek egyik különösen emlékezetes szépségű darabja a *Tájkép – téli madár – kikötővel* című vers, melynek lírai szituációja a közvetlen szemlélettől távol a bibliai motívumokig. A hatalmas téiben, örvénylő hóesésben egy büszke fenyő hajladozik: „s magos tetejében/ csüngő tobozokból/ jégcsap huzalokból/ túlével alomból/ épült árbockosár/ karácsonyi fészek/ mintha volna jászol// angyalok vigyázta/ madarak tanyája/ éghez közel eső/ isteni kikötő/ ki ne is vágjatok/ el ne csúfítsatok/ fejszék heródesek!” Ez az értékővő magatartás mindvégig jellemzi Nagy Gáspár költészetét.⁸

Az *Ezredváltó, sűrű évek* kötet fókuszában két nagy kompozíció, a *Symphonia Ungarorum* és a *Hullámozó vizeken kereszt* áll. „Mindkettő azt tanúsítja, hogy a magyar történelemben hatalmas megtartó és ösztönző emberi magatartásértékek vannak. A *Symphonia Ungarorum* a mai magyar költészetből egy ideje hiányzó nagy, közösségi óda, millenniumi számvetés, Szokolay Sándor millenniumi szimfóniájának szöveggönyve.”⁹ A mű alcíme: *Szent István és Szent Gellért emlékezete*. A közös alkotást a keresztény magyar állam fennállásának ezredik évfordulójának tiszteletére 2000. január 3-án mutatták be a Magyar Állami Operaház ünnepi hangversenyén. (Hét évvel később Nagy Gáspár napra pontosan ezen a napon hunyt el.) A *Symphonia Ungarorum* ikerpárja a König Róbertnek ajánlott, az ő műveitől ihletett tizenkét részes kompozíció, a *Hullámozó vizeken kereszt*, szintén történelmi számvetés. „Lírai szituációja szerint a költőt a grafikus történelmünket idéző képei segítik ahhoz, hogy múltunk példáiból merítsen hitet és erőt. Költői tanúságtétel ez a mű a kereszténység magyarságot megtartó értékéről.”¹⁰ Görömbei András értelmezésében a nehezen definiálható műfajú ciklus tengelyében az a meggyőződöttség, illetve létbizonyosság áll, hogy „ameddig egy

harang szól/ és a tájban áll kökereszt/ Isten addig ott araszol/ ladi-
kodban s veled evez”. A tizenkét versből és tizenkét linómetszet-
ből álló kompozícióból 50 számozott példányban gyönyörű mappa
készült 2000 májusában, melyhez *Vers – kép – költemény* címmel
Szakolczay Lajos írt versszerűen tördelt, ihletett, értelmező előszót.

A *Sárfelirat* (2007) című posztumusz kötetben a szentségek kö-
zött (Isten, angyal, menny, élet, halál) egészen kivételes helyet foglal
el 1956 és a Szent Korona. Nagy Gáspár utolsó pályaszakaszának
két versvonulata (*H-ciklus*, illetve az *Utókor* versfűzér) a halálköz-
zelség szorongató helyzetében vett számot személyiség és közösség
legalapvetőbb dilemmáival, más versek pedig (*Október végi tiszta
lángok; Fénylő arcok és tükröképek; Amikor a Duna koronát cipelt*) a
nemzeti történelem és önazonosság legfontosabb és legszakrálisabb
szimbólumait tematizálva erősítik önbecsülésünket, erkölcsi-szelle-
mi megújulásba, illetve egy magasabb minőséget képviselő Magyar-
országba vetett hitünket.

Nagy Gáspár Kossuth-díjas költőt 1956 szelleme pályakezdé-
se óta fogva tartja, lírájának jelentékeny része ebből a témakörből
származik. Néhány évvel ezelőtt megjelent, viszonylag szűk körben
ismert kötete (*...nem szabad feledNI...! versek – 1956 láthatatlan
emlékművének talapzatára*, Püski Kiadó, Budapest, 2002) csaknem
nyolcvan, a forradalom eseményeihez kapcsolódó, illetve annak
szellemében készült verset tartalmaz. Nagy Gáspár a versek mind-
egyikében a történelmi amnéziával, az össznépi múltfelejtéssel és
kedélyes közönnyel dacolva a nemzet önvédelmi reflexére, illetve
mentális egészségére helyezi a hangsúlyt.

A „tisztaságot sugárzó és tisztaságot követelő” versek sorában ki-
tüntetett szerepet tölt be a gyászmise rendjét követő – *oratorikus
emlékezés 1956 vértanú hőseire* alcímet viselő – *Októberi végi tiszta
lángok* című hét részes kompozíció, amely a költő e tárgykorban
született műveinek egyfajta lírai szintézise. A szerkezetében, érték-
világában és jelentésrétegeiben is hallatlan műgonddal kimunkált
alkotás a liturgia költészetét a költészet liturgiájaként álmodja és te-
remti újra. A teremtő fájdalom költői hagyományához kapcsolódó
poéma a forradalom hőseinek és mártírjainak igazgyöngyként fény-
lő áldozatát kozmikus távlatokban és egyetemes emberi összefüggé-
sekben mutatja föl, miközben „egy örökre szent-évszámú Kedd”-re

fókuszálva az egykor volt ünnepi időt időtlen ünneppé avatja. Az
oratorikus emlékezés záró része (*Lux Aeterna*) a szent célért hozott
áldozat örök emberi értelmét és a megvilágosultak egyedül érvényes,
soha el nem múló igazát fejezi ki: „A lángok forró szívéhez értem,/
nincs, nem is lehet már több/ ellobbanó pillanata ennek az útnak.//
Élők: mutassátok föl a világnak,/ s a hunyorgó égi csillagoknak/ a
mi hőseinket, szent halottainkat,/ akik most már jobban ragyog-
nak/ és fényük egyre fényesebb lesz,/ ahogy megéri áldozatukat a
nemzet,/ ha századonként legalább egyszer/ fölkel és nem riaszthatja
semmi fegyver...// Ekkor nagy lesz és hatalmas,/ tántoríthatatlanul
forradalmas,/ bukásaiban is büszke, méltóságos...// Azt súgja: csak
a holtak igazára hallgass,/ mert az október végi tiszta lángok/ szívébe
égették a szabadságot!”

A Nagy Gáspár halála óta eltelt évek is azt igazolják, hogy a szá-
munkra ajándék-emberként adatott költő minden tekintetben a
szakrális minőséget képviselte, és egész munkásságával a létteljessé-
get célozta meg. A Gondviselés kegyelme, Isten szeretete nyilvánult
meg azáltal, hogy őt ismerhettük és vele jó barátságban lehettünk.
A halál döbbenetében született versek (Vári Fábrián László: *Útravaló*;
Ferenczes István: *Újév 2007, tovább a gyász*; Tamás Menyhért: *N.
G. halálhírére*; Marsall László: *Az utolsó előtti óra*; Tornai József: *Di-
csérjenek téged mindenek!*; S. Benedek András: *Vers, romlott időben*;
Léka Géza: *Nagy Gáspár farkasréti ravatalánál*; Pék Pál: *Epitáfium
egy rontott kertben*; Magyar Barna: *Halálhíred áztatja a mindenséget*;
Finta Éva: *Nagy Gáspár érkezése*; Szikora János: *Gáspár dalát dúdo-
lom*; Baka Györgyi: *Halálod jel lett, Fohász oldásért és kötésért – Nagy
Gáspár égi útjához*) mind-mind azt tanúsítják, hogy Nagy Gáspár
földi pályája és égi útja tiszta és romolhatatlan fényrel ragyog az
időben. A pályatársak által „visszaköltöző fény”-ként, „jó király”-
ként, „igaz szavú zarándok”-ként, „verstábornok”-ként, „veszélyes
igazmondó”-ként, „lélek-fény-gyújtogató”-ként aposztrofált költő
elgondolhatatlanul sokat tett azért, hogy a tisztátalanság helyett a
tisztaságot, a töredékesség helyett a teljességet emelhessük be az iro-
dalmi köztudatba és a nemzeti emlékezetbe.

A Bertha Zoltán emlékeztőtöredékében „apostoli lelkülettel
megáldott lélek-mentőnek”, illetve „utolsó klasszikus nemzeti köl-
tőnk”-nek nevezett Nagy Gáspártól az értekezés közben többször

idézett Görömbei András személyes tragédiaként megélt fájdalommal búcsúzott 2007. január 16-án, a nagytilaji temetőben: „Nagy Gáspár emberi és művészi magatartása megújította a nemzeti önszemléletet. Versei az emberi minőség és az igazság védelmében tiltakoztak a hazugságra épített világ ellen.(...) Azok az ő szellemi-erkölcsi társai, akikben minden körülmények között él a 'szabadság szerelmé', a 'szembenézés bátorsága', az 'egyenes testtartás' igénye. (...) Soha nem fogadta el a nemzetszűkítést. Az ő életművében az egész magyarság otthonra talált.(...) Élete és életműve az emberi nagyság lehetőségének is tanúságtétele.”¹¹

Sokasodó veszteségeink, sajtó hiányaink közepette a jó barát Szakolczay Lajossal kérdezhetjük: „Bizakodást mi adhat? A remény. (Amely *Jegyzvén szalmaszállal*, vagyis kultikus módon mondatik ki.) Ez Nagy Gáspár, a most már az angyalok közt is tisztának maradt lélek egyetemes üzenete: »de a remény sohasem meghaló,/ ha minden utolsó szalmaszál/ ABBÓL A JÁSZOLBÓL VALÓ!«”¹²

Jegyzetek

Görömbei András: Nagy Gáspár (monográfia), Nap Kiadó, Budapest, 2009. 250.

Pécsi Györgyi: „A remény sohasem meghaló” Nagy Gáspárról, a költőről és az emberről. In: Tanulmányok Nagy Gáspárról. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2008. 312.

Vasy Géza: Bevezetés és 12 pont Nagy Gáspárról. Hítel, 2006/12. 45–57.

Vö: Görömbei András: Nagy Gáspár. 171.

Vö: im. 174–175.

Uo: 187.

Uo: 192–193.

Uo: 194–195.

Uo: 196–197.

Uo: 199.

Görömbei András: Nagy Gáspár égi megbízása. Hítel, 2007/3. 23–24.
Szakolczay Lajos: Lapátolni kell a szabadságból. Nagy Gáspár életművéről. In: Tanulmányok Nagy Gáspárról. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2008. 330.

KULCSÁR FERENC

Túl a halálon, túl az életen

R. C. bele van vetve a világba: őserdővel benőtt sziget az óceánba. Morajlanak körülötte hullámzó nagy vizek, villámlások, förgetegek, verejtéke, gyötrelme s üdve a világnak, melyben vak ideák zúzódnak, áznak.

Fürdetik, perzselik, jégbe zárják az évszakok, hurrikánok borotválják fái borostáját, partjait örvények szaggatják, vájják. Háborúság, burjánzás, mennydörgés a társa, s tüzet és erőt vajúdván világra, méhében a világ eredetét ringatja, a teremtés célját, mint szikla rejti mélyében aranyát s acélját. R. C. fái fölött világok forognak, fényévekre fekvő univerzumok, s a titkos rózsza, a Nap

– melyből a Föld véres csecsemőként kiszakadt –
szívébe égeti: léted rejtelem –
túl a fényeken, túl a halálon, túl az életen.

R. C. bele van préselve a világba: szú a korhadó fába.
Járatokat váj magának, hogy lásson és éljen,
s sziszifuszi munkájáról a mélyből regéljen.

A fromborki remete (Nikolaus Kopernikusz)

A XIII. században – komoly viták eredményeként – a keresztény egyház ARISZTOTELÉSZ-t, az ókor kétségtelenül egyik legjelentősebb gondolkodóját olyan tekintélynek kiáltotta ki, akire legalább úgy lehetett hivatkozni, mint a szentírásra vagy a legnagyobb egyházatyákra. Ez bizonyos szempontból ösztönzőleg hatott azokra a teológusokra, akiket a természet kérdései is foglalkoztattak. De voltak olyan problémák, amelyeket éppenséggel ARISZTOTELÉSZ-t megcáfolva vagy vele vitatkozva lehetett csak megoldani. A testek mozgása kapcsán már említettem néhány nevet, de idővel a legerőteljesebb ellenállást ARISZTOTELÉSZ-nek a Föld és a Világegyetem viszonyával kapcsolatos elképzelése váltotta ki. A nagy ókori filozófus a görög csillagászat geocentrikus vonulatát képviselte, ráadásul a Földet mozdulatlanak, minden tömegvonzás középpontjának tekintette és ezt még megtoldta azzal, hogy élesen megkülönböztette a Világegyetem és a Föld anyagát. Mivel ő maga nem volt matematikus és csillagász, „világmodelljét” – HIPARKHOSZ (Kr. e. II. sz.) nyomán – KLAUDIOSZ PTOLEMAIOSZ (kb. Kr. u. 100–175) öntötte egzakt formába és ez az elképzelés vált a XV. századtól kezdve a bírálatok célpontjává. A köztudatban úgy él, hogy a leghatározottabban NIKOLAUS KOPERNIKUSZ (1473–1543) fordult szembe a geocentrikus tanítással és így jogos a „kopernikuszi fordulat” elnevezés. Majd látni fogjuk, hogy a dolog sokkal összetettebb, mint ahogy az az első pillantásra tűnik.

KOPERNIKUSZ 1473. február 19-én született a ma Lengyelországban található, de az idő tájt poroszországi Toruńban, nemzetiiségét illetően azonban mindig is megoszlottak a vélemények; elsősorban a német és a lengyel történészek vitakoztak (és olykor még ma is vitakoznak) erről, noha több mint bizonyos, hogy nem volt német, ugyanakkor nem kizárt, hogy porosz származású volt, ami abban az időben még egyáltalán nem német eredetre utalt. Nevét

sokféle alakban írják, a lengyelek (és velük összhangban a csehek és a szlovákok is) általában Mikolaj Kopernikként emlegetik, így is nyomatékot adva a lengyel származásnak, de gyakran előfordul a Copernicus és a Koppernigk forma is.

Szülei korán meghaltak, így a tízéves Nikolaus neveltetését anyai nagybátyja, Lucas Watzelrode, a későbbi ermlandi (warmiai) püspök és kormányzó vállalta, aki nagyon akaratos, sőt, a korabeli beszámolók szerint erőszakos ember lehetett; mellette Nikolaus visszahúzódó, tétovázó fiatalemberré vált és ez a határozatlanság egész életén át végig kísérte, ugyanakkor kapcsolatuk bensőségesnek volt mondható és Lucas nagybácsi nagyvonalúan gondoskodott a szépreményű fiatalember jövőjéről. Nikolausnak volt egy Andreas nevű bátyja is, aki a család fekete bárányának számított és sok gondot okozott nemcsak Lucas nagybácsinak, hanem Nikolausnak is. Két nővéréről nem sokat tudunk; az idősebb a kulmi cisztercita kolostor főnöknője, a fiatalabb egy nemesember felesége lett. De a nagybácsi nemcsak az ő sorsukat igyekezett elrendezni, hanem további rokonaiét, sőt, a korabeli pletykák szerint a saját fiát is, akivel valamelyik szeretője „ajándékozta” meg. A legkedvesebb rokona azonban kétségtelenül Nicolaus volt, akinek kiharcolt egy haláláig megélhetést biztosító egyházi tisztséget: a Balti-tenger partjánál fekvő Frauenburg (Frombork) kanonoka lett, miközben valószínűleg sohasem szentelték pappá.

Nikolaus 1491 késő őszen útra kelt szülővárosából, hogy a híres krakkói egyetemen megkezdje tanulmányait. Nyilván tanult matematikát, filozófiát, földrajzot és jogot, de az itt eltöltött négy esztendőről jóformán csak két dolgot állíthatunk bizonyossággal: KOPERNIKUSZ egy összegben befizette a tandíjat és úgy tért vissza Toruńba, hogy nem szerzett semmilyen képesítést. Ennek prózái oka volt: nagybácsija szerette volna, ha éppen akkor kéznél van, amikor a halálosan beteg frauenburgi kanonok lelke a túlvilágra távozik és ő, akinek a páros számú hónapokban joga volt az új kanonokot kinevezni – Nikolaust ültethesse a helyére. Pechjére azonban a derék Matthias de Lunau főkantort szeptemberben hunyt el, így a pápának állt jogában új személyt kineveznie, és az természetesen nem Nikolaus volt. Két év múlva azonban a pápai kegyenc meghalt, mégpedig augusztusban, így a püspök nagybácsi

dönthetett az utódlásról és ekkor már unokaöccse foglalhatta el a gondtalan anyagi megélhetést biztosító tisztséget. Hogy mennyire nem járt különösebb kötelezettségekkel a kanonokság, azt mi sem bizonyíthatná jobban, hogy KOPERNIKUSZ a kinevezését követően még vagy hét évig különböző itáliai egyetemeken – Padovában, Bolognában, Ferrarában – tanult és eközben senkinek sem hiányzott Frauenburgban. Ami tanulmányainak tárgyát illeti, elmondható, hogy a filozófiától és a görög nyelvtől kezdve, a jogon, a matematikán és a csillagászaton át az orvostudományig bezárólag szinte mindent hallgatott – Bolognában mellesleg matematikára az a SCIPIONE DEL FERRO (1465–1526) oktatta, aki a harmadfokú egyenletek megoldási képletének egyik felfedezője volt –, végül 1503-ban a ferrarai egyetemen a kánonjogból szerzett doktori címet. Igazi *uomo universale*, azaz egyetemesen művelt ember volt, ahogy az a reneszánsz korában eléggé megszokottnak számított. Ezekben az években, feltehetően Bolognában, ismerkedett meg ARISZTHARKOSZ (kb. Kr. e. 310–230) Nap-központú világmépevel és ettől kezdve egyre behatóbban foglalkozott az égitestek mozgásának és pályájának problémájával. 1497. május 9-én tanárával, DOMENICO MARIA DE NOVARÁ-val (aki egyébként REGIOMONTANUS tanítványa volt) megfigyelte a Hold átvonulását az Aldebaran csillag előtt. Ekkor egy újabb ellentmondást észlelt a ptolemaioszi rendszerben, hiszen az alexandriai csillagász azt állította, hogy teliholdkor Földünk kísérője kétszer távolabb van, mint az egyes fázisok idején, amit az említett megfigyelés nem igazolt. Később fő művében a 3:4-es arányt vette tekintetbe, viszont ma már tudjuk, hogy ez 7 a 8-hoz. 1500-ban a nagy zarándokév idején ő is ellátogatott Rómába, ahol matematikai és csillagászati előadásokat tartott. Itt 1500 novemberében megfigyelt egy holdfogyatkozást is.

Különböző elfoglaltságai miatt azonban nem tudott annyi időt szentelni a csillagászatnak, mint az szükséges lett volna. 1506-ban visszatért Poroszországba, de még mindig nem a káptalani székvárosba, Frauenburgba, hanem Heilsbergbe (a mai Lidzbarkba), ahol nagybátyja püspöki rezidenciája volt. A hivatalos indoklás szerint az ermlandi püspök orvosaként tevékenykedett; ebből többben arra következtetnek, hogy orvosdoktori címet is szerzett, s

noha ezt semmi nem igazolja, orvosi tanulmányokat valóban folytatott és később, nagybátyja halála után személyesen vagy levélben a helyére került Ferber, majd Dantiscus püspököt is kezelte vagy orvosi tanácsokat adott nekik, sőt, szegényeket is gyógyított. KOPERNIKUSZ azonban elsősorban diplomáciai feladatokat látott el a Heilsbergben eltöltött hat év során. A kicsinyke Ermland tartományra a Német Lovagrend és a Lengyel Királyság is szeretete volna kiterjeszteni hatalmát, de éppen Lucas püspök szívósságának, ravaszságának és elszántságának köszönhetően a tartomány végül megőrizte függetlenségét. Ennek a bonyolult diplomáciai manőverezésnek a részletei témánk szempontjából csupán annyiban érdekesek, hogy történetünk hőse is szerepet kapott bizonyos gazdasági jellegű ügyek lebonyolításában, később pedig, Lucas nagybácsi 1512-ben bekövetkezett váratlan (és talán „siettetett”) halála után a 16 ermlandi kanonok közül egyedül KOPERNIKUSZ próbált meg közvetíteni a püspökséget gyakran fosztogató Német Lovagrend és a lengyel király között – nem sok eredménnyel egyébként. Némi bonyodalmat okozott számára a lutheri protestantizmus terjedése is, de igazán harciasan nem lépett fel ellene. Gazdaságtörténeti szempontból is említést érdemel KOPERNIKUSZ-nak a tartomány fő ügyintézőjeként végzett tevékenysége, valamint a sok háborúskodás során lepusztult Ermland újjáépítése. Értekezett a pénzügyi reformról és már 1522-ben megfogalmazta azt a felismerést, amely később *Gresham-törvény*ként vonult be a gazdaságtörténetbe; eszerint a rossz pénz megjelenése szükségszerűen magával hozza a jó pénz leromlását.

Miután új püspök foglalta el a heilsbergi rezidenciát, KOPERNIKUSZ végre Frauenburgba költözött, ahol a templomdombot övező megerősített fal tornyában lakott és időnként itt végezte csillagászati méréseit. Míg élete első felében fél Európát beutazta, 40 éves kora után jóformán csak a szülővárosa és Frauenburg közötti alig 200 kilométernyi területen mozgott, túl az ötvenedik életévén pedig szinte el sem hagyta a káptalani székhelyet.

KOPERNIKUSZ ekkori csillagászati tevékenységéről csak legszűkebb környezetében tudtak, hiszen a fromborki torony egyik szobájában álltak azok a többnyire maga fabrikálta műszerek, amelyekkel időnként méréseit végezte. Koestler Arthúr szerint ezeket

PTOLEMAIOSZ *Almagestjének* leírásai alapján szerkesztette. Mint írja: „Ami azt illeti, kezdetlegesebbek, durvábbak és kevésbé használhatók voltak, mint az ókori görögök vagy arabok »műszerei«. Az egyik eszköz a *triquetrum* vagy keresztj volt; három fenyőlécből álló, mintegy tizenkét lábnyi magas alkalmazhatóság. Az egyik lécs függőlegesen állt, a második – két olyasfajta kukucsalkó résszel, mint a puska irányzéka, hogy meg lehessen célozni vele a Holdat vagy egy csillagot – elbillenthetően volt az előbbi végére erősítve; a harmadik, a keresztlécs pedig, melyen tintával rajzolt beosztás sorjázott, mutatta a két másik által bezárt szöveget, s így a megcélzott égitest horizont feletti magasságát. A másik műszer egy függőleges állású napóra volt, melyről a delelő Nap magasságát lehetett leolvasni. Volt még egy »Jákob-botja« – *baculus astronomicus* – is, ez csupán egy hosszú lécs, a rá merőlegesen alkalmazott, csúszkáló keresztadarabbal.” Természetesen abban az időben ezeknél már sokkal pontosabb műszerek is voltak: kvadránsok, asztrólábiumok, armirális szférák („abroncsgömbök”), amelyek bronzból vagy rézből készültek és nyilván nem lehetek olcsók, de Koppernigk kanonok gond nélkül megrendelhetné volna ezeket Nürnbergből. Ehelyett ragaszkodott a maga eszkábálta szerkezetekhez, amelyekkel méréseinek hibáját nem tudta tíz szögperc alá szorítani. Ennél már az 1500 évvel korábban élt alexandriai csillagászok is pontosabb adatokat mértek. Az általa készített műszerek később TYCHO DE BRAHE dán csillagász birtokába kerültek. KOPERNIKUSZ tudományos munkásságának kutatóit egyébként meglepte, hogy a derék kanonok élete során legfeljebb ha 60-70 mérést végeztek saját kezűleg, és ezek közül mindössze 27-re hivatkozik fő művében. Feljegyzéseit többnyire azoknak a könyveknek a lapjaira írta, amelyeket éppen olvasott, s ezek sok esetben különböző fogfájás és vesekő elleni szerek, hajfestékek receptjeivel együtt találhatók. Mindezek ellenére már bolognai diákoskodása idején felismerte, hogy valami nincs rendben PTOLEMAIOSZ rendszere körül. Kételyeit többekkel is megosztotta, olyanokkal is, akik még ismerték a hasonló gondolatokat megfogalmazó CUSANUS püspököt és REGIOMONTANUS-t – vagy mert tanítványaik voltak, vagy mert olvasták őket –, ezért helyeselték a kanonok gondolatait. KOPERNIKUSZ-ról a legmagasabb egyházi körökben is tudomást

szereztek, és onnan is sok ösztönzést kapott, hogy tegye közzé elképzeléseit. 1532-ben pl. VII. Kelemen pápa személyi titkára a Vatikán kertjében válogatott hallgatóság előtt tartott előadást KOPERNIKUSZ elképzeléseiről, amelyek pozitív visszhangot keltettek, három évvel később pedig Schönberg bíboros, az időközben pápává választott III. Pál egyik bizalmasa már-már noszogatta őt, hogy „a nyomtatott szó segítségével ossza meg a tudós világgal felfedezését”. KOPERNIKUSZ azonban biztosra szeretett volna menni, ezért halogatta a dolgot.

A heliocentrikus világmodellről természetesen nem csak „beszélgettek”. KOPERNIKUSZ feltehetően még a heilsbergi kastélyban, esetleg a Lucas nagybácsi halálát követő első esztendőben, Fromborkban papírra vetette elméletének vázlatos összefoglalását, amely *Commentariolus* címen vált ismertté, teljes címe pedig magyarul eképpen hangzik: *Nicolaus Copernicus égi mozgásokról való elméletének rövid áttekintése*. A dolgozatról számos másolat készült, ezeket többen is olvasták, de nyomtatásban csak jó 360 évvel később, 1878-ban jelent meg először. Ebben tömören megindokolta, mi vezette őt arra, hogy átértékelje PTOLEMAIOSZ rendszerét. Az egyik ok paradox módon az volt, hogy az alexandriai csillagász modellje nem elégíti azt az elvárást, hogy a bolygóknak körpályákon és egyenletes sebességgel kell mozogniuk. „Miután felfigyeltem ezekre a hiányosságokra – szögezi le –, gyakorta fontolgattam, vajon nem található-e meg a körök ésszerűbb elrendezése, melyben mindegyikük egyenletes sebességgel és a saját középpontja körül forog, ahogyan azt az abszolút mozgások szabálya megköveteli”. Majd hét pontban megfogalmazta a ptolemaioszinál „egyszerűbb” és a valóságot „pontosabban leíró” modelljének lényegét is. Eszerint:

- Az égitestek nem ugyanazon középpont körül keringenek.
- A Föld nem a világmindenség középpontja, csupán a Hold pályájáé.
- A bolygórendszer és egyben a világmindenség középpontja a Nap.
- Az állócsillagok igen messzire találhatóak, a Nap-Föld közötti távolság ehhez képest szinte elhanyagolható.
- Az égbolton megfigyelhető látszólagos mozgás tulajdonképpen a Föld saját tengelyforgásának az eredménye.

- A Nap látszólagos évi mozgása azzal magyarázható, hogy a bolygók körülötte keringenek.
- Az előbbivel állnak összefüggésben a bolygók mozgásában észlelhető megtorpanások és „hátrálások” is.

Ez az utolsó „axióma” talán a legérdekesebb, hiszen lényegében azt mondja ki, hogy a Föld Nap körüli keringése miatt tűnik úgy, hogy a bolygók időnként lelassulnak vagy ellenkező irányban haladnak, vagyis mintha „hurkokat” írnának le pályájukon. Mindennek a matematikai bizonyítékát azonban nem mellékelte, azt egy később megírandó, jóval nagyobb terjedelmű munkában ígérte, csupán röviden ismertette a Nap, a Hold és az akkor ismert bolygók (Merkúr, Vénusz, Föld, Mars, Jupiter, Szaturnusz) általa szerkesztett köreit és epiciklusait. *„A Merkúr tehát összesen hét kör mentén mozog; a Vénusz ötön, a Föld hármon, a Hold négyen, a Mars, a Jupiter és a Szaturnusz egyenként ötön – írja mintegy zárás-ként. – Együttesen tehát mindössze harmincnégy kör tartja fenn az univerzum szerkezetét, s a bolygók mindenfajta táncát megmagyarázza.”*

A dolgozat híre, ha lassan is, de fokozatosan elterjedt, ennek köszönhetően KOPERNIKUSZ-t is meghívták az 1514-ben az ötödik lateráni zsinatra, ahol a naptárreform került terítékre. Ő azonban kimentette magát, mondván, hogy a kalendáriumot csak a Nap és a Hold mozgásának pontos ismeretében lehet megújítani. A meghívás azonban jól esett neki, hiszen még harminc év múltán is fontosnak tartotta megemlíteni fő művének bevezetőjében.

Abban az esztendőben, tehát 1514-ben, amikor a felkérést elhárította, az ausztriai Tirol tartományban (ráadásul KOPERNIKUSZ születésnapján, február 19-én) meglátta a napvilágot egy Georg Joachim Iserin nevű fiúcska, aki később fontos szerepet játszott KOPERNIKUSZ életében. Apja orvos volt és eleinte ő foglalkozott fia tanításával. 1528-ban azonban boszorkánysággal vádolták meg és kivégezték, ezért olasz származású özvegye eredeti nevét – Thomasina de Porris – kezdte ismét használni és fiát is „átnevezték”: Georg Joachim de Porris lett. De mert nem érezte magát olasznak, ezért a németes változatot – G. J. von Lauchen – használta (a poro és a lauch egyaránt hagymát jelent). A római korban szülőföldjét, Tirolt Rhaetiának nevezték, így később, amikor

Lauchen már tudós ember lett, a RHETICUS nevet választotta magának és így vonult be a tudománytörténetbe is. A protestánssá lett fiatalember a zürichi, a wittembergi, a nürnbergi és a göttingeni egyetemen elsősorban matematikát és csillagászatot tanult és Melanchton javaslatára 22 éves korában a wittembergi egyetem két matematikai és asztronómiai tanszéke egyikének professzora lett. A másik tanszék vezetését a róla elnevezett csillagászati táblázatok révén ismertté vált ERASMUS REINHOLD-ra (1511–1553) bízták. Mindketten elkötelezett hívei voltak a heliocentrikus világmépnek, amelyet azonban jobbára csak hallomásból ismertek és még azt is kockáztatták, hogy kiváltják „felettesek”: Luther és Melanchton rosszállását, akik a Szentírásra hivatkozva elutasították a Nap-központi világmodellt. Gyakran szokták idézni Luther *Asztali beszélgetések* c. munkáját, ahol KOPERNIKUSZ-ra célozva (akit csak így emlegetett: „a bolond, aki a Szentírással szembeszöggül”) nem kevés gúnnyal elutasítja a heliocentrizmust:

Ez az új asztronómus azt akarja bizonyítani, hogy a Föld jár körbe és nem az égbolt, a Nap és a Hold; akárcsak az az ember, aki a mozgó kocsiiban vagy hajón ülve azt hiszi, hogy ő van nyugalomban, és a föld meg a fák haladnak el mellette. De hát így van ez manapság; ha valaki okos akar lenni, valami eredeti ötlettel kell előállnia, ami biztosan a legjobb, mert ő ötlötte ki. Ez a bolond az egész asztronómiát a feje tetejére akarja állítani. De, amint a Szentírás mondja, a Nap volt az és nem a Föld, amelynek Joshua megparancsolta, hogy álljon meg!

RHETICUS-t azonban ez nem zavarta, sőt, fejébe vette, hogy személyesen felkeresi KOPERNIKUSZ-t és „kifaggatja” a részletekről. Talán meglepő, de engedélyt kapott rá és 1539 tavaszán útra kerekedett Frauenburgba. A sors fintora, hogy ugyanebben az időben az akkori ermlandi püspök, Dantiscus elrendelte, hogy a lutheránusok fej- és jószágvesztés terhe alatt egy hónapon belül távozzanak a tartományból. Mint Koestler szellemesen megjegyzi: „A rendelet márciusban született, három hónappal később a lutheránus professzor, aki egyenesen az eretnokség fővárosából érkezett, nagyrabecslését fejezte ki a frauenburgi káptalannak és különösen Dantiscus püspöknek, akit »bölcességéről és ékes-szólásáról ismert férfiúnak« nevezett. Mindez jól mutatja, hogy

a reneszánszban a tudósok amolyan szent tehénnek számítottak, akik háboríthatatlanul ögyleghettek és kérődzhettek a bazar for-
gatagában.”

A 25 éves RHETICUS és a 66 éves KOPERNIKUSZ első találkozásáról nem készült feljegyzés, de feltehetően mindkettőjük számára különleges lehetett. A fiatal protestáns tudós szinte áhitattal csüngött a Mesteren (gyakran emlegette őt ugyanis *Domine Praeceptor*ként), a fromborki kanonoknak viszont valóban hízelgett, hogy akad egy ember, aki ilyen nagy utat tett meg miatta. Elárulta RHETICUS-nak, hogy már évtizedek óta dolgozik a nagy művön, amelyben matematikailag is alátámasztja elméletét. Nem rejtette azonban véka alá a kételyeit sem, hiszen a *Commentariolus*ban még 34 körrel leírhatónak gondolta a heliocentrikus rendszert, de időközben rádöbrent, hogy a dolog azért bonyolultabb és ez sok fejtörést okozott neki. RHETICUS első fromborki látogatását követően három hónap alatt papírra vetette *Narratio Prima* (Első összegzés) c. tanulmányát, amely valójában levél formájában íródott és a „címzettje” egykori nürnbergi matematika- és asztronómiaprofesszora, JOHANNES SCHÖNER volt. Ez volt az első olyan nyomtatásban (1540-ben) megjelent mű, amely beszámol KOPERNIKUSZ rendszeréről, mégpedig a legautentikusabb forrásra: a tudós szóbeli közlésére és kéziratosa művére, a *De Revolutionibus orbium coelestium*ra hivatkozva. Kivált ez az utóbbi jelenthetett kemény diót számára, hiszen át kellett rágnia magát nemcsak a helyenként körülményesen megfogalmazott szövegen, hanem a hibáktól sem mentes táblázatokon és számításokon. A Marssal kapcsolatos rész szinte lelki gyötrelmet okozott neki, később még az a legenda is lábra kapott, hogy kétségbeesésében a falba verte a fejét, mert nem tudott eligazodni benne. Ennek ellenére a Mester nyomán maga is továbbgondolt ezt-azt, így a *Narratio Prima* nemcsak KOPERNIKUSZ, hanem RHETICUS szemléletét is tükrözi. Közbeiktatott egy asztrológiai eszmefuttatást is, amelyben egyebek között összefüggésbe hozta Krisztus második eljövételét a földpálya excentricitásával. Maga KOPERNIKUSZ nem hitt az asztrológiában, ami azért is figyelemre méltó, mert akkor tájt a legtöbb egyetemen oktatták és számos jeles kortársa (ERASMUS, Melanchton, Luther, a már említett SCHÖNER és még sokan) hitt benne, ennek ellenére nem volt

ellenvetése a betoldás ellen. Valószínűleg ugyanazt gondolta, mint RHETICUS, hogy ezzel kifoghatják a maradi gondolkodású egyházi méltóságok vitorlájából a szelet, ez azonban akkoriban inkább a protestánsok felől fenyegethetett, hiszen – mint már utaltam rá – a pápa környezetében alig várták már a beígért mű megjelenését. RHETICUS is sürgette a Mestert, aki továbbra is habozott. Végül annyira jutottak, hogy a terjedelmes munka egyik része, az Első Könyv 12., 13. és 14. fejezete 1542-ben *Az egyenesvonalú, síkbeli és szférikus háromszögek oldalairól és szögeiről* címmel „különlenyomatban” megjelent. Ez az alig 30 lapnyi, bizonyításokat és táblázatokot tartalmazó szöveg alkotja a *De Revolutionibus* matematikai apparátusának gerincét, ami persze nem azt jelenti, hogy a további „könyvekben” már nem lennének geometriai okfejtések és táblázatok.

RHETICUS 1540 nyaratól – rövid megszakítással – 1541 szeptember végéig tartózkodott Fromborkban, ezalatt lemásolta, „megtisztította” a hibáktól és helyenként kiegészítette KOPERNIKUSZ kéziratát, amely nyomtatásban ebben a formában jelent meg 1543 májusában Nürnbergben. A megjelentetés története szinte bűnügyi regénybe illő. RHETICUS addig gyözködte a Mestert, hogy az végül beadta a derekát és engedélyezte a munka nyomdába küldését. A kéziratot RHETICUS személyesen vitte el Nürnbergbe, Johannes Petreius nyomdászhoz, aki 1542 májusában hozzálatott a szöveg szedéséhez. Eleinte maga RHETICUS felügyelte a munkálatokat, időnként „levonatokat” küldött KOPERNIKUSZ-nak, hogy a Mester is képet kapjon a készülő könyvről. Nyár közepén azonban RHETICUS hirtelen távozott Nürnbergből, feltehetően anyagi okok miatt és elfogadott egy professzori állást a Lipcsei Egyetemen. A nyomdai munkák felügyeletére egy ANDREAS OSIANDER nevű nürnbergi hitszónokot kért fel, akit alkalmasnak és megbízhatónak tartott, ráadásul tekintélyes személynek számított a lutheránus egyházban, és az sem mellékes, hogy OSIANDER jó szívvel viseltetett RHETICUS iránt, pártolón figyelte a pályáját. Mint utóbb kiderült, ez a döntés nem volt a legszerencsésebb, ugyanis OSIANDER – igaz névtelenül – egy „kiegészítő tájékoztatást” írt az Olvasóhoz, és ebben azt bizonygatta, hogy KOPERNIKUSZ könyve tulajdonképpen hipotéziseket tartalmaz. Ráadásul a címet is meg-

toldotta, hiszen eredetileg csak a *De Revolutionibus* (A körforgásokról) szerepelt a kéziratban, ehhez hozzá írta az *orbium coelestium* (az égi pályák) szavakat. Meglehetően, ezzel az volt a célja, hogy „megóvja” a szerzőt és művét egy esetleges támadástól, amelynek a lehetősége vitathatatlanul a levegőben volt. Ma már ismert, hogy OSTANDER 1541–1542 táján több levelet is írt Fromborkba, KOPERNIKUSZ azonban nem válaszolt ezekre (vagy ha mégis, ezekről nem tudunk), de közvetve a *De Revolutionibus* III. Pál pápának címzett előszavában határozottan elutasította, hogy pusztá hipotézisként fogják fel az elképzelését. Egyébként a Mester ebben az *Előszóban* maga is utalt korábbi aggályaira, de ezeket, mint írja *elozslatták és legyőzték barátaim. Köztük is elsősorban a minden tudományban kiváló és jártas Nicolaus Schönberg, Capua bíborosa, és a szerető és jóakaró Tiedemann Giese kulmi püspök, a szent írások jó ismerője, és lelkes barátja minden magasrendű irodalomnak – akik gyakorta biztattak, korhóltak és sürgettek, hogy munkámat tárjam a nyilvánosság elé (...) Ugyanezt kívánta tőlem még sok más kiváló és tudós férfiú. Engedve végül a rábeszélésnek, rendelkezésükre bocsátotam műveimet, melyre oly hosszú időn át várahoztak*”.

Arról megoszlanak a vélemények, hogy KOPERNIKUSZ láthatta-e a kinyomtatott könyvet. 1542 őszén ugyanis agyvérzést kapott és hónapokon át ágyhoz kötve élt, alig véve tudomást a körülötte zajló dolgokról. Mondják, hogy a *De Revolutionibus* egyik példánya halála napján, 1543. május 24-én érkezett meg Fromborkba és a mester még megérinthette a könyvet, majd visszaadta a lelkét a teremtőnek.

Nyilván feltűnt a figyelmes olvasónak, hogy RHETICUS-t név szerint nem említette, személye elvegyül a „sok más kiváló és tudós férfiú” között. Aligha kell különösebben bizonygatni, hogy ennek mindenekelőtt taktikai okai voltak, elvégre a III. Pál pápának szánt ajánlásban egy protestáns tudósra nem lett volna ildomos hivatkozni, még akkor sem, ha neki volt a legnagyobb szerepe abban, hogy KOPERNIKUSZ műve nyomtatásban megjelenhetett. Sokan elképzelhetőnek tartják, hogy RHETICUS hirtelen távozása Nürnbergből összefügghet ezzel az ajánlással, amelyet maga is olvashatott, hiszen még 1542 nyarán íródott, és persze csalódást okozott neki. Ezt ma már nem tudjuk bizonyítani, de

RHETICUS további pályáját alighanem meghatározta, hiszen a lipcsei egyetemről is távozott egy idő után (többen is homályosan utalnak valamilyen botrányra, amely szerintük összefügghet RHETICUS homoszexualitásával) és 1551-től (más adatok szerint 1557-től) Krakkóban orvosként működött. Több munka megírását is fontolgatta, például egy kilenc könyvre tervezett csillagászatét, de rendületlenül dolgozott trigonometriai táblázatain is. Valamikor az 1560-as években Kassán bukkant fel és itt halt meg 1574. december 4-én. Korábban az 1576-os év is szerepelt a róla szóló életrajzokban, de az előbbi időpontot hitelesíti egy lőcsei pap, Joachim Leibitzer naplója, amelyben szó van RHETICUS „orvos és matematikus” haláláról. A kutatások azt is kiderítették, hogy Kassán vele volt tanítványa, VALENTINUS OTHO is, aki később kiadta RHETICUS táblázatait és „megörökölte” KOPERNIKUSZ *De Revolutionibus*ának eredeti kéziratát, amely később JAN AMOS COMENIUS (1592–1670) birtokába került. A nagy pedagógus hagyatékában bukkant rá Nostitz gróf, aki az értékes kéziratot besorolta saját könyvtárába, onnan került a csehszlovák állam tulajdonába, végül 1953-ban a „baráti” Csehszlovákia átadta Lengyelországnak és jelenleg a Krakói Egyetemi Könyvtárban őrzik. A *De Revolutionibus orbium coelestium libri VI*. (Hat könyv az égbolt körforgásairól) első három kiadása (1543, 1566, 1617) még RHETICUS által „kiegészített” kézirat alapján készült; igaz az 1617-es amszterdami kiadás címét megváltoztatták, hiszen egy évvel korábban, 1616-ban a Katolikus Egyház – GALILEI műveivel együtt – indexre tette KOPERNIKUSZ fő művét. Míg az egyház elsősorban ideológiai megfontolásból utasította el KOPERNIKUSZ tanítását, addig számos csillagász tudományosan érvelt ellene. A legmeggyőzőbben a dán TYCHO DE BRAHE (1546–1601), aki a „távcső előtti korszak” legalaposabb megfigyelő csillagásza volt és pontosabb mérési adatokkal rendelkezett KOPERNIKUSZ-nál, sőt, bizonyos ellentmondásokat talált a rendszerében, ezért kidolgozott egy olyan modellt, amely egyesítette PTOLEMAIOSZ és KOPERNIKUSZ elképzelését. Mindazonáltal ő is abba a hibába esett, amelyet KOPERNIKUSZ is elkövetett, történetesen, hogy görcsösen ragaszkodott a körpályákhoz és az égitestek egyenletes sebességű mozgásához. KOPERNIKUSZ a *Commentariolusban* még 34 körrel

beírta, a *De Revolutionibus*ban azonban már 48 körrel dolgozott, noha valahol a lelke mélyén sejtette, hogy itt valami nincs rendjén. „Csörlátását” valószínűleg az is okozhatta, hogy a kelleténél jobban bízott PÜTHAGORÁSZ számmisztikájában és rendszerét minden áron igyekezett ebben a szellemben kidolgozni. A számok és a forgó égi szférák zenei harmóniájának bűvöletében élő KEPLER is egy ideig tévúton járt, de végül a tények győzték meg arról, hogy ez nem tükrözi a valóságot, ezért bevezette az ellipszis pályákat és megfogalmazta a róla elnevezett, az égitestek mozgását leíró törvényeket.

Meglehet, ha már KOPERNIKUSZ elvetette volna az egyenes körmozgás „dogmáját”, akkor a heliocentrikus rendszer sokkal hamarabb részévé vált volna tudományos világképünknek és talán GIORDANO BRUNO is elkerülhette volna a máglyahalált. De mindez csupán feltételezés, s mint tudjuk, a „*Mi lett volna, ha...?*” típusú kérdéseknek nincs sok értelme. KOPERNIKUSZ legfőbb érdeme – mint Benedek István fogalmaz –, hogy „Ptolemaioszt és a Földet kimozdította szilárd helyéből, bolygóvá tette a Földet, és a bolygókat a Nap körül forgatta. Bruno, Galilei, Kepler belőle táplálkozott, még Newton sem képzelhető el nélküle.”

LISZKA JÓZSEF

Ceruzával a kézben...

Ha jól emlékszem, noha túl erős mérget azért nem vennék rá, a fenti szókapcsolatot valahol Thomas Mannál olvastam, mégpedig olyan összefüggésben, hogy az igazi olvasás számára az, ha az olvasott passzusokat azon melegében ceruzával széljegyzetelni is tudja. Nos; valahogy én is így vagyok ezzel: ha olyan helyzetbe kerülök, hogy nincs kéznél egy grafitceruza, egy könyv olvasására meg van lehetőség, szinte szárnyaszegett madárként vergődöm a sorok között. Hiába van nálam golyóstoll: azzal az ember nem barmolja össze a könyvet! Pedig ezek az aláhúogatások, széljegyzetek, néhai Vajda László neves müncheni néprajzprofesszor szerint öncsalások. Úgysem térünk hozzájuk vissza, a ceruzával kiemelt sorok szépen becsukva a könyvbe, visszakerülnek a polcra, s ott alusszák Csipkerózsika-álmukat. Persze ez azért nincs teljesen így, mert már azért is megéri széljegyzetelgetni, aláhúogatni egy könyvben, hogy ha évekkal később leemeljük a polcra, beleolvassunk, az egész az újdonság erejével hat, aztán egyszer csak mit talál az ember? Saját egykori megjegyzéseit a margón! No, de ezeknek a könyvek szegélyére írott jegyzeteknek egy része, legalábbis esetenként, rövidesen, némileg kibontva, belekerülnek a – nem is tudom miért íródo – naplómba. Itt aztán megőrződnek, illetve itt alusszák tovább Csipkerózsika-álmukat. Egészen addig, amíg egy szerkesztői felkérésre nem kezd az ember keresgélni naplójegyzetei között, s végül is nem választ ki közülük néhányat, hogy a szélesebb olvasóközönség elé álljon velük. Ez történt most is. Az alábbi jegyzetek nem könyvkritikák, mégcsak nem is könyvismertetések vagy recenziók, hanem egyszerűen az adott könyv egy gondolatának folytatása a naplóíró által. Rosszabb esetben egyszerű ötletek, amelyek olvasás közben garmadával keringenek az ember agyában, s amelyeket akár szintén tovább lehet gondolni...

2010. 1. 10. (Keszegfalva)

Még mindig Ortutay. Eszembe jutott közben, hogy ugye ő végrendeletében hagyta meg, naplóját halála után harminc esz-

tendővel jelentessék meg. 1978-ban halt meg, több mint tíz évvel a rendszerváltás előtt. Ha nincs a politikai fordulat, a kommunista rendszerben ez a szöveg, így nem jelenhetett volna meg. Vajon tudott már valamit az öreg? Talán a harmadik kötetből kiderül.

Icutól kaptam, talán Mikulásra, Thomas Bernhard: *Önéletrajzi írások* című kötetét. Belülről kissé fanyalogva igyekeztem jó képet vágni hozzá, mivel Bernhardot (s általában, ami eredetileg németül íródott) jobb szeretem eredetiben olvasni. Nos, tegnap este hozzáfogtam, és – be kell vallani! – kellemesen csalódtam. Nagyon jó a fordítás! Pontosan visszaadja a Bernhard-szövegek hangulatát, a hosszú, ám kristálytisztá logikával felépített mondatait, mindazt az ízt és zamatot, ami ezt az osztrák íróat jellemzi. Talán ha a szerző megmondása nélkül elém tették volna két oldalát a magyar fordításnak, abból is meg tudtam volna állapítani, hogy kitől származnak ezek a mondatok. Mintha németül olvasnám!

2010. 2. 21. (Keszegfalva)

Voigt Vili *Meseszóját* recenzálom a *Fórum Társadalomtudományi Szemle* számára, azaz olvasgatom és csodálom. Aztán (talán: rossz) szokásomhoz híven, elkalandozok. Petzoldot, Röhrichtet, újabban Max Lüthit olvasgatok. Utóbbinak egy remek kis esszéjét (*Hamlet in der Gascogne*). És mindig és mindig *a tudni nem érdemes dolgok* tudománya?! Csacsóság ez persze, s Hatvanyinak végképp nincs igaza. Mi az hogy „tudni érdemes”? S mi az, hogy nem? S éppen Hatvany, aki annyi íróat, költőt támogatott! Ha érdemes ismerni Ady költészetét (s naná, hogy érdemes!), akkor nem kevésbé érdemes Lüthi említett esszéjét is olvasni, s nagyjából tisztában lenni bizonyos alaptörténetek örvénylő kavargásával az irodalomban: az antikvitástól napjainkig. Helyesbíték: mindezt (Adyt is, Lüthit is) az olvassa, akit valóban érdekel, akinek felüdülést, szellemi gyönyört jelent. Mára talán nincs olyan mű, aminek nem-ismerete alapján bárkit is kőbunkóvá nyilváníthatnánk. Óriási a kínálat, a merítési lehetőség, s egy-egy személyes műveltség tetszés szerinti összetevőkből alakulhat ki. Ami persze a dialógusok kialakulását is megnehezíti...

2010. 3. 22. (Keszegfalva)

Tegnap elmentünk Győrbe, Icu születésnapját s névnapjainkat egy éttermi ebédrel megünnepelni. Valószínűleg azonban ágyban kellett volna maradnom, mert estére megint rosszul éreztem magamat. Ma (mivel talán megtehettem) itthon maradtam, a nap jó részét átaludva, illetve ágyban olvasgatva. Most (estére jár) mintha jól érezném magamat.

Lüthi lebilincselő eszme-futtatását olvastam a monda és a mese lényegi különbségeiről. Elméletileg meggyőzőnek tűnt az érvelése, de mihelyt konkrét példán akarta bemutatni, túlságosan esetlegesnek tűnik: egy osztrák alpesi monda és egy újjörög népmese (mindkettő alaptörténete ugyanaz: egy rongyból, cukorból készült figura életre kel) összevetésével azt látja bizonyítottnak, hogy a monda nyilvánvalóan régebbi (miért is?), meg hogy a kettő, mondaként és meseként egymás mellett él. Utóbbit az támasztaná alá igazán, ha mondjuk ugyanattól a mesélőtől, de legalábbis egy időben, egy lokalitáson vagy régióban lett volna lejegyezve a kettő. Így mondani ugyan lehet, de bizonyítani aligha.

2010. 4. 1. (Keszegfalva)

Bausinger könyvét (*Formen der Volkspoesie*) olvasom. Az az igazság, hogy ezt (és sok más hasonló alapművet) mondjuk húsz esztendővel ezelőtt kellett volna letudnom. Bár még mindig nem késő. Annál is inkább, mivel erre a szemléletmódra ösztönösen ráéreztem, s talán sikerült megtalálnom azt a keskeny ösvényt, amely a népi kultúra kritikátlan körberajongása és egyértelmű elutasítása közt kanyarog. Ezt képviseli Bausinger is, óráimon a tanítványaimnak nekem is ezt kell képviselnem. Még bátrabban! Voigt egyik recenziójában valami ilyesmit írt: *Liszka bátrabb és modernebb kutató, mint amilyen oktató...* Igaza volt. Mint szinte mindig.

2010. 4. 25. (Keszegfalva)

A Liberecben vásárolt felvágatlan Božena Němcová-kötet, miután délelőtt felvágtam, lapjaira esett szét. Ráadásul hártavékony bibliapapírra van nyomva, s így még összerakni is körülményes. Nagyon föl tud idegesíteni az ilyesmi. A legszívesebben kivágnám

a kukába. Könyvkötőt kell keresnem. Közben maga a könyv jó, s főleg a magyarországi útleírása lefordításra érdemes. Legalábbis tudomásom szerint még nincs magyar fordítása. Amit nem értek.

Én úgy vagyok, hogy beleásom magamat egy problematikába, aztán, ha számomra már többé-kevésbé világos az egész, beleunok. Attól félek, hogy a szakrális kisemlékekkel is így járok. Sok mindent összeolvastam róluk, tekintélyes kézikönyvtárat vásároltam, hordtam össze velük kapcsolatban, s most mi más érdekelne igazán, mint a népi próza (mese, monda stb.) kérdésköre? Liberecben kettő olyan könyvet is otthagytam, ami szakrális kisemlékekről szólt. Pedig a téma egyik meghonosítója vagyok a Kárpát-medencében (Szlovákiában, a szlovákokat is beleértve mindenképpen), hallgatóim egyre szívesebben választják szakdolgozati témául, tehát profitálhatnak belőle. És fogok is! Nem engedem, hogy pillanatnyi szeszélyeim befolyásolják folyamatosan életemet. Most azonban Robert Darnton könyvébe habarodtam bele (*Lúdanyó meséi és más tanulmányok*), amelyben a címadó tanulmány a mese problematikájáról szól. Ami új és üde benne (legalábbis számomra), az az, hogy mindezt egy történész írja, akit nem akadályoznak a folkloristák beidegződései. Olykor ugyan mellényúl, ám alapvetően fontos, megtermékenyítő dolgozatról van szó.

2010. 5. 3. (Keszegfalva)

Bausinger könyvét olvasva jött az ötlet, hogy kellene egy egyetemi jegyzetet írni, *Bevezetés a folklorisztikába* címen. Az első kötet lehetne a szöveges folklór, majd később a néphit, népszokás, népi vallásosság... A vázlatot nagy lelkesen el is készítettem. Azt hiszem, ha nekiülnék, néhány hét alatt végezni tudnék vele. Bennem van, csak le kell írni. Most persze más a dolgom. Majd ha ez lesz, akkor már biztosan nem lesz ilyen mérhetetlenül nagy kedvem hozzá...

2010. 6. 19. (Budapest)

Heller Ágnesnél olvasom: „*a kritikus nem a szerzőnek ír, hanem az olvasónak. Nem az igazságot mutatja fel, hanem azt mondja el, amit a megírás percében igaznak tart.*” Érvényesek ezek jelen szöszmötölésekre is, még ha a legtöbb esetben nem is egy adott irodalmi vagy tudományos műről elmondott vélemény a kérdés, hanem egyáltalán: bármiféle állásfoglalás. Nem vagyok birtokában semmiféle igazságnak, így csak azt írhatom le, amit ebben a pillanatban annak tartok. S hogy mikor mit tartok annak, azt bizony rengeteg külső és belső tényező határozza meg.

Az Ortutay-naplóban (mert azt is olvasgatom azért, úgy melleslegesen, szender előtt, már nem azzal a mondatfaló lelkesedéssel, ahogyan az első kettőt, de erről inkább majd máskor, bővebben), szóval Ortutay hívta fel a figyelmemet Bóka László naplójára. Annak a Bókának a naplójáról van szó, aki – mint rossz nyelvtől tudjuk – „Ortutay szarcsimbóka”. Tegnap már néhány antikváriumban is kerestem, de most, itt az OSZK-ban szabadpolcos, hát beleolvastam (*Őszi napló*, Budapest: Magvető 1965). Most viszonylag hosszan fogok belőle idézni, de másként nem tudom megmagyarázni, miért lett Bóka László (a szarcsimbók!) egy varázsütésre rokonszenves számomra: „Éppen elmennék [ti. az egyetemről. L. J. megj.], amikor egy gyakorló tanárjelölt hív fel lélekvesztve az iskolájából, hogy gyorsan mondjak neki valamit Jemenről, mert neki felelni kell egy gyereknek, és már másra nincs ideje, mindjárt vége a tízpercnak, az a gyerek kint várja őt a folyosón. Ebbe persze beleizzadok, mert én sem tudok sokkal többet első riadalmamban, mint azt, hogy Jemen jobb felső vége szabályos derékszögű, és hogy a hivatalos nyelve arab. De hála Rausch tanár úr térképrajzoltató buzgalmának, fel tudom idézni magam elé Délnyugat-Ázsia foltját, a Vörös-tengert, és akkor már nem nehéz megmagyarázni, hogy Szaud-Arábia, az amerikaiak, az angolok miért támogatják az intervenciók háborút. Mégis beleizzadtam, és szégyenkezem, hogy milyen tudatlan vagyok, s hogy az is maradok, mert e percben igazán nem tudom, hogy mikor

tudnám megtanulni Délnyugat-Ázsia földrajzát, néprajzát, történetét. Van költő Jemenben? Nem tudom.”

Igen, ez az (önostorozó?) mentalitás, ez rokonszenves számomra. Az állandó tanulási vágy, a saját korlátok felismerése, folyamatos számontartása... Ilyesmik lökdösnek engem is előbbre, még ha tyúklépésekben is, de mégis. Az ilyesmik figyelmeztettek állandóan: el ne bízzad magad! Ha visszagondolok, a kollégiumban tán három hónapig volt szobatársam egy jemeni gyerek, Mohamed (mi csak Mohinak hívtuk), de eszembe nem jutott, hogy Jemenről megtudjak valamit. Akkor azt még tudtam, hogy Észak- és Dél-Jemen közül az egyik jó nekünk (mármint az akkori szocialista tábornak), de hogy az melyik volt akkor (egyáltalán: létezik-e még a két Jemen?), ma már fogalmam sincs.

Közben utána néztem az interneten, be lehet szerezni a Bóka-naplót, tehát nem kell itt az időt töltenem vele. Nos, ennek jegyében, szinte csak azt olvasom. S közben azon mérgelődöm, hogy noha művelt, ám mégiscsak egynyelvű emberek „leszarcsimbókozzák” azt az embert, aki a magyar mellett németül, angolul, franciául, olaszul (nyilván latinul is) beszélt, s tájékozottsága valóban európai kitekintésű volt. Lehet, hogy politikailag tett ocsmányságokat, nem tudom, naplója alapján azonban nem ezt a képet kapom róla. S történelmi mércével mérve nem is érdekes. Kit érdekel manapság, hogy mit követett el Janus Pannonius, Pázmány Péter vagy Balassi Bálint politikailag, közéletileg (horribile dictu!) akár emberileg, erkölcsileg is akkor, ha művei maradandóak?

2010. 6. 25. (Keszegfalva)

Gyula beszélgetőskönyve. Érdekes, noha számomra újdonság nemigen van benne, hiszen ezeket a dolgokat részben már ezerszer elmesélte, részben magam is részese voltam nekik. Viszont ahogy az iródiás interjúban sem (pedig utána reklamáltam nála!), most sem említi az Iródiá néprajzi vonulatát. Pontosabban: tudományos szárnyát, amiben a néprajz kétségtelenül dominált. Mintha nem is lettünk volna, pedig az *Iródiá füzetek* 17 száma közül, ha jól

emlékszem, három kifejezetten néprajzi különszám volt, s a többiben is akadt néprajzi, folklorisztikai anyag. Hát, akkor legalább ide írom mindezt, egyszer lehet, hogy majd éppen Gyula adja ki. És azt is megismétlem, így írásban is: az Iródiá szót nem én találtam ki! Kendi Mari a keresztanya, pontosan emlékszem rá! A *Katedra* címet viszont én javasoltam, mégpedig a dunaszerdahelyi cserkészházban valahol hátul, ahol talán a kiadói szerkesztőség volt, az emeleten vagy valamiféle tetőtéri beépítésben, ha emlékeim nem csalnak. Valamilyen Kata (istenem, milyen Kata is?) volt még jelen, amikor a készülő lap címén tűnődtek. Akkor vettem oda hanyagul a nem valami fantáziadús címet (közben ráadásul kiderült, hogy ilyen megnevezésű pedagógiai lap Magyarországon már meg is jelenik), hogy hát ha tanároknak, szülőknek szóló lapról van szó, legyen *Katedra*. Gyula nem tudta, hogy mit jelent a katedra szó, s miután elmagyaráztam neki, azonnal magáévá tette az ötletet.

2010. 6. 26. (Keszegfalva)

Végeztem a Gyula-könyvvel. Amint már korábban is írtam, ismerem őt annyira, hogy sok meglepőt nem mondott számomra a „vallomása” (legfeljebb az új számomra, hogy kiderül belőle: tud gépelni). Közben, így együttolvasva azt a rengeteg tenniakarást és tettet (!), azokat az ismételt újra- és újrafelállásokat, kitartó újkezdéseket, az ember csak a szemét meresztgeti. Létezik ilyen? Ember, akinek még a katonaság is kellemes élmény volt, mert könyvtárat tudott alapítani? Aki, ha a víz alá nyomták Dunaszerdahelyen, Érsekújvárott dugta ki a fejét, majd – miután ott is lehetetlené tették – Somorján bukkant föl, majd ismét Szerdahely, s ott is több minőségben. Magánélete (noha erről nem beszél, miért is?) leképezte közösségi ténykedését. Ott is sokszor indult újra, s mára – úgy tűnik – talpon maradt. Boldog apa és nagyapa... Azon tűnődöm, mi adhatta az erőt néki az állandó újkezdéshez! Nyilvánvalóan a rendíthetetlen hite abban, hogy amit csinál (kultúra- és irodalomszervezés), illetve egészséges életszemlélete. Ezt a titkosrendőrséggel kapcsolatos incidensei (lehet, hogy nem is incidensek; mondjuk: találkozásai) kapcsán nagyon szépen megfogalmazza. Akár én is írhattam volna, no de – sajnos – nem én

írtam, ezért legalább idemásolom: „Minden embernek megvan ugye az élete, amit a kapcsolatrendszer is alkot, s ahhoz, hogy ez élhető legyen, hozzátartozik az is, hogy rengeteg dolgot nem tudunk a másiktól. Ez így van jól. Ha tehát valami csoda folytán egy nap arra ébrednénk, hogy belelátunk az összes rokonunk, ismerősünk és barátunk fejébe, és átlátjuk az összes cselekedetüket [teszem hozzá: gondolatukat!], akkor szerintem többet nem akar-nánk élni.” Ez így van.

S a kötet utolsó mondata, amit a titkosrendőrség tevékenységé-re reagálva mond, zseniális: „*Mennyi papírt elpocsékolnak.*” Tartok tőle, ez olykor reánk is érvényes...

2010. 7. 3. (Keszegfalva)

Végeztem az Ortutay-naplóval (ismét hangsúlyoznom kell: írója a három vaskos kötet elolvasása után inkább rokon-, mint ellenszenves), recenziót próbálok róla írni. Hívtam Vajda profot, hogy formálisan az engedélyét kérjem az általa írott kommentár közlésre engedéséhez. Azt is közöltem vele, hogy a nyáron már biztosan nem megyünk Münchenbe. Mondja, hogy bármelyik nap meghalhat. Erre én, hogy ezt mindenki elmondhatja magáról. De néki nagyobb a statisztikai esélye erre – replikázott. No, jó, és a statisztikai esélyeket leszámítva, hogy van? Nem túl jól – mondja, de hangját rendben lévőnek találtam, s közöltem is vele, hogy vitálisnak, örökifúnak tűnik, így, telefonon keresztül. Ebben maradtunk, de hogy azért ősszel menjünk ám...!

Különben a délután a kertben tettem-vettem, összeszereltem végre a hintókát, nádgyökereket irtottam (szörnyen életrevaló növény!), elégettem egy csomó száraz gatz (igaz is, ki kell menni, ellenőrizni, nehogy felgyújtsam a falut!), s hát egészségesen elfáradtam.

Most még valami olvasnivalót kellene találni, s mennék is már az ágyba...

2010. 7. 4. (Keszegfalva)

Dietmar Griesen könyvével (*Der Onkel aus Preßburg*) tértem végül is aludni. Amolyan „sikerkönyvnek” szánt útirajzszerűségek, a „kicsi és szép, de ismeretlen Szlovákia” osztrák kapcsolatait, em-

lékeit járta végig a német szerző, s némi történelmi pletykákkal nyakon öntve tálalja. Nem is olvashatatlan, nem is érdektelen az egész. Még Bécsben vettem, tán fél esztendeje azzal, hogy írok is róla. Talán valóban megteszem...

Gyakorlatilag egész nap a kertben: a hintókában ejtöztem, Grieser könyvét olvastam, majd taláalomra leemeltem a polcra egy másikat is, Jiří Hájiček: *Parasztbarokk* című regényét. A Kalligram adta ki két éve, fogalmam sincs, hogy került a polcunkra (nyilván Icu vette titokban, ahogyan ez már szokássá vált nálunk, hogy titokban veszünk meg bizonyos könyveket, aztán a másik gyakran jobban örül nekik, mint a titkos vásárlás elkövetője). Közben a nád gyökérzetének folyamatos irtása (csakánnyal, hasonló munka, mit annak idején a mérhetetlenül sok beton feltörése a portán), kellemes nap, szép napsütés, de azért nem elviselhetetlen meleg, nyugalom... Este van, az Ortutay-recenzióval egy sorral sem jutottam előbbre, de azért nem látom elfecsérelt napnak.

2010. 7. 5. (Keszegfalva)

Ma is hintókás nap, ám korántsem oly zavartalan, mint a tegnapi. Az egyik szomszéd, az új, pincét épít, onnan jött a hangoskodás, a másik szomszédasszony, Marika, meg a kertben napozott, s ahhoz ugye kell, hogy valami zene is szóljon... Aztán a még félig-meddig kölyök német juhászcutyájuk is kitartóan nyargalászott a kertben fel és alá, szájában egy folyamatosan sípoló labdával. Nem volt túlzottan zavaró az egész, de mégsem az a fenséges nyugalom, ami tegnap terpeszkedett a kertre. Akkor csak a madáracsicsergés, illetve a mogyoróbokor leveleinek az enyhe szellő előidézte zizegése zavarta (nem is zavarta, inkább színezte!) a csendet.

Végeztem a Hájiček-regénnyel, amolyan *nem* igénytelen, ám könnyű nyári olvasmány. A 20. század második felében Közép-Európa minden, a keleti blokkhoz tartozó országában lejátszódó

emberi helyezkedések, megaláztatások, jogfosztások rafinált, már-már krimibe illő kerettörténetbe csomagolt bemutatása. Voltaképpen csak a személy- és helyneveket kellene benne kicserélni, s játszódhatna Magyarországon, Lengyelországban vagy Romániában is. Van egy mondata, valahol a regény elején hangzik el egy sokat megsanyargatott, megalázott, haldokló parasztember szájából, jóval a kényszerű szövetkezetesítések után: „*Nem tudtak rákényszeríteni, hogy gyűlöljek.*” Ez a mondat lehetne akár az egész regény kulcsa is, s nagyon megfogott, alá is húztam. Nemcsak engem ragadott azonban magával, hanem a szerzőt is, hiszen később még néhányszor beidézi. S valóban kulcsmondatról van szó, ami csak akkor derül ki, amikor a látszólag családfát kutató prágai fiatal nőről kiderül, hogy az ő keze is benne van abban a piszkos politikai machinációban, amelynek során szülők (konkrétan: egy anya vélt vagy valós, egyértelműen soha ki nem deríthető) vétké miatt akartak politikailag félreállítani egy városi vezetőt. Miközben (hivatalosan) folyamatosan elítéljük a kollektív bűnösség elvét (most már, legalábbis), addig a mindennapokban újra és újra elővesszük. Apák ballépése, gyengesége, horribile dictu: bűne miatt kell a fiúknak lakolniuk. S úgy látszik, ez, ebben a térségben már mindig így lesz. Közben (s ez a másik nagy tanulsága a regénynek) történelmi módszerekkel (a klasszikus levéltári forrásoknak és a modernnek számító oral history metódusának a bevonásával) egyszerűen *nem lehet a végső igazságot kideríteni*. Mindig marad még egy magyarázat (és aztán még azon túl is marad!), ami egy pofonegyszerű, mondhatni blőd tény felvetésével az egész addigi igazságot a feje tetejére állítja. Most, hogy újraolvasom ezt a szöveget, látom, hogy az előbb a gyors gépelésnek és a billentyűzet előregedésének köszönhetően *igazság* helyett csak a *gaszág* szót írtam le. Véletlen vajon, hogy ebben a tényleg szép és képlékeny magyar nyelvben ez a két szó ilyen közel áll egymáshoz? Milyen könnyen válhat *igazságból* *gaszág* és fordítva! Csak egy ici-pici i betűn múlik! Annak kimondásán (leírásán) vagy elhallgatásán (le nem írásán). Erről is szól Hájíček regénye.

Az előbb azt írtam ugye, hogy a regény voltaképpen játszódhatna magyar környezetben is, csak a neveket kellene benne lecserélni. Nos, ez azért nincs teljesen így, hiszen a történet egyik

kulcsszereplője egy falusi krónika. Ezt a műfajt pedig a Csehszlovák Köztársaságban hozták létre, törvényerejű rendelettel, s él egészen napjainkig. Magyarországon nem ismerik. Szlovákiai magyar környezetben mindenki tudja, hogy miről beszélünk, ha falusi krónikát emlegetünk. S erről jutott ismét az eszembe, hogy az impériumváltások kihatásait végző kutatásaim során valóban lehetne egy esettanulmányt írni *Az impériumváltások hatásai a mindennapi életre a községi krónikák bejegyzései alapján* címen. S ettől most egészen be is lelkesedtem.

2010. 7. 8. (Keszegfalva)

Ismail Kadare albán író *A háromlyukú híd* című regényét olvasom, valamint a ma érkezett Jirások-kötetet csehül, Bogatyrev klasszikus munkáját (*Funkcie kroja na Moravskom Slovensku*), aminek nagyon örülök, hogy sikerült megszerezni, szlovákul, s hát Griesert is folytattam. Ilyenkor csak úgy lubickolok ebben a szép közép-európai létben és térben! Ami viszont azért elgondolkodtató: egy szlovák harangmondát olvasva (*Zvon v morskom oku* – szintén új szerzemény!) újra és újra azon kapom magamat, hogy majd a meséről/mondáról szóló egyetemi kurzusomon miként tudom hasznosítani, melyik passzusához mit fűzhetnék hozzá stb. Kadare könyvét pedig majd a folklorizmus kapcsán emlegethetem (építőáldozat – a falba épített feleség). Javíthatatlan pedagógus? No, az azért nem! De valahogy mégis beleszoktam az okításba...

2010.7.10. (Keszegfalva)

Hát, igen: „a szabadság az, magányos dolog...” Kevés, hintókában eltöltött olvasás (főleg Bogatyrev), majd Icu zenehallgatási ingere beüzött a ház hűvösébe. Nem is baj, tegnap kicsit leégttem. Még kint Kosztolányi-verseket is olvastam, s ráakadtam egyre, amolyan „öregkori” vers (*Azokról, akik eltűntek*), amelyet húsz éve még biztosan nem értettem, de legalábbis nem éreztem volna. Ma viszont nagyon megérintett. Az egészet azért nem másolom ide, de az utolsó strófát igen:

*Barátaim,
halványodik énnékem itt a szín,
hogy szóljak erről-arról, nincsen ok,
gyakran mosolygok, többször hallgatok.
De érzem egyre, vár rám sok erős,
jó ismerős,
hűségesen vetik az ágyam ök lenn.
Ezért oly csendes bennem már a lélek
s éjjel, ha járok künn a temetőben,
nem félek.*

1931-ben, ha jól számolok, negyvenhat éves korában írta ezt a verset...

Miért van az, hogy ha valami nagy és sürgősen befejezendő feladat közepette vagyok, akkor általában – ahelyett, hogy arra tartogatnám minden másodpercnyi időmet, minden energiámat – egészen mással foglalkozom? Szépirodalmat olvasok, mondjuk, vagy kitalálok egy másik könyvet, aminek kéziratát senki nem kérte tőlem, és senki nem is ígérte meg, hogy kiadja, de én mégis azzal foglalkozom. Vajon miért van ez? Itt van (vagy inkább volt) az a Kadare, s most már a következőbe temetkeztem bele, mégpedig a szerb Mladen Markov: *Bánáti vicinális* című elbeszéléskötetébe. De nézzük még a Kadare-regényt!

Kulcsregény, kétségtelenül, mégpedig több szempontból is. Egyrészt számomra azért fontos, mert az építési áldozat hiedelmének, balladai megfogalmazásának az újrafelhasználását (folklorizmusát, revitalizációját: revival!) ábrázolja rendkívül érzékletesen. Rákerestem a szerzőre a neten, s valaki (persze névtelenül) azt írja az egyik helyen, hogy a regény a Kőműves Kelemen balladáján alapszik. Hát még ezt az ostoba, szemellenzős magyarglóbusz-szemléletet! Mintha a *Vadrózsapör* le sem zajlott volna! No, hagyjuk is. Szóval számomra azért lényeges ez a történet, mert tanulságosan tovább tudom adni a hallgatóimnak, amikor a folklorizmusról vagy ép-penséggel a revivalról lesz szó.

Csak persze legyen kinek, mikor és hol... Mi ez a pedagógusvéna már megint?!

Másrészt, s ez a fontosabb: bizonyos folklórjelenségek kihasználása a politika oldaláról. Még pontosabban fogalmazva: a bizonyos folklórjelenségekkel való politikai visszaélés precíz bemutatása ez a könyv. Annak, ahogyan – tisztán gazdasági érdekektől vezérelve – egy vándor, vélhetően aranzsált epileptikus rohamából, az ott élő nép babonáságára alapozva a leendő híd helyét kijelölték, majd annak, ahogyan a gazdasági ellenlábás egyik emberének meggyilkolását építési áldozatként prezentálták. Előtte már (nyilván felfogadott és fizetett énekmondók bevetésével) mesterségesen terjesztették a régi, a shkodëri fellegvár legendáját. Ennek a balladának aztán fokozatosan olyan variánsai kezdtek terjedni, amelyek nem egy várról, hanem egy hídról szóltak. Az persze más kérdés, hogy a gyilkosság akkor is gyilkosság, ha annak nem a konkurencia likvidálása a célja, hanem a régi hagyományokon alapuló építési áldozat az ürügye. A hídépítő társaság előzőleg meghirdette ugyanis, hogy annak családját, aki magára vállalja az áldozat szerepét, ilyen s ilyen összegű kártérítésben részesíti. Utólag aztán, a gyilkosság áldozatára rákenték, hogy – a folyó dühös vízitündéreit kiengesztelendő – önként vállalta ezt a szerepet, s a családot valóban ki is fizették. No de, ha valóban „mindössze” ez történt volna, s nem a konkurens társaság emberének a meggyilkolását akarták volna ezzel leplezni, akkor már rendben lenne a dolog? Kadare ezt a kérdést fel sem veti, mintegy elfogadja az álcának szánt hagyomány érvényességét.

2010. 7. 15 (Budapest)

A folyamatos, sokirányú kutakodás azért meghozza (olykor) a maga eredményét. A Danczi-kötettel (is) nyűglődöm, s ennek kapcsán egy győri kiadvány akadt a kezembe, amely a híres helyi bencések életét mutatja be. Egészen véletlenül olvastam bele az Amade Lászlóról szóló rövid fejezetbe, s mit találok ott? Azt, hogy az A jó lovas katonának kezdetű népdal eredetije egy Amade-vers. Utána is jártam, s valóban: a bösi születésű költőnek van egy verse (*A' szép fényes katonának arany gyöngyélete*), amely egyértelműen a népdal előzménye (vagy fordítva? Ebben azért sosem vagyok biz-

tos, noha ebben az esetben azért az a valószínű, hogy a katonáskodó Amade toborzóversnek írta a szóban forgó szöveget). Kodály 1910-ben Zsérén gyűjtötte egyik változatát, ami – ha jól emlékszem (de ennek még utánanézni) – bekerült aztán a Hány Jánosba is. Innen s ezen át a tankönyveken, iskolai oktatáson keresztül az egyik legismertebb magyar népdallá vált. Ezt, mármint hogy az egyik legismertebb magyar népdal, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy még én is tudom a szövegét. Sőt, némi eufemizmussal, a dallamát is.

2010. 7. 18. (Keszegfalva)

Már tegnap este is nagyon fáj a szemem. Nem, nem is fájás ez, hanem valami szörnyű fáradtság, égés. Keveset tudtam csak olvasni (Bóka naplója), majd ma reggel is azzal próbálkoztam, de sűrű könnyhullatás közepette ez nemigen megy. Ide írni is csak nehezen tudok, pedig lenne mit...

Belegondoltam, s elsörnyedtem: mi lenne velem, ha megvakulnék? Mert jó, lehet zenét hallgatni, lehet rádiót hallgatni, sőt „hangos könyveket” hallgatni... De én, aki minden *hallott* információnak szeret utánanézni, akiben akkor tudatosulnak igazán az információk, ha nemcsak hallotta, hanem látta, el is *olvasta* őket... Vajon mihez kezdenék én vakon?

Bóka, a hithű kommunista irodalomtörténész, regényíró naplója igazán lebilincselő olvasmány, s már most sajnálom, hogy csak ilyen vékonyka a kötete. Nagyon szívesen olvasnék tőle Ortutay-napló méretű feljegyzéskötegeket is. Rokonszenves alak: beszél, olvas németül, angolul, franciául, latinul. Oroszul – saját bevallása szerint – csak gyengén. Viszont kottákat, partitúrákat olvas! A *Varázsfuvolat* nem meghallgatja, hanem nagy élvezettel elolvassa a partitúráját! Ezáltal, gondolom, valaminő belső hallás útján, hallja is... Olvasás közben azt teszem persze, amit mindig: ceruzával a kezemben kijavítom a nyomdahibákat (mert ebben, a korrektorok korából származó, 1965-ös kiadásban is vannak!), illetve aláhúzom az általam fontosnak vélt passzusokat. Vajda prof szerint

ez önámítás, amiben igaza lehet, de nem tudok róla leszokni. Lehet, hogy ceruza nélkül már olvasni sem tudnék? Nos, mostanra annyi az aláhúzott sor, bekezdés, oldal (!), hogy ott tartok, semmit nem kellett volna kijelölni, hiszen ezek szerint minden fontos.

2010. 7. 19. (Keszegfalva)

(...)

Délután a kertben tettem-vettem néhány órát, majd szunyáltam egy kicsit. Most, hogy ismét ideültem, térjünk csak egy kicsit vissza a Bóka-naplóhoz!

Ellentmondásos figura: miközben hithű kommunista, életmódja tipikusan polgári. A városban van több törzsasztala is, ahová rendszeres időközönként barátaival, kollégáival, tanítványaival beül. A Százéves éttermet (ahová öt év alatt nem volt merszem betérni) ő csak régi nevén, Krist-nek hívja. A pincérek úgy ugrálják körbe, akár Krúdyt (de a szertartásos vasárnapi húslevesfőzése, azok leírásai is Krúdyra hajaznak), nosztalgikusan beszél azokról az emberekről, akik még tudtak viselkedni, választékosan beszélni, azokról az időkről, amikor ilyen emberekkel még lehetett találkozni.

Valamit kellene tőle idézni az agyonfirkált könyvből, de nem tudom eldönteni, hogy mit. A legszívesebben szinte az egészet ide másolnám! Nos, átfutom még egyszer, s valamit, jellemzőt, csak találok... Talán ez:

„A nemzeti egészséghez tartoznék, ha ettől a nemzeti köldök-nézéstől meg tudnánk szabadulni, és nyugodtan néznénk végig az emberi világon, anélkül hogy mindig mindent magunkra vonatkoztatnánk. Amilyen hiba az, hogy ha Vörösmartyról szólunk vagy Bartók Béláról, oly ritkán jut eszünkbe Victor Hugo vagy Debussy, ugyanolyan hiba az, hogy Debussyról okvetlenül Bartók Béla jut eszünkbe. Nincs is ennek magyar neve, csak amolyan terminus technikus: hungarocentrikus provincializmus. Csokonai azt írta: ember és polgár leszek. Mi azt mondanánk: magyar ember és magyar polgár leszek. Mi a fene lehetnék más? De akkor minek mindig megállapítani.”

Azon tűnődöm, honnan van a magyarokban ez a bizonygatási kényszer? Bizonygatni magyarságunkat melldöngetéssel, zászló-

lengetéssel, kopjafaállítással, mértéktelen himnuszéneklésekkel... Lehet, hogy az átlagosnál (persze: mi az átlag?) jóval több idegen elemet olvasztott magába a magyarság, akik (nyilván neofita buzgóságból) szükségét érezték magyarságuk folytonos hangoztatásának. Addig bizonygatták, hogy aki felmenőit tekintve is magyar volt, a későbbiekben szintén kénytelen volt csatlakozni, hiszen különben éppen őt zárták volna ki az újonnan jött magyarok a nemzet keretei közül (lásd Ady: én nem vagyok magyar?). Így aztán mára, aki magyar, az mind lenget és énekel, dőnget és állít. Aki meg ezt nem teszi, az idegenszívű. Meg liberálbolsevista. Pont. A magyarországi politikai történések pedig egyáltalán nem afelé mutatnak, hogy ez a tendencia belátható időn belül változhatna. Lengessünk hát, magyarok!

Még Bókához visszaérve: a stílusa olykor slendrián, pedig szövegét maga is kiadásra szánta, gyakoriak a zavaró, fárasztó szóismétlések (ezeket olykor alá is húztam, mérgemben). Viszont egy kreálmányát ideírom: egy orosz irodalmár barátja a *Novij Mir* egy számát megküldte neki, hogy felhívja a figyelmét benne egy novellára: „fontosnak tartja – írja Bóka –, hogy *idekazinczyzza* nekem”. Naná, hogy aláhúzza a gép ezt a szót, noha nem értelmetlen. Bóka Kazinczy híres irodalmi levelezésére utal ezzel a szóalkotással, s – mit mondjak? – nekem tetsző módon. Szeretem az efféle nyelvi játékokat. Főleg persze, ha meg is tudom fejteni őket.

2010. 7. 22. (Keszegfalva)

Primus Sobotka adatgazdag könyvecskéjét olvasom (*Kratochvilné historie měst a míst zemi Koruny české*), s – noha nem szeretnék naivnak látszódni – megint el kell csodálkoznom azon a számomra megfoghatatlan kapcsolatrendszeren, ami az európai folklórt évszázadok (évezredek?) alatt egységesítette. Ugyanazt a történetet mesélik cseh településekről, amelyeket német, bolgár vagy magyar forrásokból is, szinte szó szerint (!) ismerünk. S mindenütt (meggyőződéses naiv bájjal!) úgy adják elő, mintha valóban ott történt volna meg. Tudom, nagyon sokrétű az a csatornarendszer, amelyen át ezek a folklórtermékek „vándoroltak”, kezdve a katonákkal, misszionáriusokon, vándordiákokon, vándor mesterlegényeken, kereskedőkön keresztül, a vásárokkal, saj-

tótermékekkel (rölapok, ponyvanyomtatványok, hírlapok stb.) bezárva. Az persze egy dolog, hogy ilyen széles körben ismertté váltak, de hogy ilyen csodálatos szöveghűséggel fordították, adták tovább... Ez számomra meg- és felfoghatatlan.

2010. 7. 25. (Keszegfalva)

Menekülésképpen a *FAZ* és a *Die Zeit* honlapján kötöttem ki. Előbbin interjú Kertész Imrével, ami szintén nem valami optimizmustól túlcsgó szöveg. De legalább van egy Kertész Imrénk! Mondja, nem érdekli már őt a magyarországi politika, egyszerűen untatja, más dolga van neki. Így vagyok ezzel valahogy én is. Ahhoz képest, hogy egy-két esztendeje még szinte vérre mentem volna magyarországi kedvenc politikusaimért, ma már nem érdekelnek. Sem az egyik, sem a másik. Olykor persze azért szomorú vagyok, hogy mi lett Magyarországból, de hát nem az én dolgom. Nékem itt, Szlovákiában (és egészen pontosan: Keszegfalván) más dolgom van. Nem érek rá az egyik vagy a másik magyarországi politikai oldalnak szurkolni...

A másik, a *Die Zeit* oldalán, Jens Jessen tollából származik (Hurra, wir lesen noch!). Az írott/nyomtatott kultúrát, a Gutenberg-galaxist sokan temették/temették már. Nos, Jessen megdöbbenő adatot közöl: 2009-ben Németországban hagyományos, nyomtatott könyv formájában 93 124 új címet jelentettek meg! S ehhez még hozzá kell tenni, hogy ez a szám évente nagyjából egy százalékkal emelkedik... S mivel a kiadók nyilván nem mazochisták, tehát azért adják ki a könyveket, mert azokat valakik meg is veszik, mégsem elkeserítő a helyzet. Az emberek mégis olvasnak. Rögtön arról is ír aztán, hogy közben persze azt is tudjuk, a felnőtt lakosság egynegyede soha nem olvas, hat százaléka funkcionális analfabéta... No, de mi volt a helyzet azokban a „régii szép időkben”, amikor még nem tartottunk a könyvkultúra végétől? Tudtuk-e egyáltalán, számon tartottuk-e, hogy a lakosság hány százaléka funkcionális analfabéta (nyilván ez a szám jóval magasabb volt, mint a mostani, hogy a valódi analfabéták tömegeiről már ne is beszéljek). Most az internet és a digitális világ (igaz, agresszív) terjeszkedése miatt féltjük persze a könyvet, de lehet, hogy valóban nincs is okunk erre. Vajon?

2010. 7. 30. (Keszegfalva)

Emlékszem, a kéméendi Tóth Marcell néni úgy gyógyította a derékfájását, hogy férje, Imre bácsi a konyhabejárat szemöldökfájához két fogantyúszerű kampót erősített, majd feleségét felemelte, hogy kapaszkodjon azokba bele. Aztán elengedve őt, saját testének súlyával meglazította gerinccsigolyáit, s a becsípődött idegszál így módon kiszabadult. Hát így kellene engem is felakasztani valahova... Szóval valamit használ ugyan a Zoli írta gyógyszer, de nem az igazi. Azt hiszem, hétfőn el kell menni, s valamilyen drasztikusabb gyógymódot kérni. A mai esős idő miatt (hál' istennek) a kerti mulatság elmaradt. Gyulát sajnálom csak, szegényt, aki nagyon készült egy nagy, lélekgyógyító beszélgetésre... Különbön úgy döntöttem, Kokavát is lemondom: nem kockáztatom meg, hogy két nap alatt levezsek több mint hatszáz kilométert, aztán két nap múlva induljunk Karnburgba. Hiába, a fene enne meg, megöregedtem. Kímélni kell magamat.

Amikor a kokavai előadásra kezdtem készülni, s ahhoz a többi között Dániel Erzsi: *A búcsi csoda* című szörnyszüleményén is kénytelen voltam átrágni magamat, lelki önvédelemből levettem a polcra egy Thomas Mann-elbeszéléskötetet. S most már napok óta ezzel foglalatokodom. A *Tonio Kröger*, a *Tristan* ismerős novellák, előbbi már többször is olvastam, de mindig adnak valami újat. A *Tonio Kröger* következő mondatára nem emlékeztem, pedig bensőmben érint: „*Ich stehe zwischen zwei Welten, bin in keiner daheim und habe es infolgedessen ein wenig schwer.*”

Vajon miért nem húztam alá egyszem sem?

Ami meglepetés volt számomra, az a *Der kleine Herr Friedemann* című korai elbeszélés, arról, hogy egy nyomorék hogyan próbálja távol tartani magától a szerelemnek akár csak a lehetőségét is, majd miként találkozik vele, miként érinti őt meg, s hogyan válik ez a találkozás végzetévé. Remek darab! A *Herr und Hund* viszont nem tudott lekötni, átugrottam. Az író és kutyája téma valahogy nem érdekel (így voltam Márai Csutorájával is), bármennyire szeretem a kutyákat. A *Der Kleiderschrank*ról viszont az *Esti Kornél*-novel-

lák jutottak az eszembe. Nem tartalmi, inkább formai, hangulati hasonlóság okán. Valóban érdekes lenne kipróbálni: felülni egy távolsági gyorsra, aztán találmra kiszállni valahol, azt sem tudva, hogy melyik ország melyik városában jár az ember... S csak úgy, céltalanul csatangolni, szobát bérelni... Ilyesmit persze fiatalon tesz az ember, idősebb korában már csak álmodozik róla mint az életében oly sok elszalasztott lehetőség egyikéről. És bevesz egy gyógyszert fájós derekára...

2010. 8. 11. (Keszegfalva)

Egyhetes kórházi kezelés után végre itthon. Noha írivaló lenne böven, az ülés még mindig gondokat okoz. Majdcsak javul valamit ez a fránya derék (a fene enne meg az öregséget!), s lassan hozzá tudok már ülni, hogy a betegség élményeit feljegyezzem... Viszont tettem egy hatalmas sétát a friss levegőn: elballagtam a kert végéig, kedvenc fenyőfámhoz, meg vissza... Mára ennyi.

2010. 8. 12. (Keszegfalva)

Igaza van Szemere Bertalannak, amikor – kissé terjengősen ugyan, de rendkívül tanulságosan – a következőket írja: „Sokszor történik, hogy később igyekszünk felkeresni s kibontani [mármint korábbi gondolatainkat], de úgy járunk, mint aki szép álmából fölébredt – másszor azt nem folytathatja; mint a bányász, ki arany érre akadt, de nem fog bele rögtön, hanem hollétét lombbal jegyzi meg – a szél elkapja onnét s többé nem leli... (...) Napjában szakítsd a virágot, mert más nap elhervadand; akkor nyisd ki a vitorládat, midőn a szél fúv; akkor menj az isten templomába, midőn nyitva találd. A gondolat s a kedv gondolkodni nem csiga, mit házábul akármikor kiénekelhetsz, nem növény, mit leszakíthatsz, nem kövec, mit fölvehetsz minden pillanatban...”

2010. 8. 14. (Keszegfalva)

Most olvasom a *Buddenbrooks*-ban: „Das Glück ist nur ein Augenblick...” No, éppen ezt kíséreltem meg fejtegetni a minap. S erről jut eszembe egy élményem a betegségem idejéből. De megszzeb kell kezdenem. Kiokoskodtam, hogy a népi kultúrát gya-

korlatilag két szempontból szemléljük. Az egyik a belülről történő tudomásulvétel (a népi kultúra szubjektív szemléletének neveztem el), amikor a saját közösség által fenntartott kultúrát (azon belül szokásokat, táncokat, viseletet, ételféleségeket stb.) csak a miénknek tartjuk, sőt úgy gondoljuk, hogy ennek sajátosságai csak és kizárólag reánk jellemzőek. A másik a kívülről történő szemlélet (a népi kultúra objektív szemlélete), amikor a tárgyalt jelenséget a tudomány eszközeivel kívülről, felülről vizsgáljuk, s látjuk azokat a külső összefüggéseket, amelyeket a kultúrán belül élve nem láthat az ember. Ezt a „találmányomat” rendre el is szoktam mondani a hallgatóimnak, de azt hiszem, hogy le még soha nem írtam. Most, hogy Jan Assmann könyvét lapozgattam (*A kulturális emlékezet*), látom, hogy a spanyolviaszt találtam fel. Assmann kifejti ugyanis, hogy mi a különbség a kulturális emlékezet és a történetírás között. Rövidre fogva ugyanaz, mint az általam „kitalált” szubjektív népi kultúra szemléletnek az objektívától.

Szóval feltaláltam a csóben a lyukat...

De hát még azt sem jegyeztem fel, hogy miután végeztem Thomas Mann novelláival, a *Buddenbrooks*-ba fogtam. Még középiskolás koromban vettem meg Prágában (talán amikor felvételin lehettem) azt az ötkötetes, Thomas Mann nagyregényeit tartalmazó kiadványt, aminek első kötete a *Buddenbrooks*. Közben, egy behelyezett fénykép alapján, talán 1991 karácsonyára Icutól megkaptam a magyar verziót, Lányi Viktor fordításában, amit akkoriban el is olvastam. Most, hogy már jóval a felén túl tartok az eredeti verziónak (NDK-s kiadás, lehet, hogy húztak belőle, de nem biztos) látom (ismét látom!), hogy az irodalmi szövegeket eredetiben kell olvasni. Nagyon jó a Lányi-féle fordítás (olykor összevetem azzal, amit éppen olvasok), de nem adja vissza az originál szöveg ízét, zamatát. Amikor például nyelvjárásban beszélnek, akkor a kiszolgáló személyzet szövegét a fordító egy kvázi nyelvjárásban adja („naccsága”, „osztán”, „mán”, „vót” stb.), de ha valamelyik Buddebrook visszaválaszol nekik, az eredeti verzió szerint szintén nyelvjárásban, azt a magyarban már irodalmi nyelven teszi. Az észak-német és bajor nyelvjárások közti, a regény szereplői számára áthághatatlan különbségeket sem lehet visszaadni ma-

gyarul. És így tovább. Hasznos a magyar fordítás esetében, hogy a francia mondatokat, mondattöredékeket lábjegyzetben megadja magyarul. Mann ennek még nem látta szükségét, s az NDK-s kiadás szerkesztője sem vette a fáradságot, hogy németre tegye. Az is lehet persze, hogy mivel a szerzői jogok a Fischer Verlag-nál vannak, a német verzióba nem is lehet belenyúlni. Ha ez így van, akkor a regény teljes, nincs cenzúrázva.

Elfáradtam, megyek kicsit kifeküdni...

2010. 8. 22. (Keszegfalva)

Végeztem a *Buddenbrooks*-szal, s most úgy érzem magamat, mint partra vetett hal érezheti. Az elmúlt szűk egy hónapban mindennapi lételemem volt Thomas Mann monstre regénye, s hogy a végére értem, nem tudok magammal mit kezdeni. Belekezdtem Stefan Zweig *Schachnovelle*-jébe, de – noha könnyű olvasmány – azt hiszem, most nem olvasom végig... Levegő után kapkodok.

2010. 9. 14. (Budapest)

Tegnap este óta Budapesten, jelenleg az OSZK-ban. Icu megvette a *Magyar néprajz* (nyolc kötetben) első kötetét, ami a megjelenés sorrendjében az utolsó előtti. Tehát a nyolcadik, mert majd még lesz egy kilencedik is. Hiába tagolták az első „kötetet” 1.1. és 1.2. számozással. Attól ez még két kötetből álló egy nagyobb egységként fogható fel. Fizikailag tehát számozhatják, ahogy akarják, a *Magyar néprajz nyolc kötetben* kilenc kötetből áll majd. Ha megjelent az 1.1. számozású is... No, mindegy, ez a kisebbik baj. A nagyobb az, hogy a most szóban forgó kötet (1.2.) a magyar népi kultúra történeti tagolódását hivatott bemutatni. Első ránézésre jobb, mint a maradék hét vaskos kötet. Ám, ha az ember jobban megnézi (főleg az 1818–1945 közti időszakot tárgyaló fejezeteket), akkor azt látja, hogy a legtöbb szerző úgy viselkedik, mintha 1918 nem jelentene törést a magyar államfejlődés és a magyar népi kultúra szempontjából is. Egyelőre csak átfutottam, de azzal kapcsolatban, hogy esetleg Romániában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában stb. milyen életmódbeli változások következtek be 1918-at követően, egy fia sort nem találtam. Ezek az országnevek

föl sem bukkannak a szövegben! Most már még inkább törekednem kell arra, hogy a populáris kultúrát valóban a maga történetiségében mutassam be. Csak legyen rá időm!

Pihenésképpen a *Korunk* legfrissebb számát olvasgatom. Tematikus összeállítás a *tudomány – áltudomány* kérdésköréről. S azt kell, hogy mondjam, nagyon felkészült, színvonalas szerzői gárda produkciója az egész. Rögtön felvetődik a kérdés persze: mi (szlovákiai magyarok) tudnánk-e valami hasonlót, megközelítő színvonalon prezentálni. Első gondolatom az volt, hogy aligha, ám jobban végiggondolva: már miért is ne? Persze könnyebb helyzetben vannak a romániai magyarok: többen is vannak, jóval komolyabb tudományos hagyományokkal, felsőoktatással stb. Beszélgetés Lucian Boia román történésszel (a többi között) a *Történelem és mítosz a román köztudatban* című nagy sikerű könyvéről. Hangsúlyozom: románok körében nagy sikerű könyvéről! Négy kiadása jelent már meg, néhány idegen nyelvre is lefordították (magyarrá vajon miért nem?).

2010. 9. 28. (Keszegfalva)

Olvasó szemecskéiként morzsolgatom a *Zauberberget* és ízlelgetem a német nyelvet, miközben fordítási nüánszoknak örülgetek. Azt olvasom egy helyen, hogy Settembrini Schalk-nak nevezi Castorpot. Mivel többször is előfordul a szó, csak ki kellett keresnek a szótárból. Kiderül, hogy annyit tesz, kópé. *Sie sind ein Schalk!* Akkor mit is jelent ez magyarul? Szó szerint Maga egy kópé! No, de nálunk ilyet senki nem mond, meg kell ezt még toldani, hiszen (ezek szerint) kópé bárki lehet, az nem különleges, de *nagy kópé!* Igen, ezt már nyomatékosítani kell. A németben viszont már az alapszó elég ahhoz, hogy huncutkásan megfenyegessünk valakit a mutatóujjunkkal.

2010. 10. 3. (Keszegfalva)

Darnton: *Lúdanyó meséi*. Zseniális, s ha nem is fogadjuk el következtetéseit maradéktalanul, csak szemléletmódját, problémaföl-

vetését tesszük magunkévá, már akkor is át kellene írni a népmeséről írott folklorisztikai összefoglalókat. Hogy a neveléslélektani, pszichológiai indíttatásúakról már ne is beszéljek.

Különböztetem ezt szeretem az egyetemi oktatásban: az órákra való felkészülést! Magát az órát már kevésbé. Ráadásul most meghirdettem egy kurzust *A magyar népmese európai kontextusban* címen, amit amolyan kis elit-foglalkozásnak szántam. Gondoltam, jó ha felveszi 15–20 hallgató, remélhetőleg az értelmesebbje, s elbőklődünk mindenféle meseelemzésekkel. Nos, 115-en (!) vették fel a meghirdetett órát, három csoportot csináltam, de még így is rettenetesen sokan vannak. Az egészről az öröm marad tehát a felkészülés.

2010. 10. 20. (Keszegfalva)

Négy órát ma is letanítottam, azonkívül az *Actát* szerkesztettem, Wangenbach könyvét olvastam (egyre inkább bosszant a nagyképű stílusa, ahogyan pofonegyszerű dolgokról lehetőleg minél komplikáltabban beszél). Levélváltás Paládi-Kovács Attilával. Aztán, vissza-visszatérő kő, ismét a *Zauberberg*. Érdekelne, hogy egy humánbiológus vagy orvos mit mond Mann-nak az emberi test felépítésére, működésére, mikrobiológiájára vonatkozó leírásairól. Számomra teljesen szakszerűnek tűnik. De ugyanígy hiteles, amikor a zenéről, a zeneszerzéstől értekezik... Utóbbi biztos, hogy konzultálta szakemberekkel, ha jól emlékszem, Schönberggel.

2010. 10. 29. (Budapest)

Bernard von Brentano naplójában írja 1935-ben, hogy mennyivel humánusabb a vidéki élet, ahol az elesettekhez emberi melegséggel közelednek, ahol a fiatalok tisztelik az öregeket, akik elmondják nekik tapasztalataikat és így tovább. Ezzel állítja szembe a nagyvárosi rohanást, elidegenedést. Majd két nappal később: „Die Bemerkung vom 10.8. idealisiert die ländliche Zustände.”

Vajon mi történt két nap alatt? Mitől ez a megvilágosodás. Nota bene: miközben az augusztus 10-i bejegyzéseket olvastam, nekem is az idealizálás, a romantikus szemléletmód és hasonló kifejezések keringtek a fejemben...

2010. 12. 28. (Keszegfalva)

Azt még nem is írtam (talán), hogy miután végeztem a Brentano-regénnyel, az Icutól Mikulásra kapott Dickens-kötetbe fogtam bele. Tulajdonképpen én „rendeltem” meg nála a *Pickwick Klubot*, mivel a wellerizmusok gyökereit szerettem volna megismerni. Nos, a könyv szenzációs! Humora, ironiája, éleslátása felülmúlhatatlan. 1836-ban jelent meg (ha jól emlékszem), de több megfigyelése ma is időszerű. Ahogy mondani szokták: „ma is írhatta volna...” Kötelező olvasmánynak adnám fel néprajz szakos egyetemi hallgatók számára. S nem (csak) a wellerizmusok okán...

NAGY ÉRIKA

Tűzimádó

Hydrant Boborjánné született Slag Tömlőcske Keszölcés híres tűzoltója volt, aki egymaga öt tucat serleggel ajándékozta meg a helyi kocsmá ivótermében kialakított, állandó jelleggel nyitva tartott tárlatot, 1930-ban született a vízöntő jegyében. A tűzrőlpatlant asszonyságnak nyilván a csillagjegye is hozzájárult, na meg a Duna közelsége, hogy imádta a vizet. Egy őszi, hideg reggelen, amikor a kutyája egy terebélyes fűzfa tövében intézte folyó ügyeit, rágyújtott egy vékonyra sodort cigarettára. Vastag, dioptriás szemüvegén keresztül rosszul mérve fel a helyzetet, a bagó helyett Tömlőcske parókája kapott lángra, s a forróság érzésétől megrémülve a közeli folyóba vetette magát. A víz és a tűz párosításából megszületett az ötlet, tűzoltó lesz, nem pedig katona. Ettől kezdve a legaktívabb tűzoltók egyikévé vált Keszölcésen. Férje fiatalon meghalt, gyermeke sosem volt. A tűzoltás tette színessé az életét, a tűz megszállottja lett. Versenyről versenyre járt, nem akadt párja hetedhét határban. Helytállásáért a Szlovák Köztársaság Tűzvédelmi Minisztériuma szóke póthajjal ékesített serleggel jutalmazta meg. Benne volt a korban jócskán, de ez egy cseppet sem gátolta abban, hogy további sikereket érjen el. Igaz, este, amikor nyugovóra tért, sajgott minden porcikája, az álom messziről elkerülte, de amint hajnalban lassan előkészült a *nap* és óvatosan *bontogatni kezdte zsenge sugarait*, mindent elfelejtett. Egy napon azonban mégis rá kellett döbbennie, fel kell adnia a versenyzést, lába, dereka, sőt a memóriája sem a régi már. A nap nagy részét ettől kezdve a kocsmában töltötte, a serlegeket bámulta és csodálta. A sok csillogó-villogó kupa nem kímélte Tömlőcske szemét, egy szép napon arra ébredt, hogy örök sötétség borította be a világot. Még ekkor sem csüggedt el, elhatározta, hogy tollba mondja emlékeit az utókor számára, Tűzokádó címmel. Majd jött egy másik kötet, s a harmadik is megszületett. Tűzvári Izidor, neves kritikus és Pyro Mánia pszichológus a kötetek megjelenése után az izgalomtól felhevülve vetették bele magukat egy olyan méltatás megírásába, amely a többszörös Láng-díjjal kitüntetett tűzoltó-író munkássá-

gának méltatását domborította ki, majd mindenütt hangoztatták, remekművek születettek. Az utolsó kötet bemutatásának estéjén, a fröccsöntőben a trófeák súlya alatt megreccsent asztról, mint a lavina, megindultak a díszes serlegek, és egymással összekoccanva tüzet csiholtak. Az abrosz lángra kapott, az öreg, kiszáradt asztal szintén, s mire a helyi tűzoltók nekiveselkedtek a munkálatoknak s előszedték a gondosan összecsavart és elzárt tömlőket, a kisközség legpatinásabb épülete a földdel vált egyenlővé. Azok az emberek, akik a versenyekről soha nem jöttek el üres kézzel, most nem tudtak segíteni. Hydrant Boborjánné szíve nem bírta ezt a hatalmas megrázkódtatást, másnap reggel, a leégett kocsmá látványának hatására lelocsolta magát hetvenkét fokos szilvapálinkával, *Sympfóniát* préselt fogatlan, aszott ajkai közé, lángra lobbantotta kötényruhája szakadt zsebéből kihalászott öngyújtóját, s pillanatok alatt égett hús és zsírszag terjengett a levegőben. Élt hetven évet. A település országos jellegű gyűjtésbe kezdett, hogy emlékhelyet hozzon létre a falu híres szülöttjének tiszteletére. A jószívű emberekből nem volt hiány, annyi pénz gyűlt össze, hogy az új kocsmá is felépülhetett, s helyet kaptak benne újra a gondosan megtisztogatott serlegek is.

A kompkikötő mellett 2010. január 27-én ünnepélyes keretek között felavatták a víz- és tűzkövel kirakott, életnagyságú, Slag Tömlöcskét ábrázoló szobrot, melyet a Munkácsy-díjas Köptéltüzet Vízella alkotott. A szobornál Vízvári Slagolta, hazánk Vízgazdálkodási Minisztériumának államtitkára bejelentette, hogy elkezdődött Slag Tömlöcske szentté nyilvánításának ügyintézése. A fiatal generáció tűzdobáló parádét tartott, majd Tüzes Bálint nagyváradi költő felolvasta a Tüzet, babám, ha szeretsz című versét.

90 éve született a nagy lengyel költő,

TADEUSZ RÓZEWICZ

A ló is kacagott volna

A dolgok kerékbetörésének
nincs jövője
sem a varró- és mosógépek
tévék és traktorok gyötrésének

gyerekkoromban láttam
egy megkorbácsolt lovat
sírt

a költők akik
hosszú és boldog
létem után érkeznek
optimistának bélyegeznek
mert kerültem verseimben
a triviális kifejezést:
halál –

tehát a költők
akik majd érkeznek
nem fogják látni azt
ahogy kínozza a lovat

bár megtörténhet
hogy meglepődnek
amikor egy sofőrt látnak
az autó oldalát rugdosni

de egy ilyen jelenetnek
nem lehet értelme
és humánus értéke

Balázs F. Attila fordítása

aska og ryk¹

ne gondolkodj a pompeji létről
tárgyak az emberek szürke tokokban

csak a hamufelhőt követő hideget hiszed
újráfodrozódik az égen a rács
mézesmadzag kerozinból fonott kalács
terítik megint a csillagos abroszt
nem röhögheted az esetlen albatroszt

a virágokat rajzó repülők nem porozzák
tüdőd csókos száddal csomózott homokzsák
magát pernyévé lélegző szerves turbina
közel vagy a tűzhöz csak széljárásnyira

terül (ne!) terpszked (ne!)
gömbhéj torlaszol és körülölel

feketül rakódik

hamu

és

por

melleden

kulcsolt kéz

véd majd rád olvad

hirtelen széteső magadat

tartanád kétségben egyben

lárvatested ha reggelre befedi

egy be nem csődölt izlandi vulkán

fortyogó véred folyékony ércekkel vegyül

¹ izlandiul, jelentése: hamu és por

Turista

Mélyen vastag szőrmekabátjába burkolózott, ahogy a kompki-
kötő felé haladt, arcát gallérja fedezékébe rejtette, pedig nem volt
kimondottan hideg, szél sem fújt, s a rejtőzködésre sem lehetett
semmi oka, hiszen egy lélekkel sem találkozott az ide vezető úton.
Nem volt világos, de sötét sem, félhomály, mint egy nehézkes
álomban. A kompki-kötő tövében gubbasztó roskatag kis épület-
ből hangzavar hallatszott ki – közelebb érve megállapíthatta, hogy
valamiféle zene dübörög odabent. A komp a túloldalon vesztegelt,
mintha félig víz alatt lett volna, a folyó bamba, dermedt, szinte azt
az érzést keltette, át lehet sétálni a felszínén a túlsó partra. Vetett
egy tétova pillantást kabátja rejtékéből a lerobbant épületre, aztán
egy durva mozdulattal belökte az ajtót. Dübörgött a zene odabent,
de korántsem tolakodóan, inkább hízalgőn vibrálva. Lekapta or-
móttan kabátját, az egyik szék támlájára dobta, majd, kissé kihúzva
magát s szippantva egy mélyet saját, vészjóslóan terjengő izzadság-
szagából, határozott léptekkel megindult a helyiség sarkában lévő
kis pult felé, amelynek túloldalán egy lány egykedvűen, unott, lassú
mozdulatokkal mosogatott. Munkáját szemlátomást lelkiismerete-
sen végezte, annak ellenére, hogy lehetetlennek tűnt megtisztítani
azokat a poharakat, áporodott sárgás maszat tapadt rájuk, szúrós
piszokszemcsék rakódtak a hajszálnyi repedések közé, keserű nyál
rágta be magát a megfáradt üvegbe. A lány kifelé nézett az ablakon,
a lapos tájat bámulta, amin igazán semmi bámulnivaló nem volt,
a gyéren megművelt földek, amelyeket kénye-kedve szerint dúlt
fel a folyó meg az alattomos belvíz, a távolban elszórtan tanyák,
belesüppedve a sárba, már-már ki sem látszottak belőle. Van egy
söröd, kérdezte a férfit, s közben a borostás arcát simogatta, néhány
szőrszála hosszabbra nőtt, azokat egyesével végigtapogatta, mintha
ki akarná húzni, de csak játszott velük. A lány eléje tett egy üveg
sört meg egy poharat, ekkor ő már az egyik padnál ül, három felső
gombját kigombolta az ingén, a falon vele szemben zenegép, abból
árad a ricsaj, remeg bele a ház, de mégsem tolakvó, mégsem zavaró,
sőt, a férfinak még kapóra is jön. Tudsz angolul, kérdi a lánytól,

még szép, vágja rá az. Miről énekel ez a nő, kérdi furcsa fintorral az arcán a férfi. Hogyhogy miről, feleli a lány, picaságokról, mint minden ilyenben. A férfi ízelgeti a választ, és bámulja közben a lány kezét, ahogy a divatjamúlt, kibolyhosodott rózsaszín pulóver feltűrt ujjá alól kikandikálnak azok a vastag, vadfekete szőrszálak, amelyek mintha a maguk külön életét élnék, úgy növekednek, terjeszkednek, akárha egy vírusként élősködnének ezen az anyatesten. Anyatest, ami persze egy lányé. Egyébként fehér a lány bőre, mármár zavaróan fehér, mintha lisztben hempergett volna meg, szinte fārasztja a szemet, s ezt az őrült fehérséget tapintatlan cinizmussal dűlja fel a bitang-fekete szőrzet. Talán kimondja hangosan is, de végűl is teljesen mindegy, hogy a lány hallja-e vagy csak magának motyogja: hallott-e már arról az eszelős fickóról, valami Szilveszternek hívták, aki valamikor hetven vagy nyolcvan évvel ezelőtt merő kalandvāgyból vagy tēbolyból felrobbantott egy vonatot, és megölt egy csomó embert? Csak azért emlékszik a nevére, hogy Szilveszter, mert ez milyen frappāns, mi jut az embernek elsőre az eszébe a Szilveszterről, ha nem a tűzijáték? Szóval ennek a szerencsétlennek mintha előre elrendelték volna a sorsát, nem? Nos, épp nemrég olvasta, hogy ez a vadállat, aki egyébként átlagon felűli intelligenciával bírt, tehetséges üzletember, feltaláló és művész volt, kizárólag a szőrös nőket szerette. Talán fennhangon teszi fel neki ezt a kínosan idéetlen kérdést, talán csak szeretné, de most már egészen közel van a lányhoz, kócos hajának āporodott szagát benne érzi az orrában, sokkal üdēbb bármi másnál ez a szag, s a lány csak annyit mond, ugye nem gondolja komolyan, hogy bāntódás nélkül hozzányűlhat. Egyenként veszi számba a leghosszabb szőrszálait, a karján, majd a hóna alatt, űres az arca a lánynak, engedi magát, unja. Ki maga egyáltalán, mormolja a lány, talán egy turista? Néz ki az ablakon, a lapos, jól ismert tájat bámulja. Maga tényleg nem tudta, kérdi a férfit, mire az sandán rāpillant, s a lány tekintetét követve felfogja: a kompról beszél, nem tudta, hogy már vagy öt éve űzemen kívűl van, s egy lélegzetvételnyi szűnet után a férfi nekiesik, s már szívja be az illatát, ezt a dűs, erjedt illatot, nem is illat: kigőzölgés, ami különös méregként kőlintja fejbe, bódultan pődörgeti a lány fanszőrzetének kemény, durva szálait, hogy aztán a szájával is belekapjon, megcibálja, szertefrőcskölve a lucskot, amely betēríti az arcát, amit

tud, lenyal belőle, a többit szétkeni az arcán, a nyakán, majd bele-tűr, most már igazán, a lejjebb tātongó borzongató szakadékbā – a beforrhatatlan sebbe, s mikor felveti a fejét, kótyagosan, mintha egy másvilāgból térne vissza, nem a remegő mellbimbókat látja először, s nem is a sok fekete szőrt, hanem odakint, a kis épületecske előtt zajló jelenetet. Beletelik néhány másodpercebe, mire felfogja, amit lát: apró, mozgékony bicikliken fiúcskák cikāznak fel-alā odakint, három vagy talán hat, azaz mégis inkább tíz – egyszerre eltűnnek, hogy valahonnan teljesen máshonnan, egy másik oldalról bukkanjanak elő, alig bírja őket követni a szem, felugratnak jārgányaikkal a kikötőhöz vezető út egy kis részét szegélyező fém szalagkorlátra, végigszāguldanak a kikötő beton mellvédjén, s még a kis büféépület oldalára is felhajtanak, fel a falra, akár valami fűrge kis rovarok. Talán csak ketten vannak, talán hűszan, apró bicikliken, eszeveszetten szāguldozva, a fejűkön hátracsapott sildes sapka, a szájuk nyitva, az arcuk teljesen űres, fel-felszāladnak az épület falán, eltűnnek, majd visszaereszkednek, számtalan sok van belőlűk, színes sildes sapkát viselnek, pirosat, kéket, lilát, színesek a biciklik is, sārgák, türkizek, bordók, de nem néznek semerre a gyerekek, a szájuk nyitva, az arcuk teljesen űres – mindez csak egy pillanat, a következőben a lány őrültén szívja magāba, úgy érzi, űvöltenie kell, de nem lehet, mert akkor felengedne, lazítana, s beszippantanā őt magāba, a feneketlenségbe – Végűl kitör, pokoli érzés, egy tűzes szőkőkűttā válik a teste, csak tör elő belőle a forró anyag, szóródik szét a mag, a lány fehér bőrére, a kócos hajára, a szétdobált ruháikra, a sarokban heverő faforgácsra, a padló avas piszkára, pumpálódik s egyre csak tör elő, mintha most már sosem apadna el. S a következő pillanatban már ott áll a pult mögött lány, és mosogat, egykedvűen, unott, lassú mozdulatokkal, a rāszaradt keserű nyálat kapirgálja a körmével a poharakról. A férfi feldűlt ābrázattal bámulja, mikor hirtelen, minden előzetes jel nélkül, dőndűl az ajtó, a férfi megpördűl, először kifelé néz, az ajtó űvegén át, a biciklis srācoknak nyoma sincs, odakint végtelen kietlenség, s most veszi csak szeműgyre a jövevényt, aki becsapta az ajtót, s már itt áll bent, egy roppant óriās, szemek, orr, arc nélkül, valami iszonyatos test, áll az ajtóban, s ekkor meghallja a háta mögűl a lány érces, kifejezéstelen hangját, ugye nem gondolta komolyan.

SZONDI GYÖRGY

VonósegYES

Ébert Tibornak

Nagydobéknál ég a világ
hímes szóval petárdáik
hegedű dúl hangja szilánk
mi hol mi volt még egy szálíg

Kócos pálcán regimentjük
durhalmazós tompítóval
fényes lengők rege rejtjük
deszkák résén fény nincs szó van

Akkordokat kordonokat
vonó mentén zsong a közé
akkor ápolt pardonokat
kalapács és üllő közé

Kivilágos alkonyaton
jajszivárványt lobbant a húr
katedrális horpadaton
forgósínpad dobol bal úr

Kimarkolták mért kuporgatsz
minket fosztasz rajtunk kattán
nyissad öklöd kongó por gaz
hegyvölgyünkön széthangzattan

TÓTH ELEMÉR

Tudod?

A szíved mázsás súlyt cipel.
Tudod: „Itt élned, halnod kell!”
Nem adhatod fel, nem lehet,
fájdalom szorít, rettenet,
hogY elfogyunk,
hogY elkopunk,
átjáróház lesz otthonunk,
s a testedet, jaji, megtörik,
szennyben gázolhatsz majd övig.
Pedig minden kinccsel felér
az asztalod meg a kenyér.
Ha lesz még házad, asztalod...
Vetnek majd koncot – falhatod.
S egyáltalán – lesz kenyered?
A ripacs hajbókol, nevet.
Hol a határ?
Van-e határ?
Csak azt kapod, mi visszajár?
Eljött a bohócok kora,
a melldöngető, ostoba
talpnyalóknak való világ –
fejünkre égnek a hibák.
„Mint oldott kéve” – dünnögöd,
s elborítja agyad a köd.
Az álmaidba is bejár,
suttogva mondja: Jaj, be kár!
Harminc ezüstön ring a fény...
Az ezer év csak ennyit ér?
Elszakított vagy, idegen
szülőföldeden. Ridegen
vágják fejedhez. Az anyád
szavában sír, zokog a vád:
„Elfelejtetted, feladod?!”

Veri a lelkedet a bot.
Mert igaz: „Pusztulunk, veszünk”,
„oldott kévé” a nemzetünk,
s még inkább az a Felvidék.
Milyen nyelven hirdetsz igét?
A gondolat elkóborol,
megérte a fényes pokol?
Kék szemmel néz a szarkaláb,
ez a föld itt még a hazád?
Haza-e még?
Otthon-e még?
Könnyező szemmel kér az ég.
A fecske, gólya tudja, hol
van a hazája, háza hol.
Hát te tudod-e, cimbor,
ki a barátod? Most hova?
Sír a sok félrevert harang,
ha szolgaság – mit ér a rang?!
A lelkünk rongyos és szakadt.
Hát a nyelvünk? Megvan? Maradt?
Égnek csapódó madarak
jajonganak,
jajonganak...
Tántorgó napok, éjszakák,
dominót játszanak a fák.
Alul-fölül a víz szakad,
a hegy szalad,
a ház szalad.
Romlás tarkítja életünk,
égő szemmel lidérckedünk.
Könnyek törnek az utakat,
az álarc egyszer leszakad,
s ha hirtelen fölébredünk,
sírós lesz minden énekünk,
mert lásd: a hideg is kivel,
szót érteni nincsen kivel.
Lassacskán elborít a láz,

föl sem épült, s már ég a ház!
Harminc ezüstön vett öröm...
Megérte? – kérdem, pöfögöm.
S aki világgá nem szaladt,
megbújhat majd a híd alatt?
Vagy elrohanunk? Merre? Hol?
Hol az ígért fényes pokol?
Nem futhatsz el!
Maradnod kell!
Tudod: „Itt élned, halnod kell!”
Lehet így élni? Érdemes? –
naponta százszor kérdezed.
Nem tudok sírni. Minek is?
Itt minden álságos, hamis.
Szegény bolond.
Te vén bolond.
Nyakadban dühöng a kolomp.
Az ég görbén föled hajol:
megállhatsz-e még valahol?
„Mint oldott kévé!” A varázs?
Jaj!, mindent fölemészt a láz.
Mert minden, minden szertehullt.
Jelen! Jövő! Na és a múlt?!
Az ezer év. A nagy csoda.
Nem adhatod fel most. Soha!
A szíved bírja, sírja még:
Ha más nem, majd megáld az ég?!

Az egész a részben*Magyar könyvkiadás Szlovákiában 1989-2009**(Beszámoló egy tanácskozáshoz)*

2009-ben – Csanda Gábor éves bibliográfiája alapján – „az iskolai jellegű és oktatási célú kiadványokat” nem számítva, összesen 240 magyar, esetleg több-, egy-egy esetben más (főleg szlovák) nyelvű könyv, füzet, brosúra, album került ki szlovákiai (magyar) könyvkiadók műhelyéből, illetve látott napvilágot más intézmények, szervezetek, egyesületek, polgári társulások és magánszemélyek kiadásában (esetenként valamely szlovák kiadvány magyar nyelvű mutációjaként), s nem számítva a Kalligram Könyvkiadó szlovák szerkesztőségének kiadványait. Ha az elmúlt évi tankönyv-, illetve útkönyvtermést félszáz címre tesszük, ez közel 300 magyar könyvterméket jelent egyetlen esztendő alatt. Ez pedig – csupán ötszázas átlagpéldányszámmal számolva is – mintegy százötvenezer összpéldányszámot is jelenthet, ami egy közel öt és fél milliós ország nem egészen félmilliós néptöredéke, nemzeti kisebbsége esetében impozánsnak is mondható. S nem kevésbé fényes a kép, ha hozzávesszük, hogy e könyvprodukciónak 25 helység összesen 62 kiadója, szervezete, intézménye, egyesülete, társulása, magánszemélye jegyzi, ami a szlovákiai magyar könyvkiadás széles bázisára, a szlovákiai magyar írásbeliség újabb virágzására, új reneszánszára is engedhetne következtetni. Mi több, rápillantásra akkor is kedvező a kép, ha megállapítjuk, hogy e 240 kötetnek közel a fele, 118 tekinthető szorosabban vett irodalmi produkciónak (ideértve a költészetet, szépprózát, műfordítás- és gyermekirodalmat, irodalmi antológiákat, valamint az irodalomtudományi, -kritikai, -publicisztikai, -bibliográfiai és -népszerűsítő kiadványokat).

Tudni kell azonban, hogy e könyvtermésből közel félszázat tesznek ki a különböző célú, jellegű és igényű/minőségű helytörténeti kiadványok s az általában vett műnemek és műveltségte-

rületek, diszciplínák stb. alá nem vagy csak nehezen besorolható, „egyéb” címszóval jelölhető könyves termékek. Tudni kell továbbá, hogy a fentebb körülhatárolt irodalmi termés 118 opusából 108 a szerzői (egy-, legfeljebb kétszerzős) kötet, ám közülük csupán 37 tekinthető szerzőjük honosságánál, illetve – adott esetben osztott – identitásánál fogva szlovákiai magyar műnek, s ez a szám 33-ra csökken, ha figyelembe vesszük, hogy közülük négyüknek egynél több kötete is napvilágot látott az elmúlt évben. (A többi magyarországi, esetenként romániai magyar, illetve világirodalmi szerző volt.) De még így is örülhetnénk a 11 kötetnyi vers-, 9 kötetnyi próza-, illetve 9 kötetnyi gyermekirodalmi, valamint 7 kötetnyi irodalmi publicisztikai termésnek, ha nem tudnánk, hogy a verseskötetek közül 2, a prózákötetek közül 5 volt válogatás vagy új kiadás, 1 pedig visszaemlékezés, a gyermekirodalmi művek szerzői pedig – Z. Németh István kivételével – a gyermekirodalom szlovákiai magyar szerzőinek jó esetben is a második, harmadik vonalát képviselik, s a 8 hazai termésű irodalomtudományi munka közt is van második kiadású. Így aztán, egészében, azt kell megállapítanunk, hogy az általában, s Hizsnyai Zoltán, Polgár Anikó, Szászi Zoltán és Tözsér Árpád új kötetének köszönhetően – összmagyar viszonylatban is színvonalas verstermést, valamint az 5, szlovákiai magyar szerzőtől származó irodalmi publicisztikai könyvet leszámítva az elmúlt év nem éppen minősíthető erős esztendőnek, mely kép akkor sem változik, ha hozzávesszük Bárczi Zsófia, Keserű József és Vida Gergely kétségtelenül erős irodalomtudományi köteteit is.

Végül tudni kell, hogy a bevezetőül említett 25 szlovákiai helység közül a szlovákiai magyar könyvkiadás tavaly is zömmel ó településen – Pozsonyban, Dunaszerdahelyen, Somorján, Komáromban, Ekecsen és Füleken – összpontosult, s azt is, hogy a 62, magyar nyelvű könyv kiadását biztosító vállalkozás közül csupán hat – a pozsonyi Kalligram, továbbá Madách-Posonium és Medián könyvkiadók, valamint a dunaszerdahelyi Liliium Aurum és NAP, az újabban Ekecsen bejegyzett AB-ART, a komáromi KT s a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet és Méry Ratio Kiadó folytat rendszeresebb és megtervezettebb könyvkiadói tevékenységet.

Ez utóbbi kiadók közül, műszámukat tekintve, mindössze a Kalligram és a Lilium Aurum mondható a közepesnél kissé nagyobbak, évente általában ötven-ötven kötet körüli könyvtermeléssel; a NAP, az AB-ART és a KT kiadványainak száma általában évente 10-20 körül szokott mozogni, míg a Fórum, a Méry Ratio és a Plectrum éves könyvtermése évi öt-tíz közé volt tehető. A térségünkön – Szlovákián és Magyarországon – is végigsöpör gazdasági válság s az ennek következtében megcsappanó kereslet, illetve támogatások következtében az egyedüli Kalligramot leszámítva, mely az elmúlt évben is nem kevesebb mint 75 könyvet jelentetett meg, ami előző évekbeni kiadványai számához viszonyítva is csúcstól jelent, s az e tekintetben a saját korábbi szintjén maradó Madách-Pozsoniumtól (19), KT-től (17), Fórumtól (8), Méry Ratiótól (6) és a nemcsak könyvkiadással foglalkozó, ám abba kissé bele is erősítő pozsonyi Mediantól (6) eltekintve, némelyikükénél valamelyes visszaesés mérhető – a legerőteljesebben és leglátványosabban a Lilium Aurum csökkentette éves könyvtermését a tavalyi 25-re, s a megszokottnál kevesebb könyvvel jelentezett az AB-ART (11), a NAP (7) és a Plectrum (4) is.

Az 1989. novemberi „bársonyos forradalom” elindította társadalmi folyamatok alapvető változásokat hoztak az ország politikai berendezkedésében, gazdasági szerkezetében, külpolitikai és világgazdasági orientációjában, s egyfelől Csehszlovákia 1992. végi felbomlásához, másfelől Szlovákiának az Európai Unióhoz való 2004-es csatlakozásához vezettek. A másult helyzet a politikai önképviselés és érdekérvényesítés struktúráinak kialakítása mellett az önszerveződéseket, az alulról jövő kezdeményezéseket tolta előtérbe, minek következtében új alapokra helyeződött, s hamar átalakult (közművelődésének és szellemi életének szerkezete, évtizedek óta alig változó intézményi struktúrája is. Mindez az irodalomra, könyvkiadásra és -terjesztésre s az olvasáskultúrára is jelentős kihatással volt; ahol a felülről irányított addigi struktúrákat fokozatosan egy másik, alulról szerveződő s a kínálat-kereslet egymásra hatására épülő modell váltotta fel.

Nem sokkal a rendszerváltás után, 1991-ben megszűnt a Madách Kiadó korábbi hegemoniája – az állami intézmény a csehszlo-

vákiai magyar könyvkiadás túlnyomó részét lefedte (s meghatározó szerepet töltött be a csehszlovák–magyar közös könyvkiadás, azaz a könyvexport és -import terén is), még akkor is, ha mellette néhány szlovák könyvkiadó is kiadott magyar nyelvű könyveket (Pravda, Mladé letá, Príroda, Obzor), ez utóbbiak körülbelül ugyanannyit (félszáz körül), mint a Madách Könyvkiadó egy maga, amihez még a Szlovákiai Pedagógiai Könyvkiadó magyar szerkesztősége is jelentős tételszámmal járult hozzá. Mindez azt jelenti, hogy a rendszerváltás előtti években – a magyarországi behozatallal együtt – összességében mintegy két-háromszáz kötet kerülhetett az államilag dotált könyvterjesztő vállalat útján az ugyancsak államilag fenntartott könyvesboltokba. 1989 novemberét követően aztán legelőször a szlovák kiadók álltak el – a Pedagógiai Kiadó kivételével – a magyar könyvek megjelenítésétől (illetve egy részük meg is szűnt), összedől az állami könyvterjesztés, s a központi költségfinanszírozás helyét is hamarosan egy másfajta, új támogatási rendszer vette át, de újonnan létrejött alapítványok, szervezetek, intézmények stb. más forrásokat is mozgósító támogatásai is beszálltak – még ha szerény hozzájárulással is – a könyvtermelésbe. 1991-ben létrejött a Nap, majd a Kalligram, s röviddel utána a Lilium Aurum Kiadó, azután a Vox Nova és a Pannónia (ez utóbbi kettő rövidesen meg is szűnt), továbbá kis időbeni eltolódással az AB-ART, a Méry Ratio, a jobbára hely-, illetve művelődéstörténeti kiadványok megjelenítésére szakosodott komáromi KT, végül, már az 1990–2000-es évek fordulóján a Plectrum. A Szlovákiai Pedagógiai Könyvkiadó mellé besorolt az újonnan létrejött Terra, de magyar nyelvű tankönyveket a szlovák Orbis Pictus is megjelentet. Mindemellett erőteljes műhelye alakult ki a csehszlovákiai magyar tudományos könyvkiadásnak a Fórum Intézetben, jelentős mértékben aktivizálódott a más súlypontú tevékenységével már régebbtől létező Medián. A szlovák kiadók esetenkénti, szinte kizárólag kereskedelmi célú vagy ismeretterjesztő magyar nyelvű kiadványainak, útikönyveinek, kiállításkatalógusainak, gyermekkönyv-mutációinak stb. a szlovákiai magyar szellemi élet és művelődés, illetve olvasáskultúra szempontjából nincs mérhető súlyuk. Közben Pozsony is elvesztette a hazai magyar könyvkiadásban belüli csaknem kizárólagos

szerepét (mára csak a Kalligram, a Madách-Posonium, a Medián és a Szlovák Pedagógiai Kiadó maradt ott). Ugyanekkor a szlovákiai magyar könyvkiadók kínálatában is találkozunk szlovák s némely esetben más, esetenként két-háromnyelvű kötetekkel (a Kalligram mellett például a Lilium Aurumnak, az AB-ART-nak, a Plectrumnak, a NAP-nak és a Fórumnak is vannak szlovák, néhány esetben más idegen nyelvű kiadványai). Nagy számban jelentkeznek változatos célú, küllemű, ám többnyire helyi jelentőségű kiadványaikkal a különböző önkormányzatok, egyesületek, szervezetek, polgári társulások, egyházi intézmények, és megsza- porodtak a szerzői magánkiadások is.

A pozsonyi Kalligram Könyvkiadó megalakulása, 1991 óta mind összmagyar, mind szlovák viszonylatban tekintélyes szellemi műhellyé nőtte ki magát; ahogy Grendel Lajos írja, „a magyar irodalom egységének és oszthatatlanságának alapján állva kiadói politikáját az egyetemes magyar szellemi élet és a közép-európai szolidaritás és együttműködés horizontján érvényesíti”. A kiadó szerzőinek köre lefedi a teljes magyar nyelvterületet, s a kortárs, illetve a klasszikus magyar szerzők megjelentetésén kívül cseh, szlovák, valamint jelentős világirodalmi művek magyar kiadására is hangsúlyt helyez. Ezenkívül szinte nincs olyan irodalmi, műfaji, irodalom- és művelődéstörténeti korszak, művészeti ág és tudományterület, melyre ne terjedne ki a figyelme. A szlovákiai magyar írók közül elsősorban Grendel Lajos, Tözsér Árpád, Tóth László, Hizsnay Zoltán és Csehy Zoltán a leggyakoribb szerzői; hiánypótló a Koncsol László szerkesztette *Csalálóközi Kiskönyvtár*, a *Mercurius Könyvek* sorozatát főleg Vadkerty Katalin történettudományi, Gyurgyík László szociográfiai, Lanstyák István és Szabómihály Gizella nyelvtudományi munkái fémjelzik, s Mészáros András filozófiai, filozófiatörténeti munkái is többnyire itt jelennek meg. Az elmúlt esztendőben az immár a 17. köteténél tartó Krúdy-életműsorozat mellett többek között a Grimm-testvérek *Családi meséinek*, valamint *Német mondáinak* újrafordításával és teljes magyar kiadásával, Quintilianus hatalmas *Szónoklattanának*, továbbá Bracciolini *Elméncségeinek* modern kiadásával, Pasolini-, Thomas Bernhard- és Zbigniew Herbert-életműkiadásának elindításával, számos, a kortárs magyar irodalom élvonalába sorolt

szerző műveinek közrebocsátásával, Adamik Tamás impozáns *Római irodalom*-jának megjelentetésével, s Szilágyi Zsófia Móricz Zsigmond-, valamint Gerold László Gion Nándor-monográfiájával keltett a szokásosnál nagyobb figyelmet.

Széles spektrumot képvisel 1992-től a dunaszerdahelyi Lilium Aurum. Szép- és gyermekirodalmi, valamint irodalomtörténeti kiadványai mellett művelődéstörténeti, néprajzi, pedagógiai és vallási irodalmat, továbbá képzőművészeti albumokat és tankönyveket jelentet meg. Szerzői főleg a szlovákiai magyar irodalmi, tudományos, egyházi és művészeti élet, valamint pedagógia jeles képviselői, s kiadványaival is elsősorban a hazai magyar olvasói érdeklődésre számít, jelentős vállalkozásai a dunaszerdahelyi kötődésű Vámbéry Ármin életművéhez kapcsolódó sorozatok (*Vámbéry Könyvek*, *Vámbéry Tanulmányok*). A szlovákiai magyar kutatók közül állandó szerzője Liszka József és Csáky Károly; gyermekkönyvei a műfaj figyelemre méltó darabjai. Elmúlt évi terméséből kiemelkedik a *Várázslatos mesék Napkeletről* című, az *Ezeregyéjszaka* előtti idők arab mesevilágának kincseit magyar nyelven első ízben bemutató, kivitelezésében is pazar mesekönyve.

A Madách-Posonium a korábbi Madách Könyvkiadó profilját viszi tovább, melyet „a hagyományörzés és hagyományápolás, a szó nemes értelmében vett konzervativizmus” (Grendel Lajos) határoz meg (ez érvényes könyveinek küllemére is), s többnyire annak korábbi szerzői csoportosulnak köré (Duba Gyula, Gál Sándor, Cselényi László, Mács József, Dobos László); *Magyar Antaeus* című sorozatával, valamint antológiáival hagyományosan élen jár a (cseh)szlovákiai magyar irodalom értékeremtő alkotóinak dokumentálásában. A dunaszerdahelyi Nap elsősorban a fiatalon elhunyt Bödök Zsigmond tudománytörténeti könyvsorozatával (*Magyar Talentum*), továbbá irodalomkritikai és publicisztikai köteteivel (*Kaleidoszkóp Könyvek*), valamint írói kismonográfia-sorozatával (*Műhely*) válik ki a hazai magyar kiadók közül. Az 1990-es években Tözsér Árpádnak, újabban a 2003-ban elhunyt, összmagyar viszonylatban szintén méltányolt Ozsvald Árpádnak szentelt a kiadó ötkötetes életmű-válogatást. Az AB-ART a fiatal írók művei mellett főleg gyermek-, illetve fordításirodalmat jelentet meg. Az elmúlt esztendőben összességében valamelyest

csökken az aktivitása, amely leginkább az európai rangú kortárs román költészet antológiákban és szerzői válogatásokban történő bemutatásában nyilvánult meg. Hasonló karakterű a Losoncra újabban Fülekre települt Plectrum, s egyéb, különböző hanghordozók, illetve portréfilmek készítésére, más jellegű dokumentumok megjelentetésére irányuló tevékenységei mellett errefelé tájékozódik a pozsonyi Medián is. A somorjai Fórum Intézet kiadványai, sorozatai a szlovákiai magyar tudományosság magas színvonalú, összmagyar viszonylatban is számottevő dokumentumai. Ezek egyként figyelnek az irodalomtudományi, társadalomtudományi (történettudományi és művelődéstörténeti, etnográfiai, szociológiai és népeştudományi, politológiai), valamint filozófiai kutatás legfrissebb eredményeire, s e szakágak idősebb nemzedékekhez tartozó jeles képviselői mellett tervszerűen ügyelnek a kutatók közép- és fiatalabb nemzedékeinek prezentálására is. A Méry Ratiót főleg a kiadó színvonalas művészeti, valamint művészet- és művelődéstörténeti kiadványai emelték a magyar kiadók élvonalába, melyek külsőn tekintetében – afféle „könyvtárgyként” – is a mai magyar könyvkiadás legjobb színvonalát képviselik. A dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Programiroda évek óta a szlovákiai magyar nyelvápolás, valamint nyelvészeti és kétnyelvűség-kutatás legrangosabb magyar műhelyei közé tartozik. A komáromi KT mindenekelőtt a szlovákiai (felvidéki) magyar tájak művelődéstörténeti és építészeti emlékeinek feltérképezésére szakosodott. Emellett viszonylag sok (13) vallásos, illetve vallás- és egyháztörténeti kötetet is találunk az elmúlt évi szlovákiai magyar könyvtermésben, melyek kiadók szerint is nagy szórást mutatnak a katolikus Remény kiadótól a Glória Polgári Társuláson és a Nagyszombati Szent Adalbert Társuláson keresztül egészen a Kalligram, illetve a Lilium Aurum Könyvkiadóig. Hasonló a helyzet a helytörténeti könyvekkel is, melyek legfőbb patronálója ezáltal is a KT volt, de amelyek létrejöttében a különböző helyi társaságok, egyesületek, szervezetek is fontos kezdeményező szerepet vállaltak, s nem ritkaság az sem, hogy egy-egy rendszeres tevékenységet folytató, ismert kiadó vállalta fel azokat (mint például Ortway Tivadar művelődéstörténeti ritkaságnak számító Pozsonyvárostörténetének újrakiadását a Kalligram).

Ha nem tévedek, a szlovákiai kiadású, 2009-es magyar könyvek kizárólag a humán műveltségterületet képviselik, s a korábbi évek kivételes eseteitől eltérően most egyetlen, a természet-, illetve műszaki tudományok körébe tartozó mű sem akadt köztük.

Egészében elmondható, hogy a szlovákiai magyar könyvkiadás a magyar könyvkiadás és könyvkiadói gyakorlat, illetve hagyományrendszer szerves részét képezi. Mi több, nagyságrendekkel kisebb anyagi lehetőségei és vásárlói bázisa, továbbá a mediális és társadalmi lehetőségek szempontjából hátrányos helyzete ellenére arányaiban véve, legjobb lehetőségeit tekintve, mind strukturáltsága, mind tartalmi és esztétikai színvonala, mind az általa megtestesített értékvilág távlatossága felől nézve annak egyenrangú, egyenértékű része. Annál inkább, mivel biztonsággal mondható, hogy a kortárs magyar szellemi és könyvkultúra jelleg- és értékadó darabjai megfelelő részét, sőt, olykor-olykor úgy tűnik: arányait meghaladó mértékben is, a szlovákiai magyar könyvkiadói műhelyek adják, s például a Kalligram vagy a Méry Ratio által foglalkoztatott könyvtervezők egyikének-másikának is – Hrapka Tibornak, Fodor Tamásnak, másoknak – az élenjáró magyar tipográfusok, könyvtervezők között (volna) a helyük. A szlovákiai könyvszakma ennek ellenére „mostoha körülmények között fejlődik” (Csanda Gábor). Megoldatlan például, illetve súlyos problémákat vet fel a könyvterjesztés kérdése. Hiszen míg részben – ugyancsak Csandát idézve – „minden nagyobb dél-szlovákiai városban van egy vagy több könyvesbolt, melyekben magyar könyveket is árulnak”, nincs olyan, melyben „a szlovákiai magyar kiadók termékei egyaránt beszerezhetőek lennének, de még olyan se, melyben mindegyik szlovákiai magyar kiadó képviselve volna”. A Madách-Posonium könyvesbolthálózat – főképpen a pozsonyi, a komáromi és a rimaszombati könyvesboltok – részéről egy időben ugyan tapasztalhattunk ilyen törekvést, a kiadó, kilátástalan gazdasági helyzete miatt, könyvesboltjai nagy részét azonban eladni kényszerült, így a helyzet e tekintetben tovább romlott. Viszonylag sikeresen működik a Családi Könyvklub nevű országos könyvküldő szolgálat, melynek azonban – lévén kizárólag piacorientált vállalkozás – szlovákiai magyar kiadású könyvek csak elvétve szerepelnek a kínálatá-

ban. Az 1990-es évek elejének, tehát közvetlenül a rendszerváltás utáni esztendőknek a kezdeményei (Csehszlovákiai Magyar Irodalom- és Könyvbarátok Társasága, Szlovákiai Magyar Könyvnapok) rövid úton kudarcot vallottak. Szlovákiában a könyvforgalom az elmúlt esztendőekben jelentősen visszaesett, a szlovákiai magyar irodalom, tudományosság iránti szlovákiai keresletet – visszaesésének az olvasói szokások átalakulásában, valamint az oktatás és a közművelődés területén kereshető gyökerei s más egyebek, például a könyvek árának folyamatos emelkedése mellett – többek között az is csökkentette, hogy a szlovákiai magyar potenciális olvasók, illetve diákok s értelmiség nem jelentéktelen hányada külföldön tanul, dolgozik, él (túlnyomórészt Magyarországon, de ezenkívül sokfelé a világban). A szlovákiai magyar könyvkiadásnak – a Magyarországról érkező, különböző forrásokból származó támogatások mellett – létszükséglete lenne tehát, hogy szerzői, kiadványai bekerüljenek a magyarországi recepcióba, irodalmi kontextusba és olvasói (köz)tudatba, könyvtárállományba, könyvterjesztésbe (de például nemcsak a magyarországi, hanem más, határon túli magyar műveltségterületeibe is, és persze fordítva). Természetesen e tekintetben is többféle próbálkozás, többféle stratégia ismert: a Kalligram például kereskedelmi és szerkesztői képviselőként tart fenn Budapesten (Pesti Kalligram néven), amivel tudomásunk szerint megpróbálkozott az AB-ART is – sikertelenül, több szlovákiai magyar kiadó (a Lilium Aurum, NAP stb.) könyveinek magyarországi terjesztését a Xantusz Kft. látja el, a Méry Ratio néhány éve önálló pavilont tart fenn az Ünnepi Könyvhéten a budapesti Vörösmarty téren – aminek fényében bár nem teljesen igaz Csanda Gábor állítása, miszerint a kiadók „főként [...] a szlovákiai magyar piacra orientálódnak”, az viszont tökéletesen az, hogy nem is olyan egyszerű a magyarországi piacra bekerülni, mely helyzeten a két ország uniós csatlakozása sem változtatott sokat (mindössze a könyvek egyik országból a másikba történő szállítása lett akadálytalan). E vonatkozásban tehát jelenleg – a magyar irodalom rendszerváltás utáni egységének hangoztatása ellenére – számos olyan anomália tapasztalható, amelyek – oda s vissza – nagyon sok orvoshatálatlan következménnyel járhatnak, nagyon sok visszafordíthatatlan folyamatot indíthatnak s talán indítottak is el. Persze, a

jövő ügyis a netkultúráé, a net-kommunikációé, a netkönyvtáraké és -kereskedelemé – vethetné most ellen bárki, ám mindnyájan tudjuk, túl szép lenne, ha ilyen egyszerű volna a helyzet.

Irodalom

Csanda Gábor: *Az irodalmi élet alakulása és intézményi feltételei*. In: *Magyarok Szlovákiában. Kultúra 1989–2006*. Szerk.: Csanda Gábor, Tóth Károly. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja 2006, 11–17. p.

Csanda Gábor: *Szlovákiai magyar könyvek 2009*, Opus. 2010. 1. sz., melléklet, 12 p.

Grencl Lajos: *Irodalom, könyvkiadás*. In: *Magyarok Szlovákiában. Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásáig I*. Szerk.: Fazekas József, Hunčík Péter. Fórum Kisebbségtudományi Intézet - Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja-Dunaszerdahely 2004, 447–453. p.

A kapus
(elemzés)

bedobásból indult az akció
amely aztán végzetes lett
hogy bedobásnál nincsen les
nem mindenki számára tudható

szóval a bedobásnál álltam pont
(utána persze volt hogy nem
a bedobás egyszerűen ilyen
hogy állandóan vándorol)

innen volt pontosan látható
az elég szokványos szerkezet
hogy mit vett el belőle s melyik bekk
a sok részlet elhanyagolható

a k. anyját kiáltja s gyorsan
utána mindjárt az apja f-át
a potyagól így lett retorizált
amúgy meg máshogy mondhatatlan

a kapus ilyenkor persze idéz
a fociban van ez a szokás
kihangosít néhány szekvenciát
hogy tudása lett e bevéd

milyen érdekes hogy a gyenge
lövés néha nem mérhető
nehezen saccolható futamidő
a szél esetleg fűcsomó ugye

a kapus egyszerűen melléütött
kifogta ezt az anomáliát
másra sajnós nemigen ruházható át
magánya tehát kiütkezött

s hogy nem hibázhat egy kapus
drukker meg ilyeneket citál
a rend hátha visszaáll
még ha anakronisztikus

Igorral támasztottuk a bárpultot
mikor így elemeztem
s hogy nem juthatok túl e meccsen
azon ő csak elmosolyodott

SUE WOOTTON

Mágneses dél

A mágneses delem vagy.
Magadhoz vonzol egyenesen.

Én vagyok az angolna, a sirály,
az ezüstös hal,
az örök visszatérő.

Árapály vagy – úszok benned.

Balázs F. Attila fordítása

Z. NÉMETH ISTVÁN

CyberDoktor

jön majd CyberDoktor inst(all)álom
s kitörli belőled a sok kéretlen levelet
letöltött képet képletet képtelent
spamela anderzonét & a sok undor zenét
spamparazzik közt razziáz
meg mit rákentek a századok
a viagrát is kiválthatod
fehér köpenyben a segédprogramok
majd történek beléd új holnapot
mit ízekre szedsz s a mócsingjait
egered köldökszínóráján át
felraksz a hálóra – az új űsrobbanásra
hol bloggolnak a lelki szegények
mert övék a netnek országa
írják: még fájl minden csók
(főleg az elmentetlenek)
még nyílnak a völgyben
a lelkivilágok – neked meg
tele van popókkal a postaládád
de csak húzd, ki tudja, meddig húzhatod
ezt a legeslegúj‘ CyberDok‘ programot
ő majd megmondja mit is lépj
(kattintáskor egy kék pirulás)
amíg gigalamb képében
a Szent Szerver le nem száll rád
s te meg nem kibertérsz
a MyDjarok istenéhez

ZIRIG ÁRPÁD

Hihetem...

Hihetem, talán
fölröppen a remény,
hogy léket nyisson
a befagyott időm falán,
akár a tébolyult festő,
ki bicsakjával rést/ hasít a vásznon,
hogy föltárja a végtelent.

A nagy folyó felszínén
hintázik a csönd.
Csupa játék,
később csupa rohanás.
Vagy csak a percek menekülnek?
Mert az idő az élet burka,
ha fölreped, elvesztjük
a hazavezető utat,...
réttlenül bolyongó
lelkek leszünk.

Szerteágaznak az útjaim.
A múltam faggatom
és veretes mondatok
vesznek el bennem,
mint a közlekedési lámpa,
színét váltja az
újjászülető iszonyat.
Bódulataimat lekonzerválom
vagy kétgúzsos kötegekbe kötözöm
az új tavasz érkezéséig.

Magyar szavaimat a gyalázat
keresztjére fölfeszítenétek,
de itt a keblem mélyén
él a remény.
Önuralmat tanítanak vélem
a rám roskadó éveim.

“Westelnémasága”

Pusztán azért is bőven némaság, mert a pályákon, szerte, semerre sincs a „reklám helye” már: üzletnek ruhafodrán nincsen ez a pántlika, cégnevként legalább. Bár oly mindegy. A lefedettség alól, kék csillagképi égpajzstól szökni ugyan ki tud? Ovális, és elborít *mindent a fej felett. Ülni hát nyugodtan!, a rusztikumon. Ipari* szemét tetőzésére telepedve; elmélyült mélyponton, ön-völgmohán.

Patak csillámcserepzetete: szaggatott törmelék a gyér növényzetek fanszörzetében. Közhely, hogy megsebez bennük az ég. Naná! Az ég mindenütt, mindenben megsebez, épp annyira, akár az összes perc: késpengék, zsilettek, nyisszant, érdes kövek körömfői éle vágdos. S víz is magával, ami azt itt illeti. A „Soha, Soha Meg Nem Áll” fájonc s kutakodó Nő-Stierlitze vagyok.

Leszek. Úgy „vagyok”, hogy csak leszek majdan; életre lódít a menekülés – miközben megfekszem a partot, önmagam partját. Eónok múlnak, századok lombrobbanása, világháborúk lehullt, letaposott avarzörgése; pár posztmodern „örök”, suhogó vitája. Nem ámit el semmi! Mindegyre sárga nap szív ki, ha nem kerülsz fölém, Fiú! (Kit megszünök vagyis.)

Nem beszélünk. Az a minimum: nem. Régen nyomják hiszen, hogy több a némaság, bőven!, mint bármi szó. Tetőző verstanok hegyeleken villognak; vadludak tollán el innen, Észak felé párahűvösség testpáncélját cipelgetőn, természetfilmek álmát. Hő optikájuk minket nem bánt, nem is fókuszál. (Távol a részletek mint silbak állnak, Darwin serviens, reklámközökben rút a tévedés.)

Vénült foncsor, pattogzó felületű üvegmező a tévedés, ki a Fiú. Már-már rutinból, legalábbis megszokottan. Hiába! Hiányozna ő, ha nem vezetne teste. Míg ezt tudom, magamba nyúlok mélyen, és...
...vibráló légvetítés momentumai veszejtenek a Nagymamámba bele. Később él nálamnál, hát én még későbben tudok? – Vak hónapok fejtik meg helyzetem (ismét kilenc); szembogaramon a part színei.

Angyal Sándor

Újságíró, szerkesztő

1984-ben született Dunaszerdahelyen.

A Csallóköz hetilap állandó munkatársa. A Fialat Írók Körének tagja. Az Opus irodalmi folyóirat szerkesztőségi titkára. Dunaszerdahelyen él.

Balázs F. Attila

Költő, író, kiadóvezető, műfordító

1954-ben született Marosvásárhelyen.

Az AB-ART Kiadó igazgatója. 1992-ben Madách-nívódíjjal tüntették ki.

Lucian Blaga

(Lámkerék, Szeben vármegye, Osztrák–Magyar Monarchia, 1895. május 9. – Kolozsvár, 1961. május 6.) román filozófus, újságíró, költő, író, dramaturg, fordító, egyetemi professzor és diplomata, kimagasló kultúremler a két világháború közötti Romániában. 1936-tól a Román Akadémia tagja. 1956-ban irodalmi Nobel-díjra jelölte Rosa del Conte, de a román kommunista kormány minden szempontból ellenezte ezt, mert idealista filozófusnak tartották, és versei egészen 1962-ig be voltak tiltva.

Bobory Zoltán

Költő, író

1946-ban született Rum községben.

A székesfehérvári Vár c. irodalmi folyóirat főszerkesztője.

Bodnár Gyula

Újságíró

1948-ban született Királyhelmeceen.

Jelenleg a Nagymegyeri Városi Televízió szerkesztője.

Csóka Ferenc

Szabadúszó író, festő

1959-ben született Révkomáromban.

Dömény Andrea

Író, 2007-től egy speciális alapiskola oktatója

1982-ben született Dunaszerdahelyen.

Tagja az Erdélyi Magyar Írók Ligájának és a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának

Duba Gyula

Író, irodalomkritikus

1930-ban született Hontfűzesgyarmaton.

2004-ben József Attila-díjjal tüntették ki.

Fellinger Károly

Költő, író

1963-ban született Pozsonyban. Mezőgazdasági vállalkozó. A Szlovákia Magyar Írók Társasága által meghirdetett az Év irodalmi alkotása pályázat 2008-as olvasói különdíjasa.

H. Nagy Péter

Irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, egyetemi oktató

1967-ban született Budapesten. Jelenleg a Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója. A 2008-as Posonium Irodalmi Díj különdíjasa.

Haraszti Mária

Yró, költő, szerkesztő

1959-ben született Alsószeliben

A Medián kiadó igazgatója.

Hodossy Gyula

Költő

1960-ban született Dunaszerdahelyen.

A Liliium Aurum Könyvkiadó, a Vámbéry Polgári Társulás és a Katedra Alapítvány igazgatója, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának elnöke.

2001-ben Nyitott Európáért díjjal tüntették ki.

Koncsol László

Költő, műfordító, irodalomkritikus, szerkesztő

1936-ban született Deregyőn.

2008-ban József Attila-díjjal tüntették ki.

Kovács Attila

Iszlamológus, vallástörténész

1973-ban született Párkányban.

Egyetemi tanulmányait a brünni Masaryk Egyetemen végezte (1991–1999), közben egy-egy évet a budapesti ELTE-n (1994–1995), illetve az ammáni Jordán Egyetemen (1997–1998) töltött. Ezt követően a pozsonyi Comenius Egyetemen Összehasonlító Vallástudomány Tanszékén folytatott doktori tanulmányokat (1999–2004), ahol jelenleg mint adjunktus tevékenykedik.

Ködöböcz Gábor

Irodalomtörténész

1959-ben született Vásárosnaményen.

Az Agria irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat főszerkesztője.

Kulcsár Ferenc

Költő, író, szerkesztő

1949-ben született Szentesen.

1991-ben Madách Imre-, 2006-ban Forbáth Imre- díjjal tüntették ki.

Lacza Tihamér

Kutatóvegyész, irodalomkritikus, tudomány- és művelődéstörténész, publicista, rádió- és lapszerkesztő.

1948-ban született Bátorkeszín.

Újságíróként elsősorban tudományos ismeretterjesztéssel, irodalomkritikával, publicisztikával foglalkozik, rádiósként főleg interjúkat készít saját műsoraiba (Kaleidoszkóp, A kultúra világa).

Liszka József

Etnológus

1956-ban született Köbölkúton. A Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központjának igazgatója. A Selye János Egyetem tanárképző karának dékánhelyettese. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja.

1999-ben Nyitott Európáért díjjal tüntették ki.

Nagy Erika

Tárcaíró

1961-ban született Nyárasdon.

Jelenleg a Szlovákia Magyar Írók Társaságának titkára.

Tadeusz Różewicz (ejtsd: Tadeus Ruzsevics)

Lengyel költő, elbeszélő, drámaíró. 1921. október 9-én született Radomskóban., A második világháború után jelentkező lengyel költőnemzedék kiemelkedő, kortársaira és az utána induló fiatalokra nagy hatást gyakorló alakja. Életművének súlypontját a dráma adta.

Szalai Zsolt

Költő, kritikus

1979-ben született Győrött.

A Fialal Írók Szövetségének alelnöke. A Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Karának oktatója.

Szalay Zoltán

Író, kritikus

1985-ben született Dunaszerdahelyen.

2011-ben Talamon-díjjal tüntették ki. Jelenleg a kormányhivatal kisebbségek jogállásáért felelős osztályának munkatársa.

Szondi György

1946-ban született Feffernitz városában.

Műfordító, főszerkesztő, bolgarista

A Napút Kiadó igazgatója, a Napút című folyóirat főszerkesztője.

Tóth Elemér

Költő, író

1940-ben született Hanván.

1981-ben Madách Imre-díjjal tüntették ki.

Tóth László

Költő, író, műfordító, szerkesztő

1949-ben született Budapesten. Jelenleg szerkesztőként dolgozik.

József Attila- és Forbáth Imre-díjjal tüntették ki.

Vida Gergely

Költő, irodalomtörténész

1973-ban született Komáromban.

Jelenleg a Dunaszerdahelyi Magyar Tannyelvű Magán Szakközépiskola tanára.

Sue, Wootton

Új-Zélandi író, költő

1961-ben született Wellingtonban.

Elsősorban ausztráliai és új-zélandi folyóiratokban közöl. A dunedini egyetem előadója.

Z. Németh István

Költő, író, pedagógus

1969-ben született Komáromban.

Munkássága elismeréseként 1994-ben Madách-nívódíjat kapott.

Zirig Árpád

Költő, író

1940-ben született Győrben.

Zsávolya Zoltán

Költő, prózaíró, irodalomtörténész, szerkesztő

1968-ban született Csornán.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója.

Vámbéry Antalógia 2011

Első kiadás

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Felelős szerkesztő: Hodossy Gyula

Nyomdai előkészítés: Gyenes Gábor

Nyomta: Print Invest Magyarország Kft, Győr

Kiadta: Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely, 2011

Megjelent 400 példányban

Antalógia Vámbéryho 2011

Zodpovedný vydavateľ: Gyula Hodossy

Zodpovedný redaktor: Gyula Hodossy

Grafická úprava: Gábor Gyenes

Tlač: Print Invest Magyarország Kft, Győr

Vydal: Občianske združenie Vámbéryho, Dunajská Streda, 2011

Náklad: 400 kusov

ISBN 978-80-969963-3-9

www.vambery.sk

1998-ban, tizenhárom évvel ezelőtt nyílt meg Dunaszerdahelyen a Vámbéry Irodalmi Kávéház; azóta már megértünk egy ezredfordulót, s immár 2011-et írunk, ami egyben azt is jelenti, hogy a „fekete könyvként” ismert Vámbéry Antológiák sora elérkezett a 13. darabjához. Eme antológiák „küldetése” az évek során változatlan maradt: a Vámbéry-estek „pódiumára” fellépő írók, költők, történészek, néprajzkutatók, irodalomkritikusok, folyóiratszerkesztők műveiből nyújt ízelítőt irodalomból, tudományból, művészetekből – ki-ki a sajátjából téve hozzá értékeit a kultúra egészéhez.

ISBN 978-80-969963-3-9

9 788096 996339 >